

**RAPORT DLA SEKRETARZA GENERALNEGO RADY EUROPY
Z REALIZACJI PRZEZ RZECZPOSPOLITĄ POLSKĄ
POSTANOWIEŃ
*KONWENCJI RAMOWEJ RADY EUROPY
O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH***

Warszawa, 2002 r.

Spis treści

CZEŚĆ I: OGÓLNA.....	7
1. Charakterystyka ustroju państwa, podział administracyjny, rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych.....	9
2. Status prawa międzynarodowego w ustawodawstwie krajowym.....	10
3. Oświadczenia i wystąpienia przedstawiające politykę Polski w zakresie ochrony mniejszości narodowych i etnicznych.....	11
4. Liczebność mniejszości narodowych i etnicznych.....	14
5. Ogólna charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.....	15
6. Opis sytuacji na terenach zamieszkałych przez poszczególne mniejszości.....	27
7. Podstawowe dane.....	28
CZEŚĆ II: REALIZACJA KONWENCJI RAMOWEJ O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH.....	29
Artykuł 1.....	31
Artykuł 2.....	31
Artykuł 3.....	32
Artykuł 4.....	33
Artykuł 5.....	35
Artykuł 6.....	40
Artykuł 7.....	41
Artykuł 8.....	42
Artykuł 9.....	46
Artykuł 10.....	53
Artykuł 11.....	55
Artykuł 12.....	56
Artykuł 13.....	60
Artykuł 14.....	61
Artykuł 15.....	67
Artykuł 16.....	69
Artykuł 17.....	70
Artykuł 18.....	71
Artykuł 19.....	75
CZEŚĆ III: ORGANY I NSTYTUCJE ODPOWIEDZIALNE ZA REALIZACJĘ POLITYKI WOBEC MNIEJSZOŚCI ORAZ PODEJMOWANE PRZEZ NIE DZIAŁANIA.....	77
CZEŚĆ IV: DANE DOTYCZĄCE PRZESTĘPCZOŚCI.....	85
CZEŚĆ V: ZAKOŃCZENIE.....	89
CZEŚĆ VI: ZAŁĄCZNIK - STAN PRAWNY.....	93
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.....	97
Przepisy dotyczące udziału w życiu publicznym.....	100
Przepisy dotyczące języka.....	106
Przepisy dotyczące kultury.....	111
Przepisy dotyczące oświaty.....	111
Przepisy zawarte w kodeksach.....	122
Przepisy zawarte w umowach dwustronnych.....	126
1. Umowy zawarte z Republiką Białoruś.....	126
2. Umowy zawarte z Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną.....	130
3. Umowy zawarte z Republiką Litewską.....	132
4. Umowy zawarte z Republiką Federacyjną Niemiec.....	136
5. Umowy zawarte z Federacją Rosyjską.....	140
6. Umowy zawarte z Ukrainą.....	143

Ustawa

z dnia 27 kwietnia 2000 r.

O ratyfikacji Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych.

(Dz. U. Nr 50, poz. 579)

Art. 1. Wyraża się zgodę na dokonanie przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej ratyfikacji Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych, sporządzonej w Strasbourgu dnia 1 lutego 1995 r.

Art. 2. Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

W dniu 18 kwietnia 2000 roku Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej przyjęła Deklarację interpretacyjną do *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Aleksander Kwaśniewski, podpisał akt ratyfikacyjny *Konwencji* w dniu 10 listopada 2000 r. W dniu 20 grudnia 2000 r. w siedzibie Rady Europy w Strasbourgu złożone zostały dokumenty ratyfikacyjne, wraz z Deklaracją interpretacyjną. Polska stała się stroną *Konwencji* w dniu 1 kwietnia 2001 r.

Deklaracja interpretacyjna

Uwzględniając fakt, że Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych nie zawiera definicji mniejszości narodowej, Rzeczpospolita Polska oświadcza, że pod pojęciem tym rozumie mniejszości narodowe zamieszkałe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, których członkowie są obywatelami polskimi.

Rzeczpospolita Polska będzie realizowała Konwencję ramową także w trybie art. 18 Konwencji, zawierając umowy międzynarodowe, o których mowa w tym artykule, a których celem jest ochrona mniejszości narodowych w Polsce oraz mniejszości lub grup polskich w innych państwach.

CZEŚĆ I: OGÓLNA

1. Charakterystyka ustroju państwa, podział administracyjny, rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych.

Rzeczpospolita Polska zajmuje powierzchnię 312 685 km² i jest zamieszкана przez 38 644 211 obywateli (dane Głównego Urzędu Statystycznego wg stanu na dzień 31.12.2000 r.). Graniczy z Republiką Federalną Niemiec, Republiką Czeską, Republiką Słowacką, Ukrainą, Republiką Białoruś, Republiką Litewską oraz Federacją Rosyjską (Obwód Kaliningradzki).

Większość obywateli polskich, należących do mniejszości narodowych to ludność autochtoniczna. Warto wspomnieć, iż od 1385 r. do 1795 r. ziemie obecnej Litwy, Białorusi, większości Ukrainy i Polski stanowiły organizm państwowy oparty nie na podboju terytorialnym, lecz na dobrowolnej unii państwowej (Rzeczpospolitą wielu narodów). Tolerancja religijna ówczesnej Rzeczypospolitej sprzyjała napływowi innowierców. Stąd obecność na ziemiach polskich Czechów - potomków husytów, Rosjan - staroobrzędowców, Żydów oraz niemieckich protestantów.

Przed II wojną światową mniejszości narodowe stanowiły około jednej trzeciej całej populacji Polski. W wyniku Holocaustu, zmian terytorialnych po roku 1945 oraz wysiedleń i przesiedleń, proporcje narodowościowe uległy daleko idącym zmianom i obecnie mniejszości narodowe stanowią 2 – 3% mieszkańców kraju.

Rzeczpospolita Polska jest państwem jednolitym, o parlamentarno-gabinetowym systemie rządów.

Parlament jest dwuizbowy, wybierany na czteroletnią kadencję w wyborach powszechnych, bezpośrednich, w głosowaniu tajnym, a w przypadku Sejmu także w wyborach równych i proporcjonalnych. Zgodnie z *Ordynacją wyborczą do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* partie polityczne muszą przekroczyć 5% próg wyborczy, a koalicje 8%. Z wymogu przekroczenia 5% progu zwolnione są komitety wyborcze, utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych. W wyniku ostatnich wyborów parlamentarnych, które odbyły się w dniu 23 września 2001 r., w polskim parlamencie zasiadają przedstawiciele: niemieckiej mniejszości narodowej - wybrani

z listy wyborczej mniejszości niemieckiej oraz białoruskiej mniejszości narodowej – kandydujący z list wyborczych SLD.

Polski parlament składa się z izby niższej – Sejmu (liczącego 460 posłów) oraz izby wyższej – Senatu (liczącego 100 senatorów).

Prezydent wybierany jest w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję. Obecne kadencje parlamentu i prezydencka kończą się w roku 2005.

W wyniku reformy administracyjnej, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1999 roku, Polska dzieli się na 16 województw, te zaś na 315 powiatów i 2489 gmin, z których 65 ma status miasta na prawach powiatu. Dokonując nowego podziału kraju brano pod uwagę m. in. strukturę narodowościową i starano się nie wprowadzać sztucznych podziałów. Dlatego też tereny zamieszkane w sposób zwarty przez mniejszość litewską znalazły się w powiecie sejneńskim, a tworząc województwo opolskie wzięto pod uwagę m. in. opinię mniejszości niemieckiej. Największe skupiska mniejszości narodowych znajdują się w województwach: warmińsko-mazurskim, podlaskim i opolskim.

2. Status prawa międzynarodowego w ustawodawstwie krajowym.

Zgodnie z art. 87 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r (Dz.U. Nr 78, poz. 483) źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia oraz na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego.

Polska respektuje podstawowe zasady prawa międzynarodowego, zgodnie z duchem Karty Narodów Zjednoczonych oraz Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, jednocześnie będąc stroną umów międzynarodowych np. Konwencji Wiedeńskiej o prawie traktatów z 1963 r.

Zapis art. 91 *Konstytucji* stanowi, że ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Umowa międzynarodowa, ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową. Jeżeli natomiast wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację

międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami.

3. Oświadczenia i wystąpienia przedstawiające politykę Polski w zakresie ochrony mniejszości narodowych i etnicznych

Polityka RP wobec mniejszości realizowana jest w oparciu o wewnętrzny porządek prawny oraz o dokumenty międzynarodowe, podpisane i ratyfikowane przez Polskę, określające standardy ochrony praw osób należących do mniejszości narodowych.

Po zakończeniu II wojny światowej i powstaniu ONZ-owskiego systemu ochrony praw człowieka, Polska stała się stroną licznych dokumentów ONZ, w tym: *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, *Konwencji Przeciwko Dyskryminacji w Dziedzinie Oświaty UNESCO*, *Międzynarodowej Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej*, *Konwencji w sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa*, *Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych*, *Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych*, a także *Konwencji Praw Dziecka*, *Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy nr 111 w sprawie Dyskryminacji w Zakresie Zatrudnienia i Wykonywania Zawodu*. Rzeczpospolita Polska przystąpiła również do rezolucji - *Prawa osób należących do mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych i językowych*, przyjętej podczas 57 sesji Komisji Praw Człowieka w Genewie. Warto podkreślić, że w lipcu 2000 roku odbyło się w Warszawie, w ramach przygotowań do Światowej Konferencji w sprawie Rasizmu w Durbanie, regionalne seminarium ekspertów na temat ochrony oraz wzmocnienia narodowych mechanizmów ochrony praw człowieka.

Spośród 274 skarg, zakomunikowanych do końca roku 2001 rządowi RP przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, tylko jedna była związana z kwestią mniejszości. Sprawa dotyczyła rzekomego naruszenia przez Polskę prawa do swobodnego stowarzyszania się, ustanowionego w art. 11 *Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*. Skarżący zarzucili, iż sądy polskie, odmawiając zarejestrowania stowarzyszenia o nazwie „Związek Ludności Narodowości Śląskiej”, naruszyły prawo do wolności stowarzyszania się. Dnia 17 maja 2001 r. odbyło się w tej sprawie przesłuchanie. W dniu 20 grudnia 2001 r. Trybunał wydał wyrok,

w którym, przychyłając się do stanowiska rządu, stwierdził jednogłośnie brak naruszenia przez Polskę *Konwencji*.

Polski rząd intensywnie włącza się w działania Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) w zakresie ochrony praw mniejszości. W ramach OBWE Polska podpisała następujące dokumenty regulujące sprawy ochrony mniejszości narodowych: *Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, *Dokument Spotkania Kopenhaskiego Konferencji w Sprawie Ludzkiego Wymiaru KBWE*, *Wyzwania czasu przemian – Dokument Helsiński*. W Warszawie ma swoją siedzibę Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE, dlatego też Polska corocznie gości delegacje 55 państw - członków Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, przedstawiciele organizacji międzynarodowych i organizacji pozarządowych. Celem tych spotkań jest przegląd zobowiązań w zakresie przestrzegania praw człowieka, praworządności i zasad demokracji przez wszystkie państwa członkowskie OBWE. Wiele uwagi podczas rozmów poświęca się wypracowaniu modelu skutecznej pomocy Romom. Doświadczenia uzyskane na forum OBWE, stają się dobrym przykładem dla państw dopiero opracowujących założenia strategii na rzecz poprawy sytuacji tej mniejszości.

Kwestie mniejszości narodowych są jednym ze stałych tematów poruszanych podczas spotkań państw Grupy Wyszehradzkiej. Do tej pory odbyły się cztery spotkania poświęcone tej problematyce: w Bratysławie w dniu 10 grudnia 1999 roku, w Budapeszcie w dniach 27 - 28 kwietnia 2000 roku, w Pradze w dniu 27 października 2000 roku oraz w dniu 20 kwietnia 2001 roku w Warszawie. Podczas ostatniego spotkania w Warszawie uczestnicy koncentrowali się na analizie rozwiązań prawnych służących zabezpieczeniu praw mniejszości. Bardzo wiele miejsca poświęcono tematyce mniejszości romskiej i wymianie doświadczeń z wdrażania programów na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych w poszczególnych krajach.

Rzeczpospolita Polska jest członkiem Inicjatywy Środkowoeuropejskiej (ISE), która jest kolejnym forum wymiany doświadczeń dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych. Na początku lat 90-tych Polska i inne państwa członkowskie Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, przedstawiły wspólne projekty programów ochrony praw mniejszości. W ramach Inicjatywy zorganizowano specjalną konferencję poświęconą problematyce mniejszości, a utworzona w ramach ISE Grupa Robocza ds. Mniejszości została zobowiązana do opracowania projektu *Instrumentu ISE ochrony praw mniejszości*. Polska podpisała ten dokument w kwietniu 1995

roku. Obecnie celem Grupy Roboczej jest wdrażanie postanowień *Instrumentu*, wymiana informacji i doświadczeń, a także współpraca i promocja krajowych i międzynarodowych instytucji powołanych do ochrony praw mniejszości narodowych.

Od 1989 r. strategicznym celem polskiej polityki zagranicznej jest uzyskanie członkostwa w Unii Europejskiej. Zgodnie z konkluzjami Rady Europejskiej z Kopenhagi z czerwca 1993 r., państwa kandydujące do członkostwa zanim przystąpią do Unii Europejskiej zobowiązane są wypełniać określone wymogi, w tym kryteria polityczne. Wśród nich istotną rolę odgrywa przestrzeganie praw mniejszości narodowych. W toku działań dostosowawczych od ostatnich czterech lat Polska oraz pozostałe kraje aplikujące oceniane były przez Komisję Europejską pod względem ich gotowości do akcesji. Należy podkreślić, że tylko dwa kraje, tj. Cypr i Polska, zostały uznane za państwa prowadzące właściwą politykę wobec mniejszości narodowych i etnicznych (głównie Romów). Polska władza ustawodawcza oraz administracja publiczna zostały przy tym wskazane jako funkcjonujące odpowiednio, z punktu widzenia ochrony mniejszości narodowych.

Polska jest stroną *Europejskiej Karty Społecznej*, która zawiera m. in. zapisy dotyczące eliminacji przypadków dyskryminacji w odniesieniu do pracobiorców. Polski *Kodeks pracy* podkreśla w art. 11³, że jakakolwiek dyskryminacja w stosunkach pracy, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, przekonania, zwłaszcza polityczne lub religijne, oraz przynależność związkową jest niedopuszczalna. Priorytety polityki w zakresie równości szans w dostępie do zatrudnienia uwzględniono w *Narodowej Strategii Wzrostu Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich w latach 2000-2006* oraz w *Narodowym Planie Działań na Rzecz Zatrudnienia na lata 2000-2001*. W obu cytowanych dokumentach ujęto zadania leżące w kompetencjach różnych ministerstw, urzędów centralnych i innych instytucji.

Włączenie się Polski w procesy integracji europejskiej w ostatniej dekadzie szło w parze ze wzrostem zainteresowania sprawami mniejszości. Polska przyjęła międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka i intensywnie współpracuje z innymi krajami demokratycznymi w ich dalszym kształtowaniu.

Zmiana polityki wobec mniejszości narodowych w Polsce nastąpiła po transformacji ustrojowej w 1989 r., czego wyrazem było expose premiera Tadeusza Mazowieckiego i powołanie Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu RP. Premier T. Mazowiecki wypowiadając się w kwestii mniejszości narodowych i etnicznych stwierdził: „Chcielibyśmy, aby

czuli się tutaj jak w domu, pielęgowali swój język, a swoją kulturą wzbogacali naszą wspólnotę.” Założenia polityki rządu polskiego w odniesieniu do mniejszości narodowych i etnicznych przedstawił również Minister Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej Władysław Bartoszewski w wykładzie *Demokracja a polityka zagraniczna*, wygłoszonym 24 października 2000 roku w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Minister, obok procesów integracyjnych w ramach Europy i stosunków z sąsiadami, zwrócił uwagę na ochronę praw mniejszości narodowych i konieczność nowoczesnego kształtowania międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka. Zdaniem ministra, znaczącym działaniem w polityce wewnętrznej i zagranicznej winno być zapobieganie konfliktom narodowym i etnicznym.

4. Liczebność mniejszości narodowych i etnicznych.

W Polsce mieszkają obecnie przedstawiciele 13 mniejszości narodowych i etnicznych, których liczebność szacuje się na około 1 milion osób, co stanowi ok. 2 - 3% wszystkich mieszkańców kraju. Część osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych żyje w skupiskach, pozostałe - w rozproszeniu. W okresie powojennym nie gromadzono danych dotyczących liczby osób należących do mniejszości narodowych, wszystkie przytoczone dane dotyczące tej kwestii mają zatem charakter szacunkowy. Pełne informacje o strukturze narodowościowej pochodzą jedynie ze spisów przeprowadzanych przed wojną (w roku 1921 oraz w roku 1931). W 1998 r. Główny Urząd Statystyczny zdecydował o włączeniu kategorii "narodowość" do przygotowywanego spisu powszechnego. W 1999 r. Parlament uchwalił ustawę z dnia 2 grudnia *o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań* (Dz.U. z 2000 r. Nr 1, poz. 1 z późn. zm.), zgodnie z którą spis będzie przeprowadzony w maju 2002 r. Formularz spisowy zawiera m.in. dwa pytania dotyczące narodowości: do jakiej narodowości zalicza się dana osoba oraz w jakim języku/językach najczęściej rozmawia się w domu. Wyniki spisu będą dostępne w połowie 2003 r.

5. Ogólna charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

Polskę zamieszkują następujące mniejszości narodowe i etniczne:

Mniejszość	Szacunkowa liczebność (w tys.)	Największe skupiska
Białorusini	200-300	województwo podlaskie
Czesi	3	Województwa: dolnośląskie, lubelskie, łódzkie
Karaimi	0,2	w rozproszeniu
Litwini	20-25	województwo podlaskie (powiat sejneński)
Łemkowie	60-70	województwa: małopolskie, (Beskid Niski i Sądecki), podkarpackie, dolnośląskie, warmińsko-mazurskie, lubuskie
Niemcy	300-500	województwa: opolskie, śląskie, warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie
Ormianie	5-8	województwa: dolnośląskie, małopolskie
Romowie	20 –30	województwo małopolskie, większość w rozproszeniu
Rosjanie	10-15	województwa: podlaskie, warmińsko-mazurskie
Słowacy	10-20	województwo małopolskie (Spisz i Orawa)
Tatarzy	5	województwo podlaskie
Ukraińcy	200-300	województwa: dolnośląskie, lubelskie, lubuskie, małopolskie, podkarpackie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie,
Żydzi	8-10	w rozproszeniu

Ponadto tereny województwa pomorskiego zamieszkują Kaszubi – grupa etniczna, kultywująca tradycje regionalne oraz używająca języka różniącego się od języka polskiego. Liczebność tej grupy szacuje się na około 350-500 tysięcy osób. Postanowienia *Konwencji* są realizowane wobec tej grupy w zakresie praw językowych.

- **Białorusini**, to mniejszość narodowa, licząca około 200 - 300 tysięcy osób, w większości tradycyjnie mieszkających na terenie województwa podlaskiego.

Białorusini w zdecydowanej większości należą do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Należy zaznaczyć, że w województwie podlaskim przedstawiciele społeczności białoruskiej zasiadają we władzach samorządowych, dysponując większością w radach niektórych powiatów i gmin. Reprezentanci tej mniejszości są także członkami parlamentu.

Główne organizacje:

- Białoruskie Towarzystwo Społeczno - Kulturalne,
- Związek Białoruski w RP, w którego skład wchodzi: Białoruskie Stowarzyszenie Literackie „Białowieża”, Białoruskie Towarzystwo Historyczne, Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich, Rada Programowa tygodnika „Niwa”, Białoruskie Zrzeszenie Studentów, Białoruskie Towarzystwo „Chatka” w Gdańsku oraz partia polityczna Białoruskie Zjednoczenie Demokratyczne,
- Związek Młodzieży Białoruskiej.

Najważniejsze tytuły prasowe:

"Niwa" - tygodnik,

"Czasopis" - miesięcznik,

„Haradockija Nawiny”,

„Prawincyja”,

„Termapiły”,

„Annus Albaruthenicus”,

„Bielski Hościniec”,

"Białoruskie Zeszyty Historyczne" – półrocznik.

Największe imprezy kulturalne:

Festiwal Białoruskiej Muzyki Młodzieżowej "Basowiszcz",

Festiwal "Piosenka Białoruska" w Białymstoku,

Święto Kultury Białoruskiej w Białymstoku,
Polsko-Białoruskie Warsztaty Literackie „Biazmieżza”,
Konkurs Poezji i Prozy „Debiut”,
Święto "Kupalle" w Białowieży.

- **Czesi**, to mniejszość narodowa, licząca około 3 tysięcy osób, zamieszkujących rejon Kotliny Kłodzkiej, Lubelszczyznę i miejscowość Żelów (koło Piotrkowa Trybunalskiego).
Mieszkający w Polsce Czesi tradycyjnie są ewangelikami.

Główna organizacja:

- Klub Czeski przy Towarzystwie Słowaków w Polsce (w jego strukturach działają przedstawiciele mniejszości czeskiej).
- **Karaimi**, to mniejszość etniczna pochodzenia tureckiego, licząca ok. 200 osób. Karaimi mieszkają w rozproszeniu, w dużych miastach całego kraju.
Karaimi zatracili znajomość ojczystego języka, wyróżnia ich natomiast religia karaimska, wywodząca się z judaizmu oraz islamu.

Główna organizacja:

- Karaimski Związek Religijny.
- **Litwini**, to mniejszość narodowa, licząca około 20 - 25 tysięcy osób. Największe skupisko osób należących do mniejszości litewskiej znajduje się na terenie gmin: Puńsk, Szypliszki, Krasnopol i Sejny (województwo podlaskie).
W zdecydowanej większości polscy Litwini należą do Kościoła Rzymskokatolickiego.
W gminie Puńsk Litwini, stanowiący tam ponad 80% ludności, zyskali znaczny udział we władzach samorządowych. Mają także swoich przedstawicieli we władzach powiatu sejneńskiego.

Główne organizacje:

- Wspólnota Litwinów w Polsce,
- Stowarzyszenie Litwinów w Polsce,

- Litewskie Towarzystwo św. Kazimierza.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- "Aušra" - dwutygodnik,
- "Aušrelė" - miesięcznik dla dzieci.

Najważniejsze imprezy kulturalne:

- Jarmark Folklorystyczny "Žolines" w Puńsku,
- Zlot Litwinów w Pszczelniku,
- Coroczny Festiwal Teatrów Stodolanych w Puńsku,
- Sąskrydis - zlot litewskich zespołów nad jeziorem Gałduś,
- Noc Świętojańska w Puńsku.

- **Łemkowie** to mniejszość etniczna, licząca około 60 - 70 tysięcy osób. W przeszłości zamieszkiwali tzw. Łemkowszczyznę, czyli Beskid Niski i część Beskidu Sądeckiego. W związku z akcją "Wisła" z 1947 roku (potępioną przez izbę wyższą polskiego Parlamentu w 1990 r.), w wyniku której Łemkowie zostali przymusowo przesiedleni, większość mieszka w rozproszeniu poza swoim rodzimym terenem w województwach: warmińsko-mazurskim, lubuskim, zachodniopomorskim i dolnośląskim. Należy zauważyć, że części Łemków udało się uniknąć przesiedlenia z rodzimych terenów, a części pozwolono na powrót w 1956 roku. Stąd też skupiska mniejszości łemkowskiej znajdują się w województwie podkarpackim i małopolskim. Część Łemków podkreśla swoją przynależność do narodu ukraińskiego, inni deklarują się jako odrębna mniejszość narodowa.

Główne organizacje:

- Zjednoczenie Łemków (członek wspierający Związku Ukraińców w Polsce),
- Stowarzyszenie Łemków,
- Stowarzyszenie "Ruska Burska" w Gorlicach,
- Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej,

- Rusiński Demokratyczny Krąg Łemków „Hospodar” (partia polityczna).

Najważniejsze tytuły prasowe:

"Besida" - kwartalnik,

"Zahoroda" - kwartalnik,

„Watra” - kwartalnik,

"Łemkiwska Storinka" dodatek ukraińskiego tygodnika "Nasze Słowo".

Największe imprezy kulturalne:

Łemkowska "Watra" w Zdyni,

"Watra na Obczyźnie" w Michałowie,

„Kiermesz w Olchowcu”,

„Spotkanie z Łemkowszczyzną”,

„Od Rusal do Jana” w Zyndranowej.

- **Niemcy** to mniejszość narodowa, licząca 300 - 500 tysięcy osób, zamieszkujących tereny województw: opolskiego, śląskiego, dolnośląskiego, warmińsko-mazurskiego i kujawsko-pomorskiego.

Przedstawiciele mniejszości niemieckiej są w większości katolikami, a tylko nieliczni deklarują protestantyzm (Kościół Ewangelicko - Augsburski).

W części gmin województwa opolskiego Niemcy stanowią większość mieszkańców, w związku z tym odgrywają znaczną rolę we władzach samorządowych. W województwie tym mniejszość niemiecka uplasowała się na drugim miejscu w ostatnich wyborach samorządowych, dzięki czemu jej przedstawiciele tworzą grupę współrządzającą w ramach wojewódzkich władz samorządowych.

Przedstawiciele mniejszości niemieckiej zasiadają w polskim Parlamencie od czasu wyborów w 1991 roku.

Główne organizacje

- Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce. Do Związku należy 10 członków stałych:

- Zarząd Wojewódzki Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim, Zarządy Wojewódzkie Towarzystw Społeczno – Kulturalnych Niemców w województwie Śląskim, Zachodnio-Pomorskim Wielkopolskim, Łódzkim, Lubuskim, Dolnośląskim, Pomorskim, Zarząd Wojewódzki Związku Stowarzyszeń Niemieckich w byłych Prusach Wschodnich, Zarząd Wojewódzki Związku Ludności Pochodzenia Niemieckiego w województwie Kujawsko-Pomorskim oraz 7 członków stowarzyszonych:

- Związek Śląskich Rolników, Związek Śląskich Kobiet Wiejskich, Śląskie Towarzystwo Medyczne, Górnośląskie Towarzystwo Śpiewacze, Towarzystwo Dobroczynne Niemców na Śląsku, Niemieckie Towarzystwo Oświatowe, Związek Młodzieży Mniejszości Niemieckiej w RP.

Organizacje mniejszości niemieckiej funkcjonujące poza strukturami Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce:

- Olsztyńskie Stowarzyszenie Mniejszości Niemieckiej,
- Stowarzyszenie Mazurskie,
- Niemiecka Wspólnota „Pojednanie i Przyszłość”,
- Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe,
- Konwersatorium im. Eichendorffa,
- Stowarzyszenie Autorów i Twórców mniejszości niemieckiej w Polsce z siedzibą w Bytomiu.

Największe imprezy kulturalne:

Dożynki Diecezjalno - Regionalne na Górze św. Anny,
Lato Artystyczne Mniejszości Narodowych w Olsztynie,
Przeгляд Chórów - Walce,
Przeгляд Kapel i Orkiestr Mniejszości Niemieckiej w Leśnicy,
Przeгляд Twórczości Artystycznej Śląska w Dobrodzieniu i Dobrzeniu,
Rozmowy Mazurskie w Mrągowie.

Najważniejsze tytuły prasowe:

"Schlesisches Wochenblatt" - tygodnik,

"Hoffnung" - miesięcznik,

"Masurische Storchenpost" - miesięcznik,

"Mitteilungsblatt" - miesięcznik,

„Biuletyn Informacyjno-Kulturalny” – co dwa miesiące

"Zeszyty Edukacji Kulturalnej" - kwartalnik.

- **Ormianie** to mniejszość narodowa licząca około 5 - 8 tysięcy osób, mieszkających na terenie całej Polski, głównie na Dolnym Śląsku i w Krakowie.

Mieszkający w Polsce Ormianie są przeważnie katolikami obrządku ormiańskiego lub łacińskiego, a zdecydowana większość zatraciła znajomość swojego ojczystego języka.

Główne organizacje:

- Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne,
- Związek Ormian w Polsce im. ks. abpa J. Teodorowicza.

Najważniejszy tytuł prasowy:

"Biuletyn OTK" - kwartalnik.

Największa impreza kulturalna:

Ogólnopolskie Spotkania Środowisk Ormiańskich w Krakowie.

- **Romowie** to mniejszość etniczna, szacowana na 20 – 30 tysięcy osób. Romowie tworzą cztery główne grupy: Polska Roma, Kelderasze, Lowarzy i Romowie Karpaccy (Bergitka Roma). Większość mieszka w dużych miastach: w Warszawie, Poznaniu, Wrocławiu, Łodzi i Gdańsku. Romowie z grupy Bergitka Roma zamieszkują górskie tereny województwa małopolskiego (między Nowym Sączem a Nowym Targiem). Romowie z tej grupy mieszkają także w miastach Górnego Śląska i Nowej Hucie (dzielnicy Krakowa), gdzie w latach 50-tych XX w. zatrudniano Romów.

Romowie w Polsce to w zdecydowanej większości wyznawcy Kościoła Rzymskokatolickiego, są jednak także wśród nich członkowie Kościoła Zielonoświątkowców i Związku Świadców Jehowy.

Główne organizacje:

- Centralna Rada Romów,
- Stowarzyszenie Romów w Polsce,
- Stowarzyszenie Mniejszości Narodowej Romów "Roma Union" w Włocławku,
- Stowarzyszenie Romów w Krakowie,
- Centrum Kultury Romów - Towarzystwo Społeczno - Kulturalne z siedzibą w Tarnowie,
- Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Romów w RP w Kędzierzynie-Koźlu,
- Związek Romów Polskich w Szczecinku,
- Stowarzyszenie Kobiet Polskich w Krakowie,
- Stowarzyszenie Romów w Polsce „Czerchań” w Bytomiu.
- Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej w Gorzowie Wielkopolskim,
- Stowarzyszenie Romów okręg Nowy Sącz.

Najważniejsze tytuły prasowe:

"Rrom po Drom" - miesięcznik,
"Dialog - Pheniben" - kwartalnik.

Największe imprezy kulturalne:

Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich w Gorzowie Wielkopolskim,
Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Kultury Romów w Ciechocinku,
Międzynarodowy Tabor Pamięci Romów – Tarnów – Żabno - Szczurowa,
Otwarcie i Zamknięcie Sezonu Cygańskiego w Tarnowie.

- **Rosjanie** to mniejszość narodowa, która liczy około 10 - 15 tysięcy osób, mieszkających głównie w Białymstoku, Gdańsku, Krakowie, Łodzi, Warszawie, na Suwalszczyźnie i Mazurach.

Rosjanie w Polsce deklarują wyznanie prawosławne. Niewielka część to Staroobrzędowcy (starowiercy), których od roku 1983 reprezentuje Naczelna Rada Staroobrzędowców. Grupa ta, jako grupa wyznaniowa, powstała w drugiej połowie XVII wieku w wyniku rozłamu

w Cerkwi rosyjskiej po soborze 1654 roku. Staroobrzędowcy na tereny Polski przybyli z Północnej Rosji w latach 80-tych XVII wieku, uciekając od prześladowań religijnych.

Główna organizacja:

- Rosyjskie Stowarzyszenie Kulturalno - Oświatowe w Białymstoku,
- Stowarzyszenie „Wspólnota Rosyjska” w Warszawie.

Największa impreza kulturalna:

Dni Kultury Rosyjskiej w Białymstoku.

- **Słowacy** to mniejszość narodowa, licząca 10 - 20 tysięcy osób, zajmująca tradycyjnie teren Spisza i Orawy (województwo małopolskie).

Słowacy deklarują przynależność do Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główna organizacja:

- Towarzystwo Słowaków w Polsce.

Najważniejszy tytuł prasowy:

"Život" - miesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

Dzień Kultury Słowackiej w Jabłonce Orawskiej,

Przeegląd Krajańskich Orkiestr Dętych,

Przeegląd Zespołów Folklorystycznych w Krempachach.

- **Tatarzy** to mniejszość etniczna, licząca około 5 tysięcy osób, zamieszkujących rdzenne kolonie tatarskie na Białostocczyźnie (Bohoniki i Kruszyniany), oraz mieszkająca w Wielkopolsce, na Pomorzu Gdańskim, na Śląsku, a także w miastach: Białymstoku, Dąbrowie Białostockiej, Sokółce, Gdańsku, Gorzowie Wielkopolskim, Warszawie i Wrocławiu.

Tatarzy w Polsce zatracili znajomość swojego ojczystego języka, pozostali natomiast wierni religii i nadal są wyznawcami islamu.

Główna organizacja:

- Związek Tatarów Polskich w RP.

Najważniejsze tytuły prasowe:

"Rocznik Tatarów Polskich",
„Życie tatarskie” – kwartalnik,
„Almanah Millet” – półrocznik.

Największa impreza kulturalna:

Letnia Akademia Wiedzy o Tatarach Polskich.

- **Ukraińcy** to mniejszość narodowa, licząca około 200 - 300 tysięcy osób. Należy zauważyć, że w wyniku przeprowadzonej w 1947 r. przez ówczesne władze komunistyczne akcji "Wisła", ludność ukraińska zamieszkująca tereny południowo - wschodniej Polski została przymusowo przesiedlona na tereny Polski północnej i zachodniej. Obecnie mniejszość ta żyje w rozproszeniu co znacznie utrudnia jej działalność. Największe skupiska mniejszości ukraińskiej występują na terenach województw: warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego, dolnośląskiego, lubelskiego i podlaskiego. Należy zauważyć, że części Ukraińców udało się uniknąć przesiedlenia z rodzimych terenów, a części pozwolono na powrót w 1956 roku. Stąd też skupiska mniejszości ukraińskiej znajdują się w województwie podkarpackim i małopolskim.

Większość Ukraińców w Polsce to wierni Kościoła Katolickiego Obrządku Biznatyjsko – Ukraińskiego. Część deklaruje przynależność do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Mniejszość ukraińska ma własnych przedstawicieli we władzach samorządowych, głównie w województwie warmińsko-mazurskim, gdzie na różnych szczeblach zasiada około 50 radnych pochodzenia ukraińskiego (łącznie z przewodniczącym sejmiku województwa).

Główne organizacje:

- Związek Ukraińców w Polsce,
- Związek Niezależnej Młodzieży Ukraińskiej,
- Związek Ukraińców Podlasia,
- Ukraińskie Towarzystwo Lekarskie,
- Bractwo Cerkiewne św. Włodzimierza,
- Ukraińskie Towarzystwo Nauczycielskie w Polsce,
- Stowarzyszenie Ukraińców - Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego,
- Fundacja Kultury Ukraińskiej,
- Fundacja św. Włodzimierza Chrzciciela Rusi Kijowskiej.

Najważniejsze tytuły prasowe:

"Nasze Słowo" - tygodnik;

"Svitanok" - dodatek dla dzieci do "Naszego Słowa",

"Nad Buhom i Narwoju" - dwumiesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

Festiwal Kultury Ukraińskiej w Sopocie,

Festiwal Kultury Ukraińskiej na Podlasiu,

Dni Kultury Ukraińskiej,

Młodzieżowy Jarmark w Gdańsku.

- **Żydzi** to mniejszość narodowa, licząca 8 - 10 tysięcy osób mieszkających w rozproszeniu, przede wszystkim w dużych miastach. Żydzi to wyznawcy judaizmu.

Główne organizacje:

- Towarzystwo Społeczno - Kulturalne Żydów w Polsce,
- Stowarzyszenie Dzieci Holocaustu w Polsce,
- Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny,
- Polska Unia Studentów Żydowskich,

- Federacja Organizacji Żydowskich,
- Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP,
- Państwowy Teatr Żydowski im. E. R. Kamińskiej.

Najważniejsze tytuły prasowe:

"Dos Jidisze Wort - Słowo Żydowskie" - dwutygodnik,
 "Midrasz" - miesięcznik.

Największe imprezy:

Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie,
 Marsz Żywych w Oświęcimiu,
 Dzień Pamięci Ofiar Szoah,
 Dni Książki Żydowskiej w Warszawie,
 Rocznica Powstania w Getcie Warszawskim.

*
 *   *

Ponadto należy zauważyć, że istotną rolę w podtrzymywaniu tożsamości narodowej mniejszości odgrywają prasa oraz organizacje konfesyjne:

- miesięcznik „Przegląd Prawosławny”,
- Bractwo Prawosławne św. Cyryla i Metodego,
- Młodzieżowe Bractwo Prawosławne,
- Karaimski Związek Religijny w RP,
- „Błahowist” czasopismo wydawane przez Kościół katolicki obrządku bizantyjsko-ukraińskiego,
- Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP,
- „Świat Islamu” – pismo społeczno-kulturalne Tatarów Polskich.

6. Opis sytuacji na terenach zamieszkałych przez poszczególne mniejszości.

Duża część osób należących do mniejszości narodowych zamieszkuje województwa należące do tzw. "ściany wschodniej" - tereny najsłabiej rozwinięte gospodarczo. PKB w odniesieniu do tych województw mieści się w przedziale 24-26%¹ średniej Unii Europejskiej, zaś dochód na osobę - w granicach 26,1-27,8% średniej Unii. Stopa bezrobocia w tych województwach, według danych opracowanych na koniec lipca 2001 roku, kształtuje się odpowiednio na poziomie: 13,8% w podlaskim, 25,6% w warmińsko-mazurskim i 16,2% w podkarpackim. Jednocześnie należy zauważyć, że są to tereny o charakterze rolniczym, z małymi gospodarstwami rolnymi.

Na tych terenach odnotowuje się natomiast wzrost liczby spółek z udziałem kapitału zagranicznego. Województwa podkarpackie i warmińsko-mazurskie cechują się także wzrostem produkcji sprzedanej, odpowiednio: 3,7% i 2,5% w skali roku, natomiast w województwie podlaskim odnotowano wzrost o 1,7%.

Tereny wiejskie województwa zachodniopomorskiego i lubuskiego, na których mieszka duża część mniejszości ukraińskiej i łemkowskiej, znajdują się w trudnej sytuacji ekonomicznej, spowodowanej upadkiem byłych Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR). Największym problemem jest tu bezrobocie.

Na pozostałych terenach Rzeczypospolitej Polskiej, zamieszkałych przez mniejszości narodowe, sytuacja gospodarcza jest lepsza. Odnotowuje się wzrost liczby spółek prawa handlowego (w I półroczu 2001 r. o 5,6 % w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego, kiedy wzrost wyniósł 4,1%), poprawę kondycji finansowej przedsiębiorstw oraz rentowności działalności gospodarczej. Dobre wyniki gospodarcze obserwuje się w województwie opolskim, zamieszkałym przez mniejszość niemiecką.

---

¹ Wszystkie dane cytowane w tym rozdziale pochodzą z Głównego Urzędu Statystycznego.

7. Podstawowe dane

	Powierzchnia w km² (stan na 31. 12. 2000 r.)	Ludność (stan na 31. 12. 2000 r.)	PKB na 1 mieszkańca w PLN (1999 r.)	Bezrobotni zarejestrowan i w tys. (stan na 31.12.2000 r.)	Stopa bezrobocia w % (stan na 31.12.2000 r.)
POLSKA	312 685	38 644 211	15 914	2 702, 6	15,0
Dolnośląskie	19 948	2 972 667	16 273	231, 7	18,1
Kujawsko- Pomorskie	17 970	2 099 724	14 121	181, 2	19,4
Lubelskie	25 114	2 232 054	11 112	159, 7	14,0
Lubuskie	13 984	1 023 988	14 444	89, 1	20,5
Łódzkie	18 219	2 643 385	14 497	208, 1	16,1
Małopolskie	15 144	3 233 799	14 231	185, 2	11,9
Mazowieckie	35 579	5 072 335	23 760	289, 9	11,1
Opolskie	9 412	1 084 665	13 320	69, 3	15,3
Podkarpackie	17 926	2 128 605	11 685	182, 2	15,9
Podlaskie	20 180	1 221 128	11 580	79, 2	13,7
Pomorskie	18 293	2 198 322	16 120	147, 2	16,2
Śląskie	12 294	4 847 600	17 565	259, 8	12,8
Świętokrzyskie	11 691	1 322 879	12 435	118, 5	16,5
Warmińsko- Mazurskie	24 203	1 468 313	12 341	158, 2	24,5
Wielkopolskie	29 826	3 360 899	16 747	193, 3	12, 3
Zachodnio- pomorskie	22 902	1 733 848	15 924	150, 1	20,5

Źródło: Główny Urząd Statystyczny (GUS).

***CZĘŚĆ II: REALIZACJA KONWENCJI RAMOWEJ O OCHRONIE
MNIJSZOŚCI NARODOWYCH***

Artykuł 1

Ochrona mniejszości narodowych oraz praw i wolności osób należących do tych mniejszości stanowi integralną część międzynarodowej ochrony praw człowieka i, jako taka, wchodzi w zakres współpracy międzynarodowej.

Polska przyjęła szereg aktów prawa międzynarodowego, regulujących m.in. prawa mniejszości narodowych. Wykaz najważniejszych spośród nich oraz informacja na temat statusu prawa międzynarodowego w ustawodawstwie krajowym omówione zostały w części pierwszej (rozdziały 2 i 3).

Artykuł 2

Postanowienia niniejszej Konwencji Ramowej będą stosowane w dobrej wierze, w duchu zrozumienia i tolerancji oraz w zgodzie z zasadami dobrego sąsiedztwa, przyjaznych stosunków i współpracy pomiędzy Państwami.

Ratyfikowanie przez Polskę *Konwencji* oznacza konieczność dostosowania prawodawstwa wewnętrznego do wymienionych w *Konwencji* zasad. Przede wszystkim jednak oznacza uroczystą deklarację Rzeczypospolitej, że cele wymienione w preambule *Konwencji* są celami Państwa Polskiego. Oznacza to uznanie, że ochrona mniejszości narodowych jest niezbędna dla stabilizacji, bezpieczeństwa i pokoju w Europie, że różnorodności etnicznej, językowej, religijnej i kulturalnej należy się szacunek. Oznacza to głębokie przekonanie, że różnorodność wzbogaca państwo i jego obywateli. Polska - jako strona *Konwencji* - wnosi bogactwo kultur swoich mniejszości narodowych, do wspólnego dziedzictwa kulturowego Europy.

Do takiej postawy zobowiązuje Polskę także jej tradycja. Rzeczpospolita była w Europie przez wieki ostoją tolerancji religijnej i narodowościowej. Stąd wywodzi się wielowiekowa obecność w Polsce np. mniejszości tatarskiej, żydowskiej, ormiańskiej, karaimskiej czy romskiej, które - prześladowane w innych krajach - w Polsce znalazły swój dom.

W krajach demokratycznych obecność mniejszości narodowych jest ważnym faktem społecznym i kulturowym. W wyniku zmian, jakie dokonały się w Polsce po 1989 r. mniejszości narodowe i etniczne korzystają z pełni praw wynikających z przepisów zawartych w prawie

krajowym i międzynarodowym. Polski rząd pilnie wsłuchuje się w głosy mniejszości, dążąc do stworzenia warunków, które zapewniłyby harmonijny rozwój ich kultury i tożsamości oraz promocję postaw otwartości i tolerancji wśród społeczeństwa polskiego, zwłaszcza wśród młodzieży.

Artykuł 3

1. Każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nie należącej do takiej mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociągnie za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków.

Art. 53 *Konstytucji* gwarantuje wolność sumienia. Ustęp 7 tego artykułu stanowi, iż nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawniania swego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Zgodnie z art. 31 *Konstytucji* wolność człowieka podlega ochronie prawnej i nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego mu prawo nie nakazuje.

Jednocześnie zgodnie z przepisem art. 51 ust. 1 *Konstytucji RP* nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby.

Jedną z pierwszych ustaw, przyjętych w wyniku zmian ustrojowych w 1989 r. była ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (Dz.U. z 2000 r. Nr 26, poz. 319). Kwestie te reguluje również ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o ochronie danych osobowych* (Dz.U. r. Nr 133, poz. 883 ze zm.), której przepis art. 27 wprowadza zakaz przetwarzania danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne. Przetwarzanie tych danych jest dopuszczalne jedynie w przypadkach wymienionych w ustawie.

Zasada swobodnego decydowania o przynależności do mniejszości narodowej zawarta została w traktatach, które Polska podpisała z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską.

2. *Osoby należące do mniejszości narodowych mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej Konwencji Ramowej indywidualnie, jak też wspólnie z innymi.*

Możliwość korzystania z praw i wolności indywidualnie lub wspólnie z innymi zawarta została w traktatach, które Polska podpisała z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białoruś, oraz Republiką Litewską.

Artykuł 4

1. *Strony zobowiązują się zagwarantować osobom należącym do mniejszości narodowych prawo do równości wobec prawa oraz jednakową ochronę prawa. W tym względzie, jakakolwiek dyskryminacja wynikająca z przynależności do mniejszości narodowej jest zabroniona.*

W Rzeczypospolitej Polskiej gwarancje równości wobec prawa mają rangę zasad konstytucyjnych. *Konstytucja RP* wprowadza następujące regulacje odnoszące się do zapewnienia tej zasady:

Art. 2 *Konstytucji* wskazuje, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. Według art. 5 *Konstytucji*, Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. W art. 7 ustawy zasadniczej zostało zapisane, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

Osoby, których konstytucyjne prawa i wolności zostały naruszone, mają możliwość dochodzenia tych praw m. in. przed Trybunałem Konstytucyjnym. Przepis art. 79 ust. 1 *Konstytucji* podkreśla, że każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z *Konstytucją* ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego

sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w *Konstytucji*.

Zgodnie z art. 80 *Konstytucji* każdy ma prawo wystąpienia, na zasadach określonych w ustawie, do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej. Instytucja Rzecznika Praw Obywatelskich została powołana w 1987 roku. Rzecznik Praw Obywatelskich, zgodnie z przepisem art. 208 *Konstytucji*, stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w *Konstytucji* oraz w innych aktach normatywnych (ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147). Od samego początku funkcjonowania instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w zasięgu jej zainteresowań pozostawały sprawy mniejszości narodowych i etnicznych.

Zgodnie z przepisem art. 31 *Konstytucji* wolność człowieka podlega ochronie prawnej. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

2. Strony zobowiązują się do przyjęcia, tam, gdzie to konieczne, odpowiednich środków w celu popierania, we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pełnej i rzeczywistej równości pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowej a osobami należącymi do większości. W tym względzie wezmą pod uwagę specyficzne warunki osób należących do mniejszości narodowych.

Fundamentalne znaczenie dla zagwarantowania równości wobec prawa oraz jednakowej ochrony prawnej mają postanowienia art. 32 *Konstytucji*. Zgodnie z tym artykułem wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu ustanawia przepis art. 11³ Kodeksu pracy, zgodnie z którym nie jest dopuszczalna jakakolwiek dyskryminacja bezpośrednia lub pośrednia

w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, przekonania zwłaszcza polityczne lub religijne oraz przynależność związkową.

Warunki postawione przez art. 4. *Konwencji* spełniają propozycje zapisów projektu ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych*.

3. *Środki przyjęte zgodnie z ustępem 2 nie będą uważane za akt dyskryminacji.*

Artykuł 5

1. *Strony zobowiązują się wspierać tworzenie warunków koniecznych do utrzymywania i rozwijania przez osoby należące do mniejszości narodowych ich kultury, jak również zachowania zasadniczych elementów ich tożsamości, to jest ich religii, języka, tradycji i dziedzictwa kulturowego.*

Zasadnicze znaczenie dla interesów mniejszości narodowych ma przepis art. 35 *Konstytucji*. Gwarantuje on bowiem obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów oraz tradycji własnej kultury. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

W myśl art. 48 ust. 1 *Konstytucji* rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. Zasada ta została rozwinięta w art. 53 ust. 3 *Konstytucji*, który gwarantuje rodzicom prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi zasadami, zaś kolejny ustęp tego artykułu stanowi, iż religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób.

Realizacją tych gwarancji są m. in. rozwiązania funkcjonujące w polskim systemie oświaty. System ten umożliwia zachowanie tożsamości osób należących do mniejszości narodowych, wyrażającej się w wyznawanej religii. Na życzenie rodziców (bądź prawnych opiekunów dziecka), a w przypadku starszej młodzieży – na życzenie samych uczniów, w publicznych

szkołach bądź przedszkolach organizowane jest nauczanie religii konfesyjnej. Podstawę prawną do organizowania tej nauki daje art. 12 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz.U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 ze zm.), a także przepis wykonawczy do tego aktu – rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. *w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach* (Dz.U. Nr 36, poz. 155 ze zm.).

Poznanie i zachowanie tradycji i dziedzictwa kulturowego w przypadku uczniów należących do mniejszości narodowych odbywa się w trakcie całego procesu dydaktyczno - wychowawczego, realizowanego w szkołach dla mniejszości narodowych (opisanych szerzej przy omawianiu art. 14 *Konwencji*). W czasie m.in. lekcji historii i geografii wprowadza się elementy historii i kultury kraju pochodzenia mniejszości.

Istotnym elementem procesu dydaktyczno - edukacyjnego jest również ścieżka edukacyjna „edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie”, dzięki której uczniowie mogą poznać proces przenikania się i wzajemnego wzbogacania się kultur na terenach zamieszkałych przez społeczność zróżnicowaną pod względem narodowym, etnicznym i religijnym. Realizacja tej ścieżki edukacyjnej służy również wprowadzeniu do procesu dydaktyczno - wychowawczego dialogu międzykulturowego oraz kształtowaniu postaw otwartości i tolerancji w młodym pokoleniu (o których jest mowa również w art. 6 *Konwencji*).

Rząd polski wspiera szereg inicjatyw podejmowanych przez środowiska mniejszości narodowych na rzecz podtrzymywania i rozwijania kultury mniejszości narodowych w środowisku szkolnym, przyznając na ten cel dotacje, w ramach dofinansowania zadań państwowych, realizowanych przez jednostki nie zaliczane do sektora finansów publicznych. Przy rozpatrywaniu przez Ministerstwo Edukacji Narodowej wniosków o dotacje zadania mające na celu podtrzymanie i rozwijanie kultury mniejszości narodowych wśród młodzieży szkolnej mają priorytet.

Ponadto państwo polskie udziela wszelkiej możliwej, w tym także finansowej, pomocy tworząc warunki konieczne do utrzymywania i rozwijania własnej kultury przez osoby należące do mniejszości narodowych. Zarejestrowane organizacje mniejszości narodowych mogą starać się o środki finansowe, składając w Ministerstwie Kultury stosowne wnioski.

Rzeczpospolita Polska stwarza warunki nieskrępowanego dostępu do dóbr kultury wszystkim obywatelom, zaś osoby należące do mniejszości narodowych korzystają

z dodatkowego wsparcia finansowego na cele związane z rozwojem i propagowaniem swojej kultury. W 2000 r. środki przekazane na ten cel przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wyniosły 5 154 000 PLN (ok. 1, 340 mln EURO), a w roku 2001 – 6 005 000 PLN (ok. 1,560 mln EURO).

Zestawienie łącznych kwot przekazywanych poszczególnym mniejszościom z budżetu państwa obrazuje poniższa tabela.

Objaśnienia tabeli:

- Kolumny: **A** – mniejszości narodowe i etniczne
- B** – środki na wykup pełnych nakładów podręczników dla mniejszości narodowych, które są bezpłatnie przekazywane do szkół
- C** – środki na szkolnictwo mniejszości narodowych przekazywane dodatkowo jednostkom samorządu terytorialnego, w ramach subwencji ogólnej
- D** – środki z budżetu Ministerstwa Edukacji Narodowej na inwestycje szkolne (budowy nowych szkół, internatów, remonty etc.)
- E** – środki z budżetu Ministerstwa Edukacji Narodowej na inne wydatki (zakup podręczników dla uboższych uczniów - np. dzieci romskich - przyborów szkolnych, dożywianie dzieci etc.)
- F** – finansowanie przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego imprez społeczno – kulturalnych mniejszości narodowych i czasopism wydawanych przez mniejszości narodowe
- G** – inne wydatki inwestycyjne np. ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów na dofinansowanie budowy Domu Kultury Litewskiej w Puńsku.

Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność kaszubska korzystają ze zwiększonej, w stosunku do ogółu szkół, subwencji oświatowej. Kwota ta w roku 2000 r. wyniosła ogółem 14 000 000 PLN (ok. 3,630 mln EURO).

Należy wskazać, że powyższe dane obejmują jedynie środki przekazywane przez rząd, nie obejmują natomiast środków wydatkowanych przez jednostki samorządu terytorialnego. W sposób oczywisty uwzględniają też tylko te kwoty, które są przyznawane mniejszościom narodowym dodatkowo, nie uwzględniają natomiast środków, z których osoby należące do mniejszości narodowych korzystają na ogólnych zasadach.

2. Bez uszczerbku dla środków podejmowanych stosownie do ich generalnej polityki integracyjnej, Strony powstrzymają się od działań lub praktyk mających na celu asymilację osób należących do mniejszości narodowych wbrew ich woli i będą chronić te osoby przed jakimkolwiek działaniem mającym na celu taką asymilację.

Zgodnie z art. 35 *Konstytucji* obywatele polscy należący do mniejszości narodowych i etnicznych mają prawo do zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Przedstawiciele mniejszości mają również prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Zakaz działań mających na celu asymilację mniejszości narodowych zapisany został w *Traktacie między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 26 kwietnia 1994 roku (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 17). Art. 15 tego traktatu zawiera zapewnienie, że strony *powstrzymają się od jakichkolwiek działań mogących doprowadzić do asymilacji członków mniejszości narodowej wbrew ich woli.*

Artykuł 6

- 1. Strony będą umacniać ducha tolerancji oraz dialog międzykulturowy i podejmą skuteczne środki w celu wspierania wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy pomiędzy wszystkimi osobami żyjącymi na ich terytoriach niezależnie od ich tożsamości etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej, zwłaszcza w zakresie edukacji, kultury i środków przekazu.*

Art. 13 *Konstytucji* zawiera zakaz istnienia organizacji, których program lub działalność zakłada lub odwołuje się do nienawiści narodowej, a artykuły 119 i 257 *Kodeksu karnego* przewidują sankcje za stosowanie przemocy, groźby przemocy bądź znieważanie osób z powodu ich przynależności narodowej.

- 2. Strony zobowiązują się podjąć odpowiednie środki chroniące osoby, które mogą być obiektem zastraszania bądź też aktów dyskryminacji, wrogości lub przemocy będących skutkiem ich etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej tożsamości.*

Regulacje dotyczące zakazu dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny zostały zawarte w art. 13 *Konstytucji* oraz w *Kodeksie karnym*. *Polski Kodeks karny* (kk) w szeregu przepisów przewiduje penalizację działań polegających na dyskryminacji z jakichkolwiek przyczyn.

O penalizacji przemocy z przyczyn narodowościowych, etnicznych, rasowych, politycznych, wyznaniowych i światopoglądowych mowa jest w art. 118 kk. Przepis § 1 tego artykułu stanowi, iż karą pozbawienia wolności zagrożone są: dopuszczenie się zabójstwa lub spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, u podstaw których leży chęć wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej lub grupy o określonym światopoglądzie. Z kolei przepis § 2 art. 118 kk przewiduje penalizację działań polegających na: stwarzaniu dla osób należących do grup wymienionych w § 1 warunków życia grożących ich biologicznym wyniszczeniem, stosowaniu środków mających służyć wstrzymaniu urodzeń w obrębie grupy lub przymusowym odbieraniu dzieci osobom do nich należącym w celu wyniszczenia w całości lub w części wyżej wymienionej grupy. Należy podkreślić, że w przypadku czynów określonych w § 1 i 2 karane jest również samo przygotowanie do tego przestępstwa.

Natomiast zgodnie z przepisem art. 119 kk zabronione jest stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej lub wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości.

Przestępstwem, określonym w art. 256 kk, jest również publiczne propagowanie faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość. Przestępstwo to jest zagrożone karą grzywny, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Z kolei przepis art. 257 kk przewiduje penalizację publicznego znieważania grupy ludności albo poszczególnych osób z powodu ich przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej, albo z powodu ich bezwyznaniowości lub naruszania z takich powodów nietykalności cielesnej innych osób. Przestępstwo to zagrożone jest karą pozbawienia wolności do trzech lat.

Artykuł 7

Strony zapewniają poszanowanie praw każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do swobodnego, pokojowego gromadzenia się, swobodnego stowarzyszania się, wolności wyrażania opinii, wolności myśli, sumienia i religii.

Prawo polskie zapewnia szerokie gwarancje dla wszystkich obywateli polskich, w tym dla osób należących do mniejszości narodowych, w zakresie swobody gromadzenia się, stowarzyszania, wolności wyrażania opinii, wolności myśli, sumienia i religii. Gwarancje te precyzują przepisy artykułów 53, 54, 57 i 58 *Konstytucji RP*.

Zgodnie z ustawą z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach* (Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855) - podobnie jak inni obywatele polscy - osoby należące do mniejszości narodowych mają pełną swobodę zrzeszania się. Od momentu wejścia w życie powyższej ustawy do końca 1999 r. zarejestrowały się 143 stowarzyszenia mniejszości. Stowarzyszenia takie utworzyły wszystkie mniejszości narodowe i etniczne.

Obowiązujące w Polsce prawo nie zawiera żadnych ograniczeń w prawach do pokojowych zgromadzeń. Ustawa z dnia 5 lipca 1990 r. *Prawo o zgromadzeniach* (Dz.U. Nr 51,

poz. 297 ze zm.) w art. 1 ustanawia prawo każdego do korzystania z wolności pokojowego gromadzenia się.

Należy również zauważyć, że penalizacja działań wymierzonych w swobodę sumienia i wyznania została przewidziana w rozdziale XXIV *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania* kk (szczegółowe omówienie zawarte zostało powyżej, w komentarzu do art. 6).

Artykuł 8

Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do uzewnętrzniania jego/jej religii lub przekonań, jak również prawo do zakładania instytucji, organizacji i stowarzyszeń religijnych.

W myśl art. 53 *Konstytucji* RP każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują. Wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Ponadto, zgodnie z art. 53 ust. 6 i 7 *Konstytucji*, nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych, jak również nie może być zobowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania.

Konstytucyjne gwarancje wolności religii i wyznania znalazły odzwierciedlenie w przepisach działu I ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o *gwarancjach wolności sumienia i wyznania*.

Przepisy *Kodeksu karnego* przewidują penalizację działań wymierzonych w sferę wolności religijnej. Zgodnie z art. 194 kk przestępstwem, zagrożonym karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch jest wszelkie ograniczanie człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową lub bezwyznaniowość.

Z kolei przepis art. 195 § 1 kk stanowi, iż każdy, kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch. Stosownie zaś do § 2 wymienionego artykułu, tej samej karze podlega ten, kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrędom żałobnym.

Wreszcie przepis art. 196 kk przewiduje penalizację obrazy uczuć religijnych innych osób poprzez publiczne znieważanie przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, przy czym przestępstwo to zagrożone jest karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat dwóch. Zgodnie z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 czerwca 1994 roku (K 17/93, OTK z 1994 r., cz. I, poz.11, s. 90) *uczucia religijne, ze względu na ich charakter, podlegają szczególnej ochronie prawnej. Bezpośrednio powiązane są bowiem z wolnością sumienia i wyznania, stanowiącymi wartość konstytucyjną.*

W Polsce funkcjonują obecnie 162 Kościoły i związki wyznaniowe (wg danych Głównego Urzędu Statystycznego z 1999 r.). 147 kościołów i związków wyznaniowych jest wpisanych do Rejestru Kościołów i innych związków wyznaniowych i działa na podstawie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (tekst jednolity: Dz.U. z 2000r. Nr 26, poz.319). Forma regulacji prawnej wynika z uwarunkowań historycznych i nie ma związku z liczebnością wiernych. 15 Kościołów funkcjonuje w oparciu o odrębne ustawy, regulujące stosunki państwa z poszczególnymi Kościołami lub związkami wyznaniowymi. Są to:

- ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 29 poz. 154 z późn. zm.),
- *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską* z dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. z 1998 r. Nr 51 poz. 318),
- rozporządzenie z dnia 22 marca 1928 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchii duchownej* (Dz.U. Nr 38 poz. 363),
- ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. *o stosunku Państwa do Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej* (Dz. U. Nr 30 poz. 241),
- ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. *o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 30 poz. 240),

- ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. *o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* (Dz. U. Nr 66 poz. 287 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 13 maja 1994 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 73 poz. 323 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 13 maja 1994 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 73 poz. 324 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 97 poz. 479 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z Nr 97 poz. 480 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 97 poz. 481 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 97 poz. 482 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 251 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 252 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 253 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 254 z późn. zm.).

Jeden z najtrudniejszych problemów dotyczących normalizacji stosunków państwowo-kościelnych wiąże się z uregulowaniem kwestii zwrotu Kościołom i związkom wyznaniowym nieruchomości upaństwowionych po 1945 r. W toku jest proces restytucji tego mienia oparty na przepisach ustawowych. Działa 5 komisji do spraw rewindykacji majątkowych kościelnych osób prawnych.

Do Komisji Majątkowej (ds. Kościoła Katolickiego) wpłynęło 3050 wniosków, z czego zakończono dotychczas 2635 postępowań (1250 postępowań zakończono ugoda o przywróceniu własności, wydano 878 orzeczeń o przywróceniu własności, 491 postępowań zakończono odrzuceniem, oddaleniem lub umorzeniem, w 16 postępowaniach nie uzgodniono stanowisk).

Do Komisji Regulacyjnej Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego wpłynęło 1 200 wniosków osób prawnych o wszczęcie postępowań regulacyjnych. Dotychczas zakończono 536 postępowań (276 zakończyło się odrzuceniem lub oddaleniem wniosku regulacyjnego bądź umorzeniem postępowania).

Do Komisji Regulacyjnej Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego wpłynęło 120 wniosków. Postępowanie regulacyjne wszczęto w 53 sprawach (wydano 1 orzeczenie o umorzeniu postępowania i 4 orzeczenia przenoszące własność na rzecz kościelnych osób prawnych oraz zawarto 8 ugód).

Do Komisji Regulacyjnej do Spraw Gmin Wyznaniowych Żydowskich wpłynęło 659 wniosków, z czego wszczęto 615 postępowań, zakończono dotychczas 165 (55 postępowań zakończono orzeczeniem o przywróceniu lub przeniesieniu własności, 91 ugoda, 4 postępowania zakończono orzeczeniem o przyznaniu odszkodowania, 20 zakończono orzeczeniem o oddaleniu, odrzuceniu lub umorzeniu, 2 postępowania zakończono brakiem uzgodnienia).

Do Międzykościelnej Komisji Regulacyjnej wpłynęły ogółem 133 wnioski o wszczęcie postępowań regulacyjnych. Postępowania wszczęto w 30 sprawach, w pozostałych gromadzona jest dokumentacja. Złożone do Komisji wnioski dotyczą:

- Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego – 12 wniosków,
- Kościoła Chrześcijan Baptystów – 59,
- Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego – 30
- Kościoła Nowoapostolskiego – 22
- Kościoła Anglikańskiego – 2
- Towarzystwa Biblijnego – 2
- Muzułmańskiego Związku Religijnego – 3
- Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan – 1
- Kościoła Zielonoświątkowego – 2.

Wszystkie dane dotyczące działalności poszczególnych komisji pochodzą z sierpnia 2001 r.

W oparciu o regulacje prawne gwarantuje się członkom Kościołów i związków wyznaniowych możliwość zwolnienia od pracy lub nauki w czasie świąt religijnych (art. 42 ustawy *o gwarancjach wolności i wyznania* oraz rozporządzenie Ministrów Pracy i Polityki

Socjalnej oraz Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 1999 r. w sprawie zwolnień od pracy lub nauki osób należących do kościołów i innych związków wyznaniowych w celu obchodzenia świąt religijnych nie będących ustawowo dniami wolnymi od pracy (Dz.U. Nr 26, poz. 235)).

Wojsku Polskim działają ordynariaty polowe Kościoła katolickiego oraz prawosławnego, a także Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe.

Państwo Polskie udziela wsparcia finansowego Kościołom i innym związkom wyznaniowym w ramach działalności Funduszu Kościelnego, który stosownie do § 1 statutu może świadczyć pomoc na następujące cele:

- finansowanie składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne osób duchownych,
- wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej i oświatowo-wychowawczej,
- odbudowę, remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (wpisanych do rejestru zabytków).

Na rzecz Funduszu Kościelnego w budżecie państwa w 2001 roku przeznaczono środki w wysokości 132.280 tys. PLN (ok. 34 mln EURO). Dotacje z tego Funduszu przekazywane są kościelnym osobom prawnym i nie mogą być przeznaczone na działalność stricte religijną.

Artykuł 9

1. *Strony zobowiązują się uznać, że prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do wolności wyrażania opinii obejmuje wolność posiadania własnych opinii oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei w języku mniejszości bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Strony zapewnią w ramach ich systemów prawnych, że osoby należące do mniejszości narodowej nie będą dyskryminowane w dostępie do środków przekazu.*

Wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji, jako podstawowa wartość demokracji, została zagwarantowana w art. 54 ust. 1 *Konstytucji*, dotyczącym wolności słowa i prasy.

Pierwszym ważnym krokiem w tworzeniu ram prawnych dla dostępu mniejszości do mediów elektronicznych było uchwalenie ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji* (Dz.U. z 1993 r. Nr 7, poz. 34 ze zm.). W art. 21 ust. 9 ustawy umieszczono następujący przepis

o obowiązkach nadawcy publicznego: *programy publicznej radiofonii i telewizji powinny (...) uwzględniać potrzeby mniejszości narodowych i grup etnicznych*. Znaczną rolę w prowadzeniu i koordynowaniu działań telewizji publicznej na rzecz mniejszości odgrywa Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (KRRiT).

Rola Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji

Przepis art. 213 ust. 1 *Konstytucji* RP stanowi: *Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji stoi na straży wolności słowa, prawa do informacji oraz interesu publicznego w radiofonii i telewizji*. Szczegółowe kompetencje KRRiT, jako organu właściwego w dziedzinie radiofonii i telewizji, zostały określone w ustawie *o radiofonii i telewizji*.

Działania KRRiT na rzecz mniejszości polegają na:

- uwzględnianiu przy podziale wpływów z abonamentu, środków dla poszczególnych ośrodków TVP, w związku z realizacją przez nie programów dla mniejszości,
- przyjmowaniu skarg przedstawicieli organizacji mniejszości,
- inicjowaniu spotkań i konferencji poświęconych problemom i obecności mniejszości w mediach.

Wolność otrzymywania i przekazywania informacji w języku mniejszości narodowych wynika z przepisu art. 54 *Konstytucji*, dotyczącego wolności słowa i prasy. Należy także zwrócić uwagę, że prawo do rozpowszechniania i wymiany informacji w języku ojczystym zawarte zostało w traktatach, które Polska podpisała z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską.

2. Ustęp 1 nie wyklucza prawa Stron do poddania procedurze koncesjonowania – wykluczającej dyskryminację i opartej o obiektywne kryteria – rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych lub przedsiębiorstw kinematograficznych.

Zgodnie z przepisem art. 2 ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji*, rozpowszechnianie programów radiowych i telewizyjnych, z wyjątkiem mediów publicznych, wymaga uzyskania koncesji. Organem właściwym w sprawach koncesji jest Przewodniczący Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, który podejmuje decyzję na podstawie uchwały Krajowej Rady.

Nowelizacja ustawy *o radiofonii i telewizji* - ustawa z dnia 1 lutego 2001 r. *o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji* (Dz.U. Nr 42, poz. 469) - wprowadziła istotną z punktu widzenia mniejszości narodowych zmianę, poprzez dodanie kategorii „nadawcy społecznego”. O uznanie za nadawcę społecznego może wystąpić do KRRiTV m.in. stowarzyszenie, w ramach realizacji celów statutowych oraz kościelna lub wyznaniowa osoba prawna. Nadawca społeczny jest zwolniony z opłat za udzielenie lub zmianę koncesji.

3. Strony nie będą zabraniać tworzenia i wykorzystywania przez osoby należące do mniejszości narodowych drukowanych środków przekazu. W ramach uregulowań prawnych odnoszących się do rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych zapewnią, na ile to możliwe, oraz uwzględniając postanowienia ustępu 1, że osoby należące do mniejszości narodowych będą miały możliwość tworzenia i używania ich własnych środków przekazu.

Zgodnie z przyjętą przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego zasadą, każda z mniejszości narodowych ma zagwarantowane prawo do wydawania jednego własnego czasopisma (według uznania w języku ojczystym, polskim lub obcym). Koszty wydawnicze pokrywane są wówczas w całości lub prawie w całości z budżetu państwa.

Niektóre mniejszości wydają więcej niż jedno czasopismo (szczegółowa lista tytułów prasowych wydawanych przez poszczególne mniejszości narodowe i etniczne w Polsce znajduje się w części I w rozdziale V). Warto zauważyć, że liczba wydawanych czasopism mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce znacznie zwiększyła się w latach dziewięćdziesiątych. Tytuły czasopism zostały wymienione w części I pkt 5 Raportu poświęconego charakterystyce mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

Prawie wszystkie czasopisma mniejszości narodowych i etnicznych dotowane są z budżetu państwa za pośrednictwem ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. W roku 2001 wydawnictw tych było 37. Ogólna kwota w budżecie Ministerstwa Kultury przeznaczona na ich ukazywanie się wyniosła w 2001 roku 2 678 800 PLN (ok. 0,7 mln EURO).

4. *W ramach swoich systemów prawnych, Strony przyjmą stosowne środki w celu ułatwienia osobom należącym do mniejszości narodowych dostępu do środków przekazu oraz w celu wspierania tolerancji i ułatwienia pluralizmu kulturowego.*

Programy o i dla mniejszości narodowych i etnicznych są stale obecne w telewizji i radiofonii publicznej.

Telewizja publiczna

Od 1989 roku w ofercie programowej TVP pojawiło się wiele audycji poświęconych kulturze, tradycji i historii mniejszości narodowych i etnicznych żyjących w Polsce. Cykliczne oraz okazjonalne audycje i reportaże telewizyjne emitowano zarówno na antenie centralnej, jak i w programach ośrodków regionalnych. Obecnie realizacją misji nadawcy publicznego w tym zakresie zajmuje się głównie Telewizja Regionalna – TVP 3. Składa się na nią 12 oddziałów terenowych, spośród których dziewięć nadaje różnego typu cykliczne audycje oraz pojedyncze programy poświęcone mniejszościom narodowym i etnicznym.

Audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych

I - XII 2000 r.

ODDZIAŁ TERENOWY	UDZIAŁ GODZINOWY
Białystok	73,4
Bydgoszcz	0,0
Gdańsk	71,2
Katowice	18,0
Kraków	1,1
Lublin	23,9
Łódź	0,0
Poznań	0,6
Rzeszów	15,2
Szczecin	1,0
Warszawa	6,4
Wrocław	0,0
RAZEM	210,8
PASMA WSPÓLNE	22,5

Niektóre programy cykliczne emitowane są (lub powtarzane) nie tylko w paśmie regionalnym, lecz także w paśmie rozłącznym z nadajników Programu 2, co zwiększa ich zasięg. Przykładem może być tworzony w Białymstoku cotygodniowy 40 minutowy program *Sami o sobie* poświęcony problemom i istotnym wydarzeniom zamieszkujących Podlasie mniejszości. Program ten składa się z odrębnych części realizowanych dla mniejszości: białoruskiej (15 min.), ukraińskiej (10 min.), litewskiej (co 2 tygodnie 15 min.) oraz mniejszości rosyjskiej, romskiej i tatarskiej (raz na miesiąc 7,5 min.). Program ten przygotowywany jest przez trzech pracowników etatowych i dwie osoby stale współpracujące. Ten sam ośrodek emituje raz w miesiącu program *Sąsiedzi*, realizowany wspólnie przez **TV Grodno** i **TV Białystok**, przedstawiający aktualne problemy społeczeństwa Białorusi oraz mniejszości białoruskiej w Polsce.

Podobną formułę do *Sami o sobie* ma program *Rodna zemia – magazyn kaszubski*, tworzony przez **Oddział Terenowy w Gdańsku** w języku kaszubskim i po polsku. Ten sam ośrodek emituje również dwa razy w miesiącu program *Świat zamieszkały – Magazyn ekumeniczny*, pokazujący różnorodność wyznań i ich tradycje (prawosławie, protestantyzm).

Ośrodek TVP w Opolu emituje *Schlesien Journal*, 10-15 minut program dla mniejszości niemieckiej emitowany co 2 tygodnie. Program realizowany jest przez niezależny zespół, zarówno od strony redakcyjnej jak i technicznej. Co 2 tygodnie emitowany jest program *Schlesische Wochenschau* przygotowywany przez współpracowników Ośrodka TVP.

Ośrodek TV Kraków emituje raz w tygodniu program *U siebie*, który prezentuje problemy mniejszości narodowych i grup etnicznych oraz różnorodne zjawiska związane z życiem społeczności zamieszkujących Małopolskę (Słowaków, Romów, Ukraińców, Łemków, Żydów i Ormian).

W **lubelskim Oddziale TVP** cyklicznie emitowane są programy: *Telenowyny* (w języku ukraińskim), *Dziedzictwo* oraz *Tabor*.

Oddział w **Rzeszowie** emituje magazyn regionów Czwórki Wyszehradzkiej *Kwartet*, który porusza m.in. problemy mniejszości w krajach Grupy.

W oddziale **szczecińskim** realizowany jest, we współpracy z *Deutsche Welle*, cykl *Między Odrą i Renem*, który porusza m.in. problemy związane z mniejszością niemiecką na terenie województwa zachodniopomorskiego.

Warszawski Ośrodek Telewizyjny, we współpracy ze Związkiem Ukraińców w Polsce, realizuje od 1995 roku program *Telenowyny* w języku ukraińskim (z polskimi napisami). Program ten ukazuje się co dwa tygodnie i trwa 15 minut, przygotowywany jest przez pięciu dziennikarzy wywodzących się z mniejszości ukraińskiej będących współpracownikami TVP.

Poznański Oddział TVP cyklicznie emituje programy poświęcone mniejszościom narodowym i etnicznym, relacjonując wydarzenia Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego w Zielonej Górze, Festiwalu Kultury Cygańskiej *Romane Dyvesa*, a także Dni Kultury Żydowskiej. Ośrodek poznański realizuje również magazyn *Źródło* – podejmujący tematykę odrębności kulturowych i ekumenizmu, a także *Rozmaitości Lubuskie* – program poświęcony sytuacji mieszkańców terenów przygranicznych.

Audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych realizowane w ich językach macierzystych:

Radio Publiczne

REGIONALNE ROZGŁOŚNIE	ROCZNY UDZIAŁ GODZINOWY
Radio Koszalin S.A.	47
Radio Wrocław S.A.	10
Radio Zachód S.A. (Zielona Góra)	0
Radio Rzeszów S.A.	39
Radio Białystok S.A.	346,5
Radio Katowice S.A.	47,5
Radio Szczecin S.A.	30
Radio Opole S.A.	138,5
Radio Olsztyn S.A.	198
Radio Kraków S.A.	52

W programie rozgłośni **Radio Koszalin** co dwa tygodnie nadawane są 30 minutowe *Magazyny: Kaszubski* (w języku kaszubskim) i *Ukraiński* (w języku ukraińskim). Oba magazyny zawierają serwisy informacyjne, felietony, relacje z wydarzeń kulturalnych, muzykę religijną i ludową oraz rozmowy z twórcami ludowymi. *Magazyn Ukraiński* przygotowuje dziennikarz wywodzący się z mniejszości ukraińskiej.

W programie **Radia Wrocław** programy adresowane do mniejszości narodowych nadawane są od czerwca 2001 r., ale tylko w języku polskim. Audycje te nie mają stałego miejsca w ramówce programowej.

Na antenie **Radia Rzeszów** co tydzień nadawane są dwie audycje adresowane do mniejszości ukraińskiej, zamieszkującej ten region kraju. Są to: *Magazyn w Języku Ukraińskim*, program przygotowują trzej dziennikarze mniejszości ukraińskiej (jedna z nich jest pracowniczką etatową) i *Z karpackich hor* w języku polskim.

W programie **Radia Białystok** audycje adresowane do mniejszości narodowych to: nadawana w języku ukraińskim 3 razy w tygodniu – *Ukraińska dumka*, w języku białoruskim program nadawany codziennie – *Pad znakam Pahoni* i raz w tygodniu - *Pažadalnaja pieśnia*, w języku litewskim 3 razy w tygodniu – *Litewski Magazyn Radiowy*, a także audycje dla wyznawców prawosławia: *Duchounyja sustreczy* i *Pierad wychadam u carkwu*. Przygotowaniem tych audycji zajmuje się zespół 10 dziennikarzy wywodzących się z poszczególnych mniejszości.

Warto wspomnieć o **radiu „Racja”**, które kieruje swoje programy przede wszystkim do obywateli Republiki Białoruś, ale jest również słuchane przez mniejszość białoruską w Polsce.

W **Radiu Katowice** nadawany jest od dziesięciu lat godzinny cotygodniowy dwujęzyczny program przygotowywany przez mniejszość niemiecką - *Versohnung und Zukunft* czyli Pojednanie i Przyszłość.

Radio Szczecin emituje raz w miesiącu trzy programy w języku polskim adresowane do mniejszości narodowych. Są to: *Radio Pomerania* i *Zbliżenia, Zderzenia* dla mniejszości niemieckiej oraz *Kontakty i zbliżenia* dla mniejszości ukraińskiej.

W ramówce programowej **Radia Opole** kilka razy w tygodniu nadawane są programy adresowane głównie do mniejszości niemieckiej: w języku niemieckim 15 minut 3 razy w tygodniu - *Śląskie Aktualności*, program przygotowywany przez zespół producencki mniejszości niemieckiej, w języku polskim i niemieckim emitowany jest raz w tygodniu - *Nasz Heimat*, program przygotowywany przez zespół radia.

Radio Olsztyn od 1958 roku nadaje półgodzinny program w języku ukraińskim. Od stycznia 2000 r. 30 minutowy program ten nadawany jest codziennie. Ponadto od kwietnia 2001 r. na antenie tej rozgłośni emitowany jest 25 minutowy cotygodniowy program w języku niemieckim. Audycje w języku ukraińskim przygotowuje 4 dziennikarzy, natomiast w języku

niemieckim 3 dziennikarze, większość z nich to współpracownicy redakcji, tylko jedna osoba jest pracownikiem etatowym.

W **Radiu Kraków** emitowany jest w języku polskim cykliczny, cotygodniowy program poświęcony tematyce mniejszości narodowych – *Na Wschód od Zachodu*.

Ponadto programy poświęcone tematyce mniejszości narodowych, realizowane z okazji większych świąt, znaczących imprez kulturalnych, nadawane są w programach radia i telewizji komercyjnych.

Artykuł 10

- 1. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnego używania, bez jakiegokolwiek ingerencji, jego/jej języka mniejszości, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie oraz pisemnie.*

Zgodnie z przepisem art. 27 *Konstytucji* językiem urzędowym w Rzeczypospolitej Polskiej jest język polski. Jednocześnie jednak w *Konstytucji* zostało zapisane, że przepis ten nie narusza praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych. Z kolei przepis art. 35 *Konstytucji* zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka.

Zasady wyrażone w *Konstytucji* rozwija ustawa z dnia 7 października 1999 r. *o języku polskim* (Dz.U. Nr 90, poz. 999 ze zm.), której przepis art. 2 pkt 2 stanowi, iż postanowienia ustawy nie naruszają praw mniejszości narodowych i grup etnicznych.

Pozytywne odniesienia do używania języka mniejszości prywatnie i publicznie znajdują się w traktatach, zawartych przez Rzeczpospolitą Polską z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Republiką Białoruś i Republiką Litewską.

- 2. Na obszarach zamieszkałych tradycyjnie lub w znaczącej ilości przez osoby należące do mniejszości narodowej, o ile osoby te tego sobie zażyczą, i tam, gdzie takie życzenie odpowiada rzeczywistym potrzebom, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, warunki, które umożliwią używanie języka mniejszości w stosunkach pomiędzy tymi osobami a organami administracyjnymi.*

Odniesienia do zasady mówiącej o używaniu języka mniejszości narodowych przed urzędami znalazły się w traktatach zawartych przez Polskę: z Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską.

3. *Strony zobowiązują się zagwarantować prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do niezwłocznego poinformowania, w języku dla niego/niej zrozumiałym, o przyczynach jego/jej zatrzymania i o wszystkich oskarżeniach wysuniętych przeciwko niemu/niej oraz do obrony przez niego samego/nią samą w tym języku, także, jeśli to konieczne, przy bezpłatnej pomocy tłumacza.*

Art. 5 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. *Prawo o ustroju sądów powszechnych* (Dz.U. Nr 98 poz. 1070) uprawnia osoby nie władające w wystarczającym stopniu językiem polskim do występowania przed sądem w znanym przez nią języku i do bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza.

Podobnie przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeksu postępowania karnego* (kpk) (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.) przyznają oskarżonemu i innym osobom biorącym udział w postępowaniu, które nie władają językiem polskim, prawo do korzystania z pomocy tłumacza. I tak, zgodnie z przepisem art. 204 kpk, należy wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przesłuchania osoby nie władającej językiem polskim. To samo dotyczy sytuacji, gdy istnieje potrzeba przełożenia na język polski pisma sporządzonego w języku obcym lub odwrotnie albo zapoznania się oskarżonego z treścią przeprowadzonego dowodu.

Z kolei stosownie do art. 72 kpk, oskarżonemu, który nie włada językiem polskim, doręcza się wraz z tłumaczeniem postanowienie o przedstawieniu, uzupełnieniu lub zmianie zarzutów, akt oskarżenia oraz orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie. Na podstawie art. 407 kpk oskarżony taki ma prawo do tego, aby przed udzieleniem mu głosu, przetłumaczyć mu przynajmniej skrót przemówień pozostałych stron.

Również *Kodeks postępowania cywilnego* (kpc) określa, w jakich okolicznościach sąd powołuje tłumacza. Zgodnie z art. 265 par. 1 kpc, może to dotyczyć przesłuchania świadka nie władającego dostatecznie językiem polskim, a stosownie do art. 256 kpc - sytuacji, gdy zachodzi konieczność przetłumaczenia dokumentu sporządzonego w języku obcym.

Artykuł 11

- 1. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do używania jego/jej nazwiska (patronimika) i imion w języku mniejszości oraz do ich oficjalnego uznania zgodnie z trybem przyjętym w ich ustawodawstwie.*

Obywatele polscy należący do mniejszości narodowych, mogą dokonywać zmiany imienia i nazwiska na wersję zgodną z brzmieniem i pisownią języka ojczystego w trybie administracyjnym, w oparciu o ustawę z dnia 15 listopada 1956 r. *o zmianie imion i nazwisk* (Dz. U. z 1963 r. Nr 59, poz. 328 ze zm.) a także o art. 23 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93, ze zm.). Zmiany pisowni imion i nazwisk można dokonywać bezpłatnie w starostwach. W latach 1990 - 2000 dostosowania pisowni imion i nazwisk do reguł pisowni białoruskiej dokonały 3 osoby, czeskiej - 3 osoby, litewskiej - 30 osób, niemieckiej - 3382 osoby, rosyjskiej - 9 osób, słowackiej - 1 osoba i ukraińskiej - 7 osób.

Prawo do używania imion i nazwisk w brzmieniu języka mniejszości narodowej jest także zagwarantowane w traktatach o przyjaźni i dobrosąsiedzkich stosunkach z Republiką Federalną Niemiec, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską.

- 2. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do umieszczenia w jego lub jej języku znaków, napisów i innych informacji o charakterze prywatnym w sposób widoczny dla osób postronnych.*

Prawo polskie nie reguluje kwestii języka napisów o charakterze prywatnym. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 24 października 1934 roku *o ustaleniu nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz o numeracji nieruchomości* (Dz.U. Nr 94, poz. 850 ze zm.) określa zasady ustalania urzędowych nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych. Nie odnosi się natomiast do języka napisów, umieszczanych w miejscach publicznych, wówczas gdy mają charakter prywatny. Oznacza to, że używanie języka mniejszości przy tego typu napisach jest dozwolone. Zasada ta stosowana jest także w praktyce - w językach mniejszości umieszczane są np. szyldy sklepów, restauracji, tablice informujące o siedzibie organizacji, bądź redakcji czasopism mniejszości narodowych.

3. *W rejonach tradycyjnie zamieszkałych przez znaczną ilość osób należących do mniejszości narodowej, Strony będą starać się, zgodnie z obowiązującym prawem, w tym także tam, gdzie to stosowne, umowami z innymi państwami oraz przy uwzględnieniu ich specyficznych warunków, umieszczać również w języku mniejszości, tradycyjne nazwy lokalne, nazwy ulic i inne oznakowania topograficzne o charakterze publicznym, o ile istnieje tam wystarczające zapotrzebowanie na takie oznakowania.*

Prawodawstwo polskie nie przewiduje możliwości umieszczania w języku mniejszości narodowych tradycyjnych nazw lokalnych, nazw ulic i innych oznakowań topograficznych o charakterze publicznym. Możliwość taka przewidziana została natomiast w projekcie ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej*, nad którym pracuje obecnie Sejm RP (projekt ustawy omówiono w rozdziale I części III).

Artykuł 12

1. *Strony podejmą, tam gdzie jest to właściwe, środki w zakresie oświaty i badań naukowych, w celu szerzenia wiedzy o kulturze, historii, języku i religii ich mniejszości narodowych oraz większości ludności.*

Na wszystkich uniwersytetach polskich funkcjonują - filologie germańska, rosyjska oraz slawistyka, które zawsze cieszyły się dużym zainteresowaniem. Ponadto języki te nauczane są w formie fakultatywnych lektoratów dla studentów wszystkich kierunków studiów. Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu działa Katedra Języka Litewskiego, a od 1990 r. na Uniwersytecie Warszawskim Katedra Filologii Bałtyckiej. Filologia czeska jest wykładana na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz na Uniwersytecie Wrocławskim. Na Uniwersytecie Warszawskim od 40 lat działa katedra filologii ukraińskiej, słowackiej oraz białoruskiej, zaś po 1990 r. powstały katedry ukrainistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie. W ostatnich latach powołano katedrę białorutenistyki w Białymstoku, natomiast na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej działa pracownia Literatury i Języka Białoruskiego. Od początku roku akademickiego 2001/2002 działa również kierunek rusińsko – łemkowski w Katedrze Filologii Rosyjskiej Akademii Pedagogicznej w Krakowie.

W Polsce działają także jednostki naukowe zajmujące się badaniem historii i współczesności mniejszości narodowych; są to przede wszystkim: Zakład Badań Narodowościowych PAN w Poznaniu, Instytut Zachodni - Instytut Naukowo-Badawczy im. Z. Wojciechowskiego w Poznaniu, Katedra Etnologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Zakład Spraw Narodowościowych Uniwersytetu Wrocławskiego, Zakład Badań Etnicznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Katedra Kultury Białoruskiej Uniwersytetu Białostockiego, Instytut Etnologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Badania problemów narodowościowych prowadzone są też praktycznie we wszystkich Instytutach Socjologii.

2. W związku z tym, Strony, między innymi, zapewniają odpowiednie możliwości kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników oraz ułatwią kontakty pomiędzy uczniami a nauczycielami z różnych środowisk.

Nauczyciele języków mniejszości narodowych kształceni są na uniwersytetach wymienionych w pkt 1. Dodatkowo organizuje się kursy doszkalcające dla nauczycieli. Wydawanie i druk podręczników oraz przygotowanie programów nauczania dla klas i szkół mniejszości narodowych w całości finansowane są ze środków budżetowych państwa. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu zakupuje w całości nakład podręczników i przekazuje je nieodpłatnie uczniom należącym do mniejszości narodowych.

Doskonalenie nauczycieli języków mniejszości narodowych jest na ogół organizowane w oparciu o struktury wojewódzkich placówek doskonalenia nauczycieli, a doradcy metodyczni najczęściej działają na podstawie porozumień jednostek samorządu terytorialnego.

Kwestie związane z zapewnieniem kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników znalazły odzwierciedlenie w umowach międzynarodowych. Współpracę w zakresie nauki i oświaty gwarantują porozumienia zawarte pomiędzy Polską i jej sąsiadami. W umowach tych strony zobowiązały się do zapewnienia na swoich terytoriach odpowiednich warunków do nauczania języka mniejszości narodowej i pobierania nauki w tym języku oraz nauczania historii i kultury ojczystej mniejszości w publicznych placówkach oświatowych.

Ramy prawne współpracy Polski i RFN w zakresie nauki i oświaty tworzą:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z dnia 17 czerwca 1991 roku,*
- *Umowa między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko - niemieckiej współpracy młodzieży, podpisana w dniu 17 czerwca 1991 roku,*
- *Umowa między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o utworzeniu i działalności Przedstawicielstwa Niemieckiej Akademickiej Służby Wymiany (DAAD), podpisana w dniu 14 lipca 1997 roku.*

Współpracę między Polską a Republiką Czeską w dziedzinie edukacji regulują:

- *Układ między Rzeczpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy z dnia 6 października 1991 roku,*
- *Porozumienie o współpracy w dziedzinie edukacji między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Szkolnictwa, Młodzieży i Kultury Fizycznej Republiki Czeskiej na lata 2000-2003, podpisane w dniu 14 czerwca 2000 roku.*

Współpraca między Polską a Republiką Słowacką w sprawach oświatowych opiera się na:

- *Układzie między Rzeczpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy z dnia 6 października 1991 roku.*

Współpraca w zakresie edukacji między Polską a Ukrainą prowadzona jest na podstawie:

- *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy z dnia 18 maja 1992 roku,*
- *Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty z dnia 20 maja 1997 roku,*

- *Porozumienia o współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Oświaty i Nauki Ukrainy*, podpisanego dnia 2 lipca 2001 roku.

Współpraca w zakresie edukacji z Republiką Białoruś realizowana jest w oparciu o:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy* z dnia 23 czerwca 1992 roku,
- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty* z dnia 27 listopada 1995 roku,
- *Porozumienie o współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwem Edukacji Republiki Białoruś na lata 1997 - 1999 (wraz z Planem Pracy)*, podpisane 18 marca 1997 roku. Za zgodą obu stron okres ważności *Porozumienia* wraz z *Planem Pracy* przedłużono na kolejne dwa lata, tj. do końca 2001 roku.

Współpracę w dziedzinie nauki i oświaty między Polską a Republiką Litewską regulują:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 26 kwietnia 1994 roku,
- *Porozumienie między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Kultury i Oświaty Republiki Litewskiej w dziedzinie oświaty i szkolnictwa wyższego* z dnia 21 lutego 1992 roku,
- *Program współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwem Oświaty i Nauki Republiki Litewskiej na lata 1998 - 2001*, podpisany w dniu 16 listopada 1998 roku.

Ramy współpracy między Polską a Federacją Rosyjską określają:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy*, z dnia 22 maja 1992 roku,
- *Porozumienie o współpracy Ministerstwa Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwa Oświaty Federacji Rosyjskiej na lata 1994 -1999*, podpisane w dniu 24 lutego 1994 roku.

3. *Strony zobowiązują się popierać równy dostęp osób należących do mniejszości narodowych do oświaty na wszystkich poziomach.*

Zgodnie z przepisem art. 70 ust.1 *Konstytucji RP* każdy ma prawo do nauki, która jest jednocześnie obowiązkiem do 18 roku życia. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia (art. 70 ust. 4 *Konstytucji*).

Artykuł 13

1. *W ramach swoich systemów oświatowych Strony uznają prawo osób należących do mniejszości narodowej do zakładania i prowadzenia ich własnych, prywatnych instytucji oświatowych i szkoleniowych.*

Zgodnie z art. 70 ust. 3 *Konstytucji*, rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych. Kwestia ta została omówiona również w art. 5 ust 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz.U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 ze zm.). Prawo to dotyczy także osób prawnych i fizycznych reprezentujących środowiska mniejszości narodowych w Polsce. Te same podmioty prawne na podstawie § 13 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 września 2000 r. *w sprawie rodzajów, zasad tworzenia, przekształcania i likwidowania oraz zasad działania placówek doskonalenia nauczycieli* (Dz.U. Nr 85, poz. 956 ze zm.) mogą zakładać i prowadzić niepubliczne placówki doskonalenia nauczycieli, w szczególności organizując doskonalenie nauczycieli języków mniejszości narodowych. Do tej pory żadna z mniejszości narodowych w Polsce nie skorzystała z tej możliwości.

Szkoły organizujące nauczanie języka lub w języku mniejszości narodowych to głównie szkoły publiczne, których organami prowadzącymi są jednostki samorządu terytorialnego. Dotychczas jedynie przedstawiciele mniejszości żydowskiej utworzyli prywatne placówki szkolne „Lauder-Morasha” w Warszawie i Wrocławiu - założone przez Fundację Ronalda S. Laudera.

2. *Wykonywanie tego prawa nie pociąga za sobą żadnych zobowiązań finansowych Stron.*

Pomimo braku w *Konwencji* tego typu zobowiązań, w Rzeczypospolitej Polskiej część kosztów utrzymania szkół niepublicznych ponosi państwo.

Artykuł 14

1. *Strony zobowiązują się uznać prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do nauki jego/jej języka mniejszości.*

Polski system oświaty w pełni gwarantuje prawo do nauki języka mniejszości oraz zapewnia warunki do organizowania nauki zarówno języka, jak i w języku mniejszości narodowych.

Szkolnictwo dla mniejszości narodowych ma w Polsce wieloletnią i bogatą tradycję, pochodzącą sprzed II wojny światowej. W okresie transformacji ustrojowej uznanie przez Państwo prawa osób należących do mniejszości narodowych do nauczania ich języka ojczystego zostało sformułowane w art. 13 ustawy *o systemie oświaty*.

Polski system oświaty umożliwia uczniom należącym do mniejszości narodowych podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury. Warunki i sposób wykonywania tych zadań zostały określone w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 marca 1992 r. *w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych* (Dz.U. Nr 34, poz. 150).

Nauka języka lub w języku mniejszości może się odbywać na wszystkich poziomach nauczania (w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i liceach). Jest ona organizowana przez dyrektora przedszkola lub szkoły publicznej na zasadzie dobrowolności, na wniosek rodziców lub prawnych opiekunów ucznia (w przypadku starszej młodzieży – na wniosek samego ucznia). Ustalono również minimalną liczbę uczniów, dającą podstawę prowadzenia nauki języka ojczystego, innego niż język polski w taki sposób, aby umożliwić organizowanie nauczania w małych środowiskach lub w warunkach rozproszenia niektórych mniejszości (dotyczy to zwłaszcza ukraińskiej mniejszości narodowej i łemkowskiej mniejszości etnicznej). Przy tworzeniu klasy, w której prowadzona jest nauka języka ojczystego wystarczy

7 uczniów na poziomie nauczania podstawowego - szkoły podstawowe i gimnazja oraz 14 uczniów na poziomie szkolnictwa średniego.

W oparciu o powyższe rozporządzenie możliwe są następujące formy organizowania nauczania języka mniejszości:

- nauczanie w języku mniejszości w szkołach, w których język ten jest językiem wykładowym,
- nauczanie dwujęzyczne w dwóch równorzędnych językach: języku polskim i języku mniejszości narodowej,
- nauczanie języka mniejszości jako przedmiotu dodatkowego,
- nauczanie języka mniejszości narodowej w zespołach międzyszkolnych (w przypadkach, gdy w poszczególnych szkołach zgłosi się zbyt mała liczba zainteresowanych).

Wyboru formy organizacyjnej nauczania języka mniejszości dokonują rodzice lub w przypadku starszej młodzieży - sami uczniowie. Mniejszość białoruska i łemkowska oraz społeczność kaszubska wybrały model nauczania języka ojczystego jako dodatkowego przedmiotu. Pozostałe mniejszości (litewska, niemiecka, słowacka, ukraińska) wybrały różne formy organizacyjne, w zależności od lokalnych uwarunkowań (możliwości kadrowych, lokalowych, liczby zainteresowanych uczniów). Przykładowo, w większości klas bądź szkół, w których uczą się dzieci litewskie, język tej mniejszości jest językiem wykładowym.

Nauczanie języka mniejszości finansowane jest z budżetu państwa. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 27 grudnia 2001 r. w *sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego* (Dz.U. Nr 156, poz. 1822) organy prowadzące szkoły dla mniejszości narodowych (jednostki samorządu terytorialnego) otrzymują z budżetu państwa subwencję na zadania oświatowe, zwiększoną o 20% w przeliczeniu na każdego ucznia mniejszości narodowej w większych szkołach i o 50% w szkołach małych, w których podstawowym językiem nauczania jest język mniejszości narodowej lub grupy etnicznej, a liczba uczniów w szkole nie przekracza 42.

Obecnie trwają prace nad wprowadzeniem możliwości zdawania sprawdzianów po szkole podstawowej i egzaminów po gimnazjum w języku ojczystym.

2. *W rejonach zamieszkałych tradycyjnie lub przez znaczącą liczbę osób należących do mniejszości narodowych, o ile jest na to wystarczające zapotrzebowanie, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, w ramach swoich systemów oświatowych, osobom należącym do tych mniejszości, odpowiednie możliwości uczenia się języka mniejszości lub nauki w tym języku.*

W większych skupiskach mniejszości narodowych powstała sieć szkolna z nauczaniem języków mniejszości. Liczy ona obecnie 620 placówek (wliczając przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, licea oraz zespoły międzyszkolne) i obejmowała w roku szkolnym 2000/2001 - 41 905 uczniów.

Poniżej przedstawiono zestawienie liczbowe dotyczące placówek szkolnych i uczniów należących do poszczególnych mniejszości, wraz z wymienieniem województw, w których prowadzona jest nauka języka bądź w języku mniejszości:

- mniejszość niemiecka – województwa: opolskie, śląskie i kujawsko-pomorskie (ogółem 345 placówek, łącznie 31 365 uczniów),
- mniejszość białoruska – województwo podlaskie (ogółem 40 placówek, łącznie 3 763 uczniów),
- społeczność kaszubska – województwa: pomorskie i kujawsko-pomorskie (ogółem 44 placówki, łącznie 2 761 uczniów),
- mniejszość ukraińska – województwa: dolnośląskie, lubuskie, małopolskie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie (ogółem 136 placówek, łącznie 2 689 uczniów),
- mniejszość litewska – województwo podlaskie (ogółem 23 placówki, łącznie 809 uczniów),
- mniejszość słowacka – województwo małopolskie (ogółem 15 placówek, łącznie 311 uczniów),
- mniejszość łemkowska – województwa: dolnośląskie, małopolskie, podkarpackie (ogółem 15 placówek w tym 7 punktów nauczania języka ukraińskiego z elementami łemkowskimi, łącznie 131 uczniów),
- mniejszość żydowska – Wrocław, Warszawa (2 placówki, 44 uczniów).

Większość uczniów pochodzenia romskiego uczęszcza do szkół publicznych, ucząc się w systemie zintegrowanym razem z uczniami polskimi. Funkcjonują także tzw. klasy romskie (około 20), tworzone, często przy dużym zaangażowaniu nauczycieli, w tych środowiskach, w których pojawia się konieczność udzielenia uczniom romskim rozpoczynającym naukę dodatkowej pomocy w pokonaniu trudności edukacyjnych, spowodowanych słabą znajomością języka polskiego i brakiem przygotowania przedszkolnego oraz w przełamaniu barier edukacyjnych. Jednak na skutek protestów niektórych środowisk romskich obecnie odchodzi się od tego modelu. Szczególnym przypadkiem jest Parafialna Podstawowa Szkoła Romska w Suwałkach - jedyna szkoła niepubliczna, która organizuje bezpłatne nauczanie dzieci pochodzenia romskiego i jest prowadzona na wysokim poziomie.

Około 30% populacji dzieci romskich w ogóle nie wypełnia obowiązku szkolnego. W celu poprawy sytuacji edukacyjnej społeczności romskiej w roku szkolnym 2000/2001 wprowadzono, w ramach *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001 – 2003*, system wspierania dzieci romskich uczących się w szkołach zintegrowanych. Polega on m.in. na zatrudnianiu nauczycieli wspomagających oraz asystentów romskich. Widoczne są już pierwsze efekty tych działań. Od czasu zatrudnienia asystentów w szkołach wzrosła frekwencja wśród dzieci romskich.

Liczba placówek według typów szkół - rok szkolny 2000/2001

Mniejszości	białoruska	kaszubska	litewska	Niemiecka	słowacka	Ukraińska	łemkowska	łącznie
Szkoły Podstawowe z ojczystym językiem nauczania	0	0	5	6	0	4	0	15
Szkoły Podstawowe dwujęzyczne	0	0	2	2	1	0	0	5
Szkoły Podstawowe z dodatkową nauką języka ojczystego	27	33	6	261	8	69	9	413
Gimnazja z ojczystym językiem nauczania	0	0	0	1	0	7	0	8
Gimnazja dwujęzyczne	0	0	2	1	0	0	0	3
Gimnazja z dodatkową nauką języka ojczystego	10	5	0	51	3	27	5	101
Licea z ojczystym językiem nauczania	0	0	1	1	0	4	0	6
Licea dwujęzyczne	0	0	0	1	0	0	0	1
Licea z dodatkową nauką języka ojczystego	2	1	0	0	1	0	0	4
Szkoły zawodowe z ojczystym językiem nauczania	0	0	1	0	0	0	0	1
Szkoły zawodowe dwujęzyczne	0	1	0	0	0	1	0	2
Międzyszkolny zespół	0	0	0	0	0	1	0	1
Łącznie	39	40	17	324	13	113	14	560

Liczba uczniów według typów szkół - rok szkolny 2000/2001

Mniejszości	białoruska	kaszubska	litewska	Niemiecka	Słowacka	ukraińska	łemkowska	łącznie
Szkoły Podstawowe z ojczystym językiem nauczania	0	0	88	588	0	252	0	928
Szkoły Podstawowe dwujęzyczne	0	0	237	673	38	0	0	948
Szkoły Podstawowe z dodatkową nauką języka ojczystego	1988	2070	121	23379	161	1161	98	28978
Gimnazja z ojczystym językiem nauczania	0	0	0	52	0	180	0	232
Gimnazja dwujęzyczne	0	0	131	168	0	0	0	299
Gimnazja z dodatkową nauką języka ojczystego	632	266	0	5928	46	234	29	7135
Licea z ojczystym językiem nauczania	0	0	124	54	0	522	0	700
Licea dwujęzyczne	0	0	0	116	0	0	0	116
Licea z dodatkową nauką języka ojczystego	1113	338	0	0	47	0	0	1498
Szkoły zawodowe z ojczystym językiem nauczania	0	0	42	0	0	0	0	42
Szkoły zawodowe dwujęzyczne	0	55	0	0	0	11	0	66
Łącznie	3733	2729	743	30958	292	2360	127	40942

Artykuł 15

Strony stworzą warunki niezbędne dla rzeczywistego uczestniczenia przez osoby należące do mniejszości narodowych w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym, jak również w sprawach publicznych, zwłaszcza tych, które ich dotyczą.

Należy podkreślić, że prawodawstwo polskie gwarantuje warunki dla uczestnictwa obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w życiu publicznym, kulturalnym, społecznym i gospodarczym. I tak - *Konstytucja* w art. 11 gwarantuje swobodę tworzenia i funkcjonowania partii politycznych, zaś w art. 12 zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno – zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. *o partiach politycznych* (Dz.U. Nr 98, poz. 604 ze zm.) w art. 2 przyznaje prawo do bycia członkiem partii politycznej osobom, które są obywatelami RP i które ukończyły 18 lat.

Zmiany ustrojowe wprowadzone po 1989 roku doprowadziły do przekazania szeregu kompetencji jednostkom samorządu terytorialnego. Wszyscy obywatele polscy, w tym także osoby należące do mniejszości narodowych, jako członkowie wspólnot samorządowych (które tworzą z mocy prawa wszyscy mieszkańcy danej gminy, powiatu lub województwa),² mogą uczestniczyć w podejmowaniu istotnych dla tych wspólnot decyzji, zarówno w sposób bezpośredni (udział w wyborach i referendach), jak i za pośrednictwem organów gminy, powiatu lub województwa. Mogą również zasiadać w organach jednostek samorządu terytorialnego.

W wyborach samorządowych w latach: 1990, 1994 i 1998 własne listy komitetów wyborczych zgłaszały mniejszości: niemiecka, białoruska i ukraińska. Komitety takie powstały na terenach Opolszczyzny, Podlasia oraz w Katowicach. Część osób, należących do mniejszości białoruskiej, litewskiej, niemieckiej, słowackiej i ukraińskiej, startowała w wyborach z list komitetów poszczególnych partii, lokalnych koalicji wyborczych lub też jako kandydaci niezależni.

Po wyborach w 1994 roku przedstawiciele mniejszości niemieckiej uzyskali większość mandatów w sześciu gminach na Opolszczyźnie, natomiast mniejszość litewska zdobyła 15 z 18

---

² Ustawy z dnia 8 marca 1990 *o samorządzie gminnym* (Dz.U. z 1996 r. Nr 13, poz. 74 z późn. zm.), z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz.U. Nr 91, poz. 578 z późn. zm.), z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie województwa* (Dz.U. Nr 91, poz. 576 z późn. zm.).

mandatów w leżącej w województwie podlaskim gminie Puńsk. Podobnie było w południowej części Podlasia gdzie przedstawiciele mniejszości białoruskiej odgrywali znaczącą rolę w działaniu jednostek samorządu terytorialnego.

W wyborach samorządowych w 1998 roku poza Białorusinami i Niemcami mandaty otrzymali również przedstawiciele mniejszości litewskiej, słowackiej i ukraińskiej. Na Opolszczyźnie zwiększyła się do 29 liczba gmin z przewagą radnych należących do mniejszości niemieckiej, a w radzie gminy Puńsk utrzymała się przewaga radnych narodowości litewskiej.

W 1998 roku wybierano również radnych do rad powiatów. Mniejszość niemiecka uzyskała większość w trzech powiatach województwa opolskiego. Natomiast w województwie podlaskim wicestarostą powiatu sejneńskiego został, powołany przez Radę Powiatu, przedstawiciel mniejszości litewskiej.

W wyborach do sejmiku województwa opolskiego mniejszość niemiecka uzyskała duże poparcie, dzięki czemu jej przedstawiciele tworzą grupę współrządzającą w ramach wojewódzkich władz samorządowych. Natomiast w Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego funkcję Przewodniczącego sprawuje członek Zarządu Głównego Związku Ukraińców w Polsce.

Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. *Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. Nr 46, poz. 499 ze zm.) przewiduje preferencje dla przedstawicieli mniejszości narodowych. Zgodnie z ogólną zasadą przyjętą w *Ordynacji*, w podziale mandatów uwzględnia się wyłącznie okręgowe listy kandydatów tych komitetów, które w skali kraju uzyskały co najmniej 5% ważnie oddanych głosów. Z tego warunku zwolnione są jedynie komitety utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych (art. 134 *Ordynacji wyborczej*). Podobne rozwiązania przewidywały także wcześniejsze ordynacje wyborcze przyjęte po 1989 r.

Kandydaci Komitetów wyborczych mniejszości narodowych najwięcej głosów uzyskali w wyborach w 1991 r. Komitety te wystawiły wówczas listy w 20 okręgach wyborczych, a ich kandydaci uzyskali w tych okręgach 2,91% głosów. Efektem stabilizacji sceny politycznej i jej podziału między duże ugrupowania było zjawisko systematycznego zmniejszania się liczby głosów oddawanych na listy komitetów mniejszości narodowych. Stałą reprezentacją w parlamencie dysponowała mniejszość niemiecka: w 1991 r. uzyskała 7 mandatów w Sejmie i 1 w Senacie, w 1993 roku 4 w Sejmie i 1 senatorski, w 1997 i 2001 r. po 2 - w Sejmie.

Przedstawiciele innych mniejszości narodowych, którzy zasiedli w ławach sejmowych kandydowali z list ugrupowań politycznych. W latach 1993 i 1997 do Sejmu wszedł kandydat Unii Wolności reprezentujący środowisko ukraińskie, a w 1997 r. z listy Sojuszu Lewicy Demokratycznej - przedstawiciele mniejszości białoruskiej. W wyborach, które odbyły się w dniu 23 września 2001 r. poza przedstawicielami mniejszości niemieckiej (kandydującymi z list Mniejszości Niemieckiej) do Sejmu zostało wybranych dwóch, a do Senatu jeden przedstawiciel mniejszości białoruskiej (wszyscy trzej kandydowali z list Sojuszu Lewicy Demokratycznej - Unii Pracy).

Należy podkreślić, że Rzeczpospolita Polska, kierując się zasadą równości w prawach wszystkich obywateli, nie ogranicza osobom należącym do mniejszości narodowych prawa do pełnienia funkcji publicznych, w tym do służby w organach Policji i wojsku, do awansów służbowych, nagród przysługujących zgodnie z prawem funkcjonariuszom publicznym, odpowiednio do ich kwalifikacji zawodowych i szczególnych predyspozycji osobistych.

Ponadto przedstawiciele mniejszości narodowych nieskrępowanie uczestniczą w imprezach kulturalnych organizowanych zarówno przez ich własne stowarzyszenia, jak też biorą udział w innych uroczystościach kulturalnych. Od 1989 r. organizowanych jest coraz więcej imprez ukazujących i popularyzujących dorobek kulturalny mniejszości narodowych, żyjących w Polsce.

Artykuł 16

Strony powstrzymają się od stosowania środków zmieniających proporcje narodowościowe ludności w rejonach zamieszkałych przez osoby należące do mniejszości narodowych i mających na celu ograniczenie praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej.

Podczas konstruowania nowego podziału administracyjnego kraju, który wszedł w życie 1 stycznia 1999 r., jednym z istotnych argumentów na rzecz utworzenia powiatu sejneńskiego była struktura narodowościowa tego obszaru, zamieszkiwanego w znacznej części przez Litwinów. Z kolei przy tworzeniu województwa opolskiego brano pod uwagę m.in. liczebność mniejszości niemieckiej na tym obszarze.

Zobowiązanie do powstrzymania się od działań, które prowadziłyby do zmian narodowościowych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości narodowe znalazło się w art. 15 *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z 26 kwietnia 1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 71).

Artykuł 17

1. Strony zobowiązują się nie ingerować w prawo osób należących do mniejszości narodowych do ustanawiania i utrzymywania swobodnych i pokojowych kontaktów poprzez granice z osobami legalnie przebywającymi w innych Państwach, w szczególności z tymi, z którymi łączy ich tożsamość etniczna, kulturalna, językowa lub religijna, albo też wspólne dziedzictwo kulturowe.

Prawo do swobody kontaktów między obywatelami mniejszości narodowych w obrębie kraju oraz przez granicę z obywatelami innych państw, z którymi łączy ich wspólne pochodzenie narodowe jest zagwarantowane w sposób wyraźny w traktatach dwustronnych z Republiką Federalną Niemiec, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską. Natomiast przepisy art. 52 ust. 1 *Konstytucji* wskazują, że każdy ma zapewnioną wolność poruszania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu. Każdy może swobodnie opuścić terytorium Rzeczypospolitej (art. 52 ust. 2 *Konstytucji*).

2. Strony zobowiązują się nie ingerować w prawo osób należących do mniejszości narodowych do uczestniczenia w działaniach organizacji pozarządowych zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym.

Wolność zrzeszania się gwarantuje przepis art. 58 *Konstytucji*. Jedynie sąd może zakazać działania zrzeszenia lub odmówić jego rejestracji. Szczegóły precyzuje ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach* (Dz.U. z 2001 r., Nr 79, poz. 855)

Artykuł 18

1. *Strony będą starać się zawierać, tam, gdzie to konieczne, dwustronne i wielostronne porozumienia z innymi Państwami, w szczególności z Państwami sąsiedzkimi, w celu zapewnienia ochrony osobom należącym do mniejszości narodowych.*

Regulacje dotyczące praw poszczególnych mniejszości narodowych znalazły się w traktatach, które Polska zawarła ze wszystkimi swoimi sąsiadami. Klauzule dotyczące mniejszości narodowych zawarte w traktatach dwustronnych uwzględniają najważniejsze prawa mniejszości a także obowiązki, jakie bierze na siebie w związku z tym każde z państw. Listę traktatów przedstawiono poniżej.

1. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z dnia 17 czerwca 1991 roku (Dz.U. z 1992 r. Nr 14, poz. 56) - prawom mniejszości poświęcone są artykuły 20-22.*
2. *Układ między Rzeczpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy z dnia 6 października 1991 roku (Dz.U. z 1992 r. Nr 59, poz. 296). Traktat obowiązuje obecnie w stosunkach RP z Republiką Czeską oraz Republiką Słowacką, utrzymany w mocy w stosunkach z Republiką Słowacką na podstawie protokołu podpisanego w Bratysławie w dniu 8 lipca 1993 r., zaś w stosunkach z Republiką Czeską na podstawie protokołu podpisanego w Warszawie w dniu 29 marca 1996 r. - prawom mniejszości poświęcony jest artykuł 8.*
3. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy z dnia 18 maja 1992 roku (Dz.U. z 1993 r. Nr 125, poz. 573) - prawom mniejszości poświęcony jest artykuł 11.*
4. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy z dnia 22 maja 1992 roku (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 291) - prawom mniejszości poświęcony jest artykuł 16.*
5. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z dnia 23 czerwca 1992 roku (Dz.U. z 1993 r. Nr 118, poz. 527) - prawom mniejszości poświęcone są artykuły 13-17.*

6. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy z dnia 26 kwietnia 1994 roku (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 17) - prawom mniejszości poświęcone są artykuły 13-16.*

Sprawy mniejszości narodowych potraktowane zostały przez Polskę z ogromną powagą, czego odzwierciedleniem są zapisy dotyczące praw mniejszości w umowach międzyrządowych o współpracy kulturalnej, zawartych przez Polskę z sąsiadami -

Republiką Federalną Niemiec:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej*, podpisana w dniu 14 lipca 1997 roku,
- *Protokoły posiedzeń polsko-niemieckiej Komisji Mieszanej do spraw współpracy kulturalnej*, której posiedzenia odbywają się na przemian w obu krajach, w oparciu o *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej z dnia 14 lipca 1997 roku*; Komisji Mieszanej przewodniczą przedstawiciele Ministerstw Spraw Zagranicznych obu krajów, a w jej skład wchodzi przedstawiciele resortów, w których kompetencji pozostają sprawy dotyczące współpracy w dziedzinie kultury, nauki, szkolnictwa wyższego i oświaty;

Republiką Czeską:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej o współpracy kulturalnej, oświatowej i naukowej*, podpisana w dniu 16 września 1991;

Republiką Słowacką:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej o współpracy kulturalnej, oświatowej i naukowej*, podpisana w dniu 16 września 1991;

Ukrainą:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty*, podpisana w dniu 20 maja 1997 roku;

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty*, podpisana w dniu 27 listopada 1995 roku;

Republiką Litewską:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o współpracy w dziedzinach kultury, oświaty i nauki*, podpisana w dniu 17 grudnia 1998 roku;

Federacją Rosyjską:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty* podpisana w dniu 25 sierpnia 1993 roku.

Kolejnymi porozumieniami, w których zawarte są odniesienia do praw mniejszości są umowy dotyczące miejsc pamięci. Dotychczas podpisano:

- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych*, sporządzoną w Warszawie dnia 21 marca 1994 r. (Dz.U. Nr 112, poz. 545);
- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji*, sporządzoną w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r. (Dz.U. Nr 112, poz. 543);
- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji*, sporządzoną w Brześciu dnia 21 stycznia 1995 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 32, poz. 185).

Obecnie trwają prace nad podobnym porozumieniem z Litwą.

W dniu 18 kwietnia 2000 roku Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej przyjęła Deklarację interpretacyjną do *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*, która wraz z dokumentami ratyfikacyjnymi *Konwencji* została złożona w dniu 20 grudnia 2000 roku w siedzibie Rady Europy w Strasburgu. W deklaracji tej Rzeczpospolita Polska stwierdza m.in., że będzie realizowała *Konwencję* także w trybie art. 18 *Konwencji*, zawierając umowy międzynarodowe, o których mowa w tym artykule, a których celem jest ochrona mniejszości narodowych w Polsce oraz mniejszości lub grup polskich w innych państwach.

2. Tam, gdzie to stosowne, Strony podejmą środki zachęcające do współpracy transgranicznej.

W traktatach o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy zawartych między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską, Ukrainą, Republiką Białoruś, Federacją Rosyjską, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną oraz Republiką Federalną Niemiec znalazły się zapisy dotyczące wzajemnie korzystnej współpracy między gminami, miastami i innymi jednostkami administracyjno – terytorialnymi oraz regionami w szczególności na obszarach przygranicznych.

Realizując postanowienia traktatów dwustronnych na początku lat dziewięćdziesiątych zainicjowano współpracę regionów przygranicznych. Pierwszym euroregionem powołanym w Europie Środkowo - Wschodniej był - zainicjowany w ramach współpracy polsko-niemiecko-czeskiej - Euroregion Nysa, utworzony w grudniu 1991 roku. Na pograniczu Polski, Litwy, Białorusi i Federacji Rosyjskiej, zamieszkałym przez mniejszości litewską i białoruską, w czerwcu 1997 r. zawiązała się współpraca w ramach Euroregionu Niemen. We wrześniu 1995 r. utworzono Euroregion Bug, który swym zasięgiem objął przygraniczne tereny Polski, Białorusi i Ukrainy, a tym samym tereny zamieszkałe przez mniejszości białoruską, ukraińską i tatarską. Południowo-wschodnia część Polski, gdzie mieszka mniejszość ukraińska i łemkowska, leży w granicach powstałego w lutym 1993 r. Euroregionu Karpaty. Obok władz polskich statut Euroregionu Karpaty podpisali przedstawiciele władz regionalnych: Węgier, Ukrainy i Słowacji. Współpraca polsko-słowacka zacieśniła się w ramach Euroregionu Tatry, utworzonego w sierpniu 1994 r. i w ramach Euroregionu Beskidy działającego od lutego 2000 r. Na tym obszarze mieszkają osoby należące do mniejszości romskiej, słowackiej i łemkowskiej.

Euroregion Pradziad działający od lipca 1997 r. leży na pograniczu Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Czeskiej. Euroregion ten zamieszkują osoby należące do mniejszości niemieckiej.

Artykuł 19

Strony zobowiązują się do poszanowania i realizacji zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej i wprowadzania, tam, gdzie to konieczne, tylko takich ich ograniczeń, restrykcji lub odstępstw, które są przewidziane w międzynarodowych instrumentach prawnych – w szczególności w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – w takim zakresie, w jakim odpowiadają one prawom i wolnościom wynikającym z powyższych zasad.

W Deklaracji interpretacyjnej do *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych* Rzeczpospolita Polska oświadczyła, że z uwagi na brak w *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych* definicji mniejszości narodowej, pod pojęciem tym rozumie mniejszości narodowe zamieszkałe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, których członkowie są obywatelami polskimi.

***CZEŚĆ III: ORGANY I INSTYTUCJE ODPOWIEDZIALNE ZA
REALIZACJĘ POLITYKI WOBEC MNIEJSZOŚCI ORAZ
PODEJMOWANE PRZEZ NIE DZIAŁANIA***

Działania Rządu Rzeczypospolitej Polskiej zmierzają nie tylko do zapewnienia przedstawicielom mniejszości narodowych należnych im praw, ale także do umacniania ducha tolerancji i dialogu międzykulturowego w celu wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy, tworzenia warunków dla popularyzacji kultury i tożsamości mniejszości narodowych, zgodnie z najlepszymi tradycjami Rzeczypospolitej oraz do promocji postaw otwartości i tolerancji wśród społeczeństwa polskiego, zwłaszcza wśród młodzieży. Celowi temu służy działalność: Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznika Praw Obywatelskich, Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych, Wydziału Mniejszości Narodowych oraz Departamentu Kultury Mniejszości. Poza nimi wymienić należy Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, w strukturze którego nie ma wprawdzie wyspecjalizowanej komórki do spraw mniejszości narodowych, ale sprawy te leżą w kompetencji Departamentu Kształcenia Ogólnego, Specjalnego i Profilaktyki Społecznej. W zależności od rodzaju problemów tematyka mniejszości narodowych jest również podejmowana przez inne departamenty Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu.

I

Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, istniejąca od 1989 r., podejmuje działania polegające na:

1. współtworzeniu prawa dotyczącego mniejszości narodowych i etnicznych,
2. analizowaniu tematów problemowych,
3. konsultacjach i spotkaniach ze środowiskami mniejszości,
4. podejmowaniu interwencji.

Cyklicznie odbywają się posiedzenia komisji (również wyjazdowe) poświęcone problemom poszczególnych mniejszości narodowych.

W ramach prac Komisji powstał projekt ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dnia 16 września 1998 r. projekt został przedłożony Marszałkowi Sejmu RP i przekazany po pierwszym czytaniu do zaopiniowania Rządowi. We wrześniu 1999 r. Rada Ministrów wypowiedziała się pozytywnie w sprawie potrzeby uchwalenia ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych w RP*, zgłaszając jednocześnie uwagi do przedłożonego projektu poselskiego.

Projekt zawierał odniesienia do wszystkich zasad zawartych w *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*. Obejmował katalog praw przysługujących mniejszościom narodowym, zakaz dyskryminacji z powodów narodowych lub etnicznych oraz zakaz asymilacji. Uznając zasadę równości obywateli nie wykluczał możliwości prowadzenia wobec mniejszości narodowych polityki preferencyjnej, zmierzającej do wyrównywania szans. Na terenach zamieszkałych tradycyjnie lub w znacznej liczbie przez osoby należące do mniejszości narodowych projekt przewidywał możliwość traktowania języków mniejszości jako języków pomocniczych. Uwzględniał także możliwość umieszczania w językach mniejszości nazw miejscowości, organów władzy oraz ulic. Gwarantował prawo urzędowego zapisywania imion i nazwisk zgodnie z zasadami języka ojczystego. Odrębny rozdział, poświęcony oświacie i kulturze mniejszości narodowych, zawierał regulacje związane z nauką języka i w języku ojczystym, zasady dotyczące finansowania imprez kulturalnych mniejszości narodowych oraz zadania publicznej radiofonii i telewizji.

W Sejmie III kadencji powołano specjalną podkomisję do rozpatrzenia projektu tej ustawy. Do końca III kadencji Sejmu (wrzesień 2001 r.) prace nad ustawą nie zostały jednak zakończone. W dniu 11 stycznia 2002 r. Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu IV kadencji skierowała do łaski marszałkowskiej, jako inicjatywę własną, projekt ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych w RP* w wersji z dnia 16 września 1998 r.

II

Ochrona praw mniejszości narodowych i etnicznych stanowi jeden z priorytetów działalności Rzecznika Praw Obywatelskich. Do końca 2000 roku w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich istniało wyodrębnione stanowisko ds. mniejszości narodowych oraz cudzoziemców. W dniu 1 stycznia 2001 roku utworzony został Samodzielny Wydział Ochrony Praw Cudzoziemców i Mniejszości Narodowych, do właściwości którego należą m.in. zagadnienia związane z ochroną praw obywateli polskich należących do mniejszości narodowych i etnicznych, a w szczególności związane z realizacją zasady równego traktowania i niedyskryminacji oraz z prawem mniejszości narodowych i etnicznych do zachowania i rozwoju własnego języka, obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Obok analizy stanu

przestrzegania praw mniejszości, opracowywania wystąpień oraz załatwiania spraw indywidualnych, do podstawowych zadań Wydziału należy:

- utrzymywanie kontaktów z Komisją Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu oraz z organami administracji publicznej, zajmującymi się problematyką praw mniejszości narodowych i etnicznych,
- utrzymywanie kontaktów z organizacjami społecznymi i kulturalnymi mniejszości narodowych i etnicznych, a także z organizacjami pozarządowymi, w zakresie problematyki przeciwdziałania rasizmowi, dyskryminacji i ksenofobii,
- uczestnictwo w konferencjach, sympozjach i naradach organizowanych przez agendy rządowe, organizacje pozarządowe oraz ośrodki naukowe, dotyczących praw mniejszości narodowych i etnicznych, rasizmu, dyskryminacji i ksenofobii,
- podejmowanie badań terenowych dotyczących sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz badań dotyczących przestrzegania praw mniejszości przez organy administracji publicznej,
- gromadzenie materiałów informacyjnych i publicystycznych, opracowań naukowych służących analizie i ocenie stanu przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych.

III

W ramach rządu za politykę wobec mniejszości narodowych odpowiada Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Koordynacją tej polityki zajmuje się **Zespół do Spraw Mniejszości Narodowych** (wcześniej Międzyresortowy Zespół do Spraw Mniejszości Narodowych). Posiedzeniom Zespołu przewodniczy podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, a jego zastępcą jest podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury. Obsługę Zespołu zapewnia Wydział Mniejszości Narodowych, znajdujący się w MSWiA.

Zespół do Spraw Mniejszości Narodowych jest organem opiniodawczo - doradczym Prezesa Rady Ministrów. W skład Zespołu wchodzi przedstawiciele ministrów właściwych do spraw: administracji publicznej, finansów publicznych, oświaty i wychowania, pracy, sprawiedliwości, spraw wewnętrznych, zabezpieczenia społecznego, spraw zagranicznych oraz Komitetu Integracji Europejskiej, Prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców, Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, a także Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Działania Zespołu koncentrują się przede wszystkim na:

- opracowywaniu planów działań Rządu, zmierzających do tworzenia sprzyjających warunków rozwoju mniejszości narodowych,
- koordynacji działań administracji rządowej, realizującej zadania na rzecz mniejszości narodowych,
- dokonywaniu ocen i formułowaniu propozycji w zakresie realizacji praw i potrzeb mniejszości narodowych,
- przeciwdziałaniu naruszaniu praw mniejszości narodowych,
- inicjowaniu działań na rzecz popularyzacji wiedzy o mniejszościach narodowych oraz ich kulturze, a także inicjowaniu badań nad sytuacją mniejszości narodowych.

W ramach prac Międzyresortowego Zespołu udało się zrealizować m. in. następujące zadania:

- przygotowanie i wprowadzenie w życie *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-2003*, przyjętego przez Radę Ministrów, w dniu 13 lutego 2001 r.; rozwiązania przyjęte w *Programie* będą stopniowo wdrażane na terenie całego kraju; *Program* ma charakter kompleksowy i obejmuje edukację, przeciwdziałanie bezrobociu, ochronę zdrowia, poprawę warunków socjalnych, bezpieczeństwo, kulturę, promowanie wiedzy o Romach wśród społeczeństwa polskiego oraz wiedzy wśród Romów o zmianach zachodzących w Polsce; *Program* powstał przy współpracy jednostek samorządu terytorialnego oraz organizacji romskich; jest finansowany z budżetu państwa oraz środków jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych;

- doprowadzenie, przy współpracy z przedstawicielami innych ministerstw, do uchwalenia ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku *o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym, ustawy o zamówieniach publicznych oraz o ochronie informacji niejawnych* (Dz.U. Nr 56, poz. 580), której efektem jest wprowadzenie zerowej stawki podatku VAT na czasopisma i periodyki mniejszości narodowych;

- utworzenie stanowisk doradców bądź pełnomocników wojewodów do spraw mniejszości narodowych lub też wyznaczenie pracowników urzędów wojewódzkich odpowiedzialnych za tę problematykę;

- powołanie Podzespołu do Spraw Edukacji Mniejszości Narodowych;

- przygotowanie, wspólnie z Ministerstwem Edukacji Narodowej, strategii rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce;

- wprowadzenie zmian do rozporządzeń Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w związku z wprowadzaną w Polsce reformą edukacji i dostosowaniem jej założeń do potrzeb mniejszości narodowych.

IV

W strukturach MSWiA działa **Wydział Mniejszości Narodowych**, którego działalność jest ściśle związana z pracami Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych. Do zakresu działania Wydziału należy prowadzenie spraw mniejszości narodowych i etnicznych, a w szczególności:

- opracowywanie - w porozumieniu z przedstawicielami innych ministrów - propozycji do założeń polityki państwa wobec mniejszości narodowych,
- obsługa Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych,
- współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej na rzecz uwzględniania lokalnych potrzeb mniejszości narodowych,
- udzielanie pomocy organizacjom mniejszości narodowych w realizacji ich celów statutowych,
- podejmowanie działań mających na celu respektowanie praw mniejszości narodowych, rozwiązywanie problemów mniejszości oraz przeciwdziałanie naruszaniu praw mniejszości,
- opracowywanie i koordynacja programów na rzecz mniejszości narodowych,
- przygotowanie materiałów dotyczących respektowania praw mniejszości narodowych, w aspekcie prawa wewnętrznego i zobowiązań międzynarodowych Rzeczypospolitej Polskiej.

V

Departament Kultury Mniejszości Narodowych, funkcjonujący w strukturze Ministerstwa Kultury, realizuje zadania ministra w zakresie:

- udzielania pomocy organizacjom społecznym w kultywowaniu tradycji i kultury mniejszości narodowych,

- realizacji mecenatu państwowego w zakresie działalności departamentu poprzez udzielanie w imieniu ministra dotacji celowych na realizację zadań zleconych w trybie określonym odrębnie przez ministra oraz w trybie zamówień publicznych,
- wspieraniu realizacji imprez kulturalnych organizowanych przez związki i stowarzyszenia mniejszościowe,
- wspieraniu niskonakładowych publikacji i prasy mniejszości.

Ponadto Departament Kultury Mniejszości Narodowych zajmuje się:

- gromadzeniem oraz analizą materiałów dotyczących standardów międzynarodowych w sferze ochrony dziedzictwa kulturalnego mniejszości,
- współdziałaniem ze związkami i stowarzyszeniami mniejszościowymi w sprawach edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży,
- opiniowaniem projektów aktów prawnych, konwencji, traktatów i standardów międzynarodowych dotyczących problemów kultury mniejszości,
- wspieraniem przedsięwzięć na rzecz tolerancji oraz działań popularyzujących w społeczeństwie polskim problematykę kultury mniejszości,
- realizacją zadań wynikających ze współpracy z Zespołem do Spraw Mniejszości Narodowych.

CZEŚĆ IV: DANE DOTYCZĄCE PRZESTĘPCZOŚCI

Z danych Komendy Głównej Policji wynika, że w roku 2000 na terenie kraju ujawniono ogółem:

- 9 przestępstw dyskryminacji, związanych z naruszeniem art. 119 kk, przez co pokrzywdzonych zostało 17 osób, w tym 3 cudzoziemców; ustalono sprawców 6 czynów, w tym 2 nieletnich;
- 28 przestępstw nawoływania do nienawiści i propagowania faszyzmu, naruszających art. 256 kk; zatrzymano 22 podejrzanych, w tym 7 nieletnich;
- 16 przestępstw publicznego znieważania lub naruszania nietykalności z powodów narodowościowych i innych (art. 57 kk); ustalono sprawców 10 czynów, w tym 1 działającego w warunkach niepoczytalności oraz 2 nieletnich.

Sprawcami wszystkich wykrytych przestępstw byli obywatele polscy.

Najczęściej ujawniane naruszenia przepisów dotyczą:

- nanoszenia napisów o treściach nacjonalistycznych i faszystowskich na elewacjach budynków, pomnikach, obeliskach, znakach drogowych,
- naklejania w miejscach publicznych ulotek nacjonalistycznych i rasistowskich,
- propagowania haseł i symboli faszystowskich poprzez ich wykrzykiwanie, rozwijanie flag itp.,
- rozpowszechniania publikacji o charakterze antysemickim i faszystowskim.

Policja jest przygotowana do podejmowania środków zapewniających pełną ochronę obowiązującego w Polsce prawa, także w przypadkach mogących wskazywać na uprzedzenia rasowe czy dyskryminację. Do jej obowiązków należy reagowanie na przypadki przejawów nietolerancji rasowej i dyskryminacji a także podejmowanie działań zabezpieczających w przypadku przewidywania, iż może dojść do naruszenia porządku prawnego.

Policja (szczególnie Biuro Koordynacji Służby Kryminalnej Komendy Głównej Policji) współpracuje z Zespołem do Spraw Mniejszości Narodowych, prowadząc m.in. monitoring przestępstw dokonywanych na szkodę Romów. Według tych danych w okresie od kwietnia 1999 r. do końca września 2001 r. popełniono 19 czynów, w których pokrzywdzeni byli Romowie (w tym między innymi: 3 włamania, 4 napady na mieszkania, 5 podpaleń i 3 pobicia). Jednakże w żadnym z wyżej wymienionych zdarzeń nie stwierdzono jednoznacznie, że motywem działania sprawców była dyskryminacja z powodów narodowościowych lub etnicznych.

Monitoringiem grup głoszących hasła skrajnie nacjonalistyczne i rasistowskie zajmuje się także Urząd Ochrony Państwa (UOP). Do jego kompetencji należy rozpoznawanie i zapobieganie działalności krajowych organizacji i osób dopuszczających stosowanie przemocy lub terroru jako środków walki politycznej z obowiązującym w Polsce porządkiem konstytucyjnym lub porządkiem publicznym. Monitoring ten obejmuje wydawnictwa oraz strony internetowe, koncerty rockowe, rozprowadzanie materiałów propagandowych etc. W przypadku zatrzymania podejrzanego o rozprowadzanie materiałów propagujących nienawiść o podłożu rasistowskim, biegły sądowy ocenia czy rozprowadzanie tych materiałów jest propagowaniem ideologii neofaszystowskiej. W przypadku wydania przez biegłego pozytywnej opinii, iż zatrzymane materiały zawierają treści propagujące ustrój faszystowski lub nawołują do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, UOP wszczyna postępowanie karne. W okresie od 1996 r. na podstawie postępowań prowadzonych przez UOP zapadło kilka wyroków skazujących za propagowanie faszyzmu. W 1996 r. ujawniono 50 wydawnictw neonazistowskich, skrajnie nacjonalistycznych oraz antysemitycznych wydawanych w Polsce. W wyniku działań UOP ich liczba spadła do 10 tytułów ujawnionych w 2000 r. Ponadto w roku 2000 udaremniono kilka zlotów ugrupowań faszystowskich.

CZEŚĆ V: ZAKOŃCZENIE

Mniejszości narodowe w Polsce, zgodnie z uregulowaniami międzynarodowymi oraz prawem wewnętrznym, są przedmiotem szczególnej troski władz. Prawa mniejszości zostały zagwarantowane w omówionych powyżej aktach prawnych. Od kilku lat realizacja praw mniejszości narodowych opiera się w dużej mierze na ścisłej współpracy administracji rządowej i samorządowej - zainteresowanej rozwojem regionalnym i umacnianiem idei "małych ojczyzn" - a także organizacji mniejszości narodowych. Współpraca ta dotyczy przede wszystkim realizacji prawa do podtrzymywania i umacniania poczucia tożsamości narodowej i etnicznej. Taki model współpracy, oparty na zasadzie "nic o nas bez nas" wydaje się być najskuteczniejszym narzędziem realizowania autonomii kulturowej obywateli należących do mniejszości narodowych.

W toku prac nad Raportem z realizacji postanowień *Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych* projekt tego dokumentu został przedstawiony do konsultacji przedstawicielom wszystkich mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. W trakcie konsultacji środowiska mniejszości przedstawiły szereg postulatów wykraczających poza kwestie poruszone w Konwencji. Są to przede wszystkim sprawy dotyczące: edukacji, dostępu mniejszości do środków masowego przekazu, zapewnienia bardziej konsekwentnej polityki państwa i samorządu, gwarantującej rozwój kultury i utrzymanie poczucia tożsamości mniejszości na bezpiecznym poziomie, większego dostępu do publicznych środków finansowych, umacniania ducha tolerancji i dialogu międzykulturowego, poszerzenia wiedzy o mniejszościach żyjących w Polsce, zwiększenia możliwości reprezentowania mniejszości w urzędach i organach wybieralnych.

Przy pozytywnej ocenie zarówno obowiązującego prawa, jak i polityki władz centralnych, dostrzec należałoby równocześnie kontrowersje i antagonizmy o wymiarze lokalnym, których podłożem może być z jednej strony szczególne uwrażliwienie mniejszości na rzeczywiste czy domniemane uchybienia, a z drugiej - obserwowane wśród części społeczeństwa polskiego postawy ksenofobiczne oraz nietolerancji wobec inaczej myślących, mówiących czy wyglądających.

CZEŚĆ VI: ZAŁĄCZNIK - STAN PRAWNY

Polskie ustawodawstwo szczegółowo określa prawa mniejszości narodowych. Prawie wszystkie zapisy artykułów Konwencji znajdują swoje odzwierciedlenie w *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych oraz ustawach.

Najważniejsze prawa osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych regulują wymienione poniżej przepisy:

- wolność zachowania i rozwoju własnego języka - art. 35 ust. 1 *Konstytucji RP*;
- wolność zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury - art. 35 ust. 1 *Konstytucji*, art. 1-7 ustawy z dnia 17 maja 1989 *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*;
- prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych oraz takich, których celem jest ochrona tożsamości religijnej - art. 35 ust. 2 *Konstytucji*, art. 13 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty*, ustawa *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*;
- prawo do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących własnej tożsamości narodowej - art. 35 ust. 2 *Konstytucji*;
- prawo do swobodnego posługiwania się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznie - art. 27 *Konstytucji*, art. 2 ustawy z dnia 7 października 1999 r. *o języku polskim*;
- prawo do pisowni imion i nazwisk w brzmieniu języka mniejszości - traktaty o przyjaźni i dobrosąsiedzkich stosunkach z Republiką Federalną Niemiec, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską;
- prawo dostępu do publicznych środków masowego przekazu - art. 54 *Konstytucji*, art. 21 ust. 2 pkt 9 ustawy *o radiofonii i telewizji*;
- prawo do nieskrępowanego wykonywania praktyk religijnych - art. 53 *Konstytucji*, ustawa *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*;
- prawo do swobodnego kontaktu z rodakami w kraju zamieszkania i za granicą - traktaty dwustronne z: Republiką Federalną Niemiec, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską;
- zakaz dyskryminacji oraz istnienia organizacji, których program lub działalność zakłada albo dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową - art. 13 *Konstytucji*,

art. 6 ustawy *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, art. 119, 149, 195, 196, 256, 257 *Kodeksu karnego*;

- przywileje wyborcze dla komitetów wyborczych organizacji mniejszości - art. 134 *Ordynacji wyborczej do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*;
- prawo do zrzeszania się - art. 58 *Konstytucji*, art. 1 ustawy *Prawo o stowarzyszeniach*;

WYCIĄG Z PODSTAWOWYCH PRZEPISÓW PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH PRAW MNIJSZOŚCI NARODOWYCH W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 2 kwietnia 1997 r.
(Dz.U. Nr 78, poz. 483)

Art. 5.

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 7.

Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

Art. 11.

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania partii politycznych. Partie polityczne zrzeszają na zasadach dobrowolności i równości obywateli polskich w celu wpływania metodami demokratycznymi na kształtowanie polityki państwa.
2. Finansowanie partii politycznych jest jawne.

Art. 12.

Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji.

Art. 13.

Zakazane jest istnienie partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszystów i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa.

Art. 25.

1. Kościoły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione.
2. Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym.
3. Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego.

4. Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim określają umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i ustawy.

5. Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a innymi kościołami oraz związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami.

Art. 27.

W Rzeczypospolitej Polskiej językiem urzędowym jest język polski. Przepis ten nie narusza praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych.

Art. 31.

1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.

2. Każdy jest obowiązany szanować wolność i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.

3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanowione tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 32.

1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.

2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Art. 35.

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury.

2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Art. 52.

1. Każdemu zapewnia się wolność poruszania po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu.

2. Każdy może swobodnie opuścić terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 53.

1. Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii.

2. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują.

3. Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem. Przepis art. 48 ust. 1 stosuje się odpowiednio.

4. Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób.

5. Wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób.

6. Nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych.

7. Nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania.

Art. 54.

1. Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.

2. Cenzura prewencyjna środków społecznego przekazu oraz koncesjonowanie prasy są zakazane. Ustawa może wprowadzić obowiązek uprzedniego uzyskania koncesji na prowadzenie stacji radiowej lub telewizyjnej.

Art. 57.

Każdemu zapewnia się wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich. Ograniczenie tej wolności może określić ustawa.

Art. 58.

1. Każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się.

2. Zakazane są zrzeszenia, których cel lub działalność są sprzeczne w Konstytucją lub ustawą. O odmowie rejestracji lub zakazie działania takiego zrzeszenia orzeka sąd.

3. Ustawa określa rodzaje zrzeszeń podlegających sądowej rejestracji, tryb tej rejestracji oraz formy nadzoru nad tymi zrzeszeniami.

Art. 60.

Obywatele polscy korzystający z pełni praw publicznych mają prawo dostępu do służby publicznej na jednakowych zasadach.

Art. 70.

1. Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa. Sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa ustawa.

3. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.

Art. 79.

1. Każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie i jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji.

Art. 80.

Każdy ma prawo wystąpienia, na zasadach określonych w ustawie, do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności i praw naruszonych przez organy władzy publicznej.

Art. 87.

1. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia.
2. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego.

Art. 91.

1. Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba, że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.
2. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową.
3. Jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczypospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami.

Art. 208.

1. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji oraz w innych aktach normatywnych.
2. Zakres i sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich określa ustawa.

Art. 213.

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji stoi na straży wolności słowa, prawa do informacji oraz interesu publicznego w radiofonii i telewizji.

PRZEPISY DOTYCZĄCE UDZIAŁU W ŻYCIU PUBLICZNYM

USTAWA

z dnia 17 maja 1989 r.

o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.

(tekst jednolity: Dz.U. z 2000 r. Nr 26, poz. 319)

Art. 1.

1. Rzeczypospolita Polska zapewnia każdemu obywatelowi wolność sumienia i wyznania.
2. Wolność sumienia i wyznania obejmuje swobodę wyboru religii lub przekonań oraz wyrażania ich indywidualnie i zbiorowo, prywatnie i publicznie.

3. Obywatele wierzący wszystkich wyznań oraz niewierzący mają równe prawa w życiu państwowym, politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym.

Art. 2.

Korzystając z wolności sumienia i wyznania obywatele mogą w szczególności:

- 1) tworzyć wspólnoty religijne, zwane dalej "kościółami i innymi związkami wyznaniowymi", zakładane w celu wyznawania i szerzenia wiary religijnej, posiadające własny ustrój, doktrynę i obrzędy kultowe,
  - 2) zgodnie z zasadami swojego wyznania uczestniczyć w czynnościach i obrzędach religijnych oraz wypełniać obowiązki religijne i obchodzić święta religijne,
  - 2a) należeć lub nie należeć do kościołów i innych związków wyznaniowych,
  - 3) głosić swoją religię lub przekonania,
  - 4) wychowywać dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem w sprawach religii,
  - 5) zachowywać milczenie w sprawach swojej religii lub przekonań,
  - 6) utrzymywać kontakty ze współwyznawcami, w tym uczestniczyć w pracach organizacji religijnych o zasięgu międzynarodowym,
  - 7) korzystać ze źródeł informacji na temat religii,
  - 8) wytwarzać i nabywać przedmioty potrzebne do celów kultu i praktyk religijnych oraz korzystać z nich,
  - 9) wytwarzać, nabywać i posiadać artykuły potrzebne do przestrzegania reguł religijnych,
  - 10) wybrać stan duchowny lub zakonny,
  - 11) zrzeszać się w organizacjach świeckich w celu realizacji zadań wynikających z wyznawanej religii bądź przekonań w sprawach religii,
  - 12) otrzymać pochówek zgodny z wyznawanymi zasadami religijnymi lub z przekonaniem w sprawach religii.
- tezy z piśmiennictwa.

Art. 3.

1. Uzewnętrznianie indywidualnie lub zbiorowo swojej religii lub przekonań może podlegać jedynie ograniczeniom ustawowym koniecznym do ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób.

2. Korzystanie z wolności sumienia i wyznania nie może prowadzić do uchylania się od wykonywania obowiązków publicznych nałożonych przez ustawy.

3. Ze względu na przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne obywatele mogą występować o skierowanie ich do służby zastępczej, na zasadach i w trybie określonych w ustawie o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Korzystanie z tego prawa wymaga złożenia oświadczenia w sprawie przekonań religijnych lub wyznawanych zasad moralnych.

Art. 4.

1. Prawo określone w art. 2 pkt 2 oraz prawo do posiadania i korzystania z przedmiotów potrzebnych do uprawiania kultu i praktyk religijnych przysługują również osobom:

- 1) pełniącym służbę wojskową lub zasadniczą służbę w obronie cywilnej,
- 2) przebywającym w zakładach służby zdrowia(1) i opieki społecznej(2) oraz dzieciom i młodzieży na krajowych koloniach i obozach organizowanych przez instytucje państwowe,

3) przebywającym w zakładach karnych, poprawczych i wychowawczych oraz aresztach śledczych, ośrodkach przystosowania społecznego(3) oraz schroniskach dla nieletnich.

2. Sposób realizacji uprawnień określonych w ust. 1 regulują odrębne ustawy oraz przepisy wydane na ich podstawie.

Art. 5.

Obywatele mają prawo do swobodnego świadczenia na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych oraz instytucji charytatywno-opiekuńczych.

Art. 6.

1. Nikt nie może być dyskryminowany bądź uprzywilejowany z powodu religii lub przekonań w sprawach religii.

2. Nie wolno zmuszać obywateli do niebrania udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych ani do udziału w nich.

Art. 7.

1. Cudzoziemcy przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej korzystają z wolności sumienia i wyznania na równi z obywatelami polskimi.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do bezpaństwowców.

Art. 42.

1. Osoby należące do kościołów i innych związków wyznaniowych, których święta religijne nie są dniami ustawowo wolnymi od pracy, mogą na własną prośbę uzyskać zwolnienie od pracy lub nauki na czas niezbędny do obchodzenia tych świąt, zgodnie z wymogami wyznawanej przez siebie religii.

2. Osoby niepełnoletnie mogą korzystać z prawa określonego w ust. 1 na wniosek swych rodziców bądź opiekunów prawnych.

3. Zwolnienie od pracy, o którym mowa w ust. 1 i 2, może być udzielone pod warunkiem odpracowania czasu zwolnienia, bez prawa do dodatkowego wynagrodzenia za pracę w dni ustawowo wolne od pracy lub pracę w godzinach nadliczbowych.

4. Minister właściwy do spraw pracy oraz minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych, w drodze rozporządzenia, określają szczegółowe zasady udzielania zwolnień, o których mowa w ust. 1 i 2.

USTAWA

z dnia 7 kwietnia 1989 r.

Prawo o stowarzyszeniach.

(tekst jednolity: Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855)

Art. 1.

1. Obywatele polscy realizują prawo zrzeszania się w stowarzyszeniach, zgodnie z przepisami Konstytucji oraz porządkiem prawnym określonym w ustawach.

2. Prawo zrzeszania się w stowarzyszeniach może podlegać ograniczeniom przewidzianym jedynie przez ustawy, niezbędnym do zapewnienia interesów bezpieczeństwa państwowego lub

porządku publicznego oraz ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo ochrony praw i wolności innych osób.

Art.2.

Stowarzyszenia mają prawo wypowiedania się w sprawach publicznych.

USTAWA

z dnia 5 lipca 1990 r.

Prawo o zgromadzeniach.

(Dz.U. Nr 51, poz. 297, z późn. zm.)

Art. 1.

1. Każdy może korzystać z wolności pokojowego zgromadzania się.
2. Zgromadzeniem jest zgrupowanie co najmniej 15 osób, zwołane w celu wspólnych obrad lub w celu wspólnego wyrażenia stanowiska.

USTAWA

z dnia 27 czerwca 1997 r.

o partiach politycznych.

(tekst jednolity: Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 857)

Art. 2.

1. Członkami partii politycznych mogą być obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, którzy ukończyli 18 lat.
2. Zakaz przynależności do partii politycznych określają odrębne ustawy.

USTAWA

z dnia 12 kwietnia 2001 r.

**Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.**

(Dz.U. Nr 46, poz. 499, z późn. zm.)

Art. 134.

1. Komitety wyborcze utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych mogą korzystać ze zwolnienia list tych komitetów z warunków, o którym mowa w art.133 ust. 1, jeżeli złożą Państwowej Komisji Wyborczej oświadczenie w tej sprawie najpóźniej w 5 dniu przed dniem wyborów. Wraz z oświadczeniem o którym mowa w zdaniu pierwszym, komitet jest obowiązany przedłożyć dokument właściwego organu statutowego organizacji mniejszości narodowej potwierdzający utworzenie komitetu przez wyborców będących członkami tej organizacji.
2. Państwowa Komisja Wyborcza potwierdza niezwłocznie otrzymanie oświadczenia, o którym mowa w ust. 1. Potwierdzenie oświadczenia jest wiążące.

USTAWA
z dnia 29 sierpnia 1997 r.

o ochronie danych osobowych.
(Dz.U. Nr 133, poz. 883, z późn. zm.)

Art. 27.

1. Zabrania się przetwarzania danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub filozoficzne, przynależność wyznaniową, partyjną lub związkową, jak również danych o stanie zdrowia, kodzie genetycznym, nałogach lub życiu seksualnym.
2. Przetwarzanie danych, o których mowa w ust. 1, jest jednak dopuszczalne, jeżeli:
  - 1) osoba, której dane dotyczą, wyrazi na to zgodę na piśmie, chyba że chodzi o usunięcie dotyczących jej danych,
  - 2) przepis szczególny innej ustawy zezwala na przetwarzanie takich danych bez zgody osoby, której dane dotyczą, i stwarza pełne gwarancje ich ochrony,
  - 3) przetwarzanie takich danych jest niezbędne do ochrony żywotnych interesów osoby, której dane dotyczą, lub innej osoby, gdy osoba, której dane dotyczą, nie jest fizycznie lub prawnie zdolna do wyrażenia zgody, do czasu ustanowienia opiekuna prawnego lub kuratora,
  - 4) jest to niezbędne do wykonania statutowych zadań kościołów i innych związków wyznaniowych, stowarzyszeń, fundacji lub innych niezarobkowych organizacji lub instytucji o celach politycznych, naukowych, religijnych, filozoficznych lub związkowych, pod warunkiem, że przetwarzanie danych dotyczy wyłącznie członków tych organizacji lub instytucji albo osób utrzymujących z nimi stałe kontakty w związku z ich działalnością i zapewnione są pełne gwarancje ochrony przetwarzanych danych,
  - 5) przetwarzanie dotyczy danych, które są niezbędne do dochodzenia praw przed sądem,
  - 6) przetwarzanie jest niezbędne do wykonania zadań administratora danych odnoszących się do zatrudnienia pracowników i innych osób, a zakres przetwarzanych danych jest określony w ustawie,
  - 7) przetwarzanie jest prowadzone w celu ochrony stanu zdrowia, świadczenia usług medycznych lub leczenia pacjentów przez osoby trudniące się zawodowo leczeniem lub świadczeniem innych usług medycznych, zarządzania udzielaniem usług medycznych i są stworzone pełne gwarancje ochrony danych osobowych,
  - 8) przetwarzanie dotyczy danych, które zostały podane do wiadomości publicznej przez osobę, której dane dotyczą.

USTAWA
z dnia 2 grudnia 1999r.

o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2002r.
(Dz.U. z 2000 r. Nr 1, poz.1, z późn. zm.)

Art.5.

- 1 W ramach spisu zostanie przeprowadzone badanie narodowości obejmujące wszystkie osoby podlegające spisowi.

2. W badaniu, o którym mowa w ust. 1, zostaną postawione następujące pytania:

- 1) do jakiej narodowości zalicza się osoba spisywana,
- 2) w jakim języku najczęściej rozmawia się w domu.

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRÓW PRACY I POLITYKI SOCJALNEJ ORAZ EDUKACJI NARODOWEJ
z dnia 11 marca 1999 r.

**w sprawie zwolnień od pracy lub nauki osób należących do kościołów i innych związków
wyznaniowych w celu obchodzenia świąt religijnych nie będących dniami ustawowo
wolnymi od pracy.**
(Dz.U. Nr 26, poz.235)

Na podstawie art. 42 ust. 4 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. Nr 29, poz. 155, z 1990 r. Nr 51, poz. 297, Nr 55, poz. 321 i Nr 86, poz. 504, z 1991 r. Nr 95, poz. 425, z 1993 r. Nr 7, poz. 34 oraz z 1998 r. Nr 59, poz. 375) zarządza się, co następuje:

§ 1.

1. Pracownik należący do kościoła lub innego związku wyznaniowego, którego święta religijne nie są dniami ustawowo wolnymi od pracy, prosi o udzielenie zwolnienia od pracy, o którym mowa w art. 42 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. Nr 29, poz. 155, z 1990 r. Nr 51, poz. 297, Nr 55, poz. 321 i Nr 86, poz. 504, z 1991 r. Nr 95, poz. 425, z 1993 r. Nr 7, poz. 34 oraz z 1998 r. Nr 59, poz. 375), zwanej dalej "ustawą", powinien zgłosić pracodawcy co najmniej 7 dni przed dniem zwolnienia. Pracodawca zawiadamia pracownika o warunkach odpracowania zwolnienia nie później niż 3 dni przed dniem zwolnienia.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się w razie świąt religijnych przypadających w określonym dniu każdego tygodnia. W celu umożliwienia pracownikowi obchodzenia tych świąt pracodawca, na prośbę pracownika, ustala dla niego indywidualny rozkład czasu pracy.

§ 2.

1. Uczeń lub student należący do kościoła lub innego związku wyznaniowego, którego święta religijne nie są dniami ustawowo wolnymi od pracy, zgłasza prośbę o udzielenie zwolnienia od nauki, o którym mowa w art. 42 ust. 1 ustawy, do szkoły (innej placówki oświatowo-wychowawczej lub opiekuńczo-wychowawczej) albo szkoły wyższej, zwanej dalej "szkołą", w sposób przyjęty w szkole na początku roku szkolnego (akademickiego) lub w toku nauki, nie później jednak niż 7 dni przed dniem zwolnienia.

2. Udzielając zwolnienia od nauki, szkoła określa jednocześnie sposób wyrównania zaległości dydaktycznych spowodowanych zwolnieniem.

§ 3.

W imieniu osoby niepełnoletniej prośbę o udzielenie zwolnienia, o którym mowa w § 1 ust. 1 i w § 2 ust. 1, zgłaszają rodzice lub opiekunowie prawni.

§ 4.

Traci moc rozporządzenie Ministrów Pracy i Polityki Socjalnej oraz Edukacji Narodowej z dnia 12 listopada 1990 r. w sprawie zwolnień od pracy lub nauki osób należących do kościołów i innych związków wyznaniowych w celu obchodzenia świąt religijnych nie będących dniami ustawowo wolnymi od pracy (Dz. U. Nr 82, poz. 481).

§ 5.

Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

PRZEPISY DOTYCZĄCE JEZYKA

USTAWA

z dnia 7 października 1999 r.

o języku polskim.

(Dz.U. Nr 90, poz. 999, z późn. zm.)

Art. 2.

Ustawa nie narusza:

- 1) przepisów ustaw o stosunku państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych, w szczególności dotyczących uprawiania kultu i praktyk religijnych,
- 2) praw mniejszości narodowych i grup etnicznych.

USTAWA

z dnia 15 listopada 1956 r.

o zmianie imion i nazwisk.

(tekst jednolity: Dz.U. z 1963 r. Nr 59, poz.328, z późn. zm.)

Art. 1.

1. Zmiana imienia lub nazwiska obywatela polskiego na inne wskazane przez niego imię lub nazwisko może nastąpić na jego wniosek na zasadach określonych w przepisach niniejszej ustawy.
2. Zmiana imienia lub nazwiska osoby, która nie posiada żadnej przynależności państwowej, na inne wskazane przez nią imię lub nazwisko może nastąpić na jej wniosek, jeżeli osoba ta ma miejsce zamieszkania w Polsce.
3. Zmiana może dotyczyć również nazwiska rodowego kobiety, która pozostaje lub pozostawała w związku małżeńskim.

Art. 2.

1. Wniosek o zmianę nazwiska podlega uwzględnieniu, jeżeli jest uzasadniony ważnymi względami.
2. W szczególności ważne względy zachodzą, gdy wnioskodawca nosi nazwisko:
  - 1) ośmieszające albo nie licujące z godnością człowieka,

- 2) o brzmieniu niepolskim,
  - 3) posiadające formę imienia,
- a także, jeżeli wnioskodawca pragnie zmienić swoje nazwisko na nazwisko, którego od wielu lat używa.

Art. 3.

Wniosek o zmianę nazwiska nie podlega uwzględnieniu:

- 1) gdy zachodzi uzasadniona obawa, że wnioskodawca ubiega się o zmianę nazwiska w zamiarze ułatwienia sobie działalności przestępczej albo uchylenia się od odpowiedzialności cywilnej lub karnej,
- 2) gdy wnioskodawca ubiega się o zmianę nazwiska na nazwisko historyczne, wstawione na polu kultury i nauki, działalności politycznej, społecznej albo wojskowej, chyba że posiada członków rodziny o tym nazwisku lub jest powszechnie znany pod tym nazwiskiem.

Art. 4. (skreślony).

Art. 5.

1. Zmiana nazwiska obojga rodziców rozciąga się na małoletnie dzieci.
2. Jeżeli zmiana nazwiska dotyczy tylko jednego z rodziców, rozciągnięcie jej na małoletnie dziecko wymaga zgody drugiego z rodziców, chyba że nie ma on pełnej zdolności do czynności prawnych, nie żyje lub nie jest znany albo że jest pozbawiony władzy rodzicielskiej. Gdy dziecko ukończyło 14 lat, potrzebna jest również jego zgoda.
3. W razie braku porozumienia między rodzicami każde z nich może zwrócić się o rozstrzygnięcie do władzy opiekuńczej. Decyzja co do zmiany nazwiska małoletniego dziecka zapada po uprawomocnieniu się postanowienia władzy opiekuńczej.
4. Przepisy ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio w przypadku, gdy zmiana nazwiska ma dotyczyć tylko małoletniego dziecka. Z wnioskiem o zmianę nazwiska małoletniego dziecka występuje przedstawiciel ustawowy.

Art. 6.

1. Nazwisko może składać się najwyżej z dwóch części (członów).
2. Przepis ust. 1 stosuje się również do nazwisk w przypadku zawarcia małżeństwa lub przysposobienia.

Art. 7.

Przepisy art. 2 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 i 2 oraz art. 5 ust. 3 i 4 stosuje się do zmiany imion.

Art. 8.

W sprawach określonych w ustawie rozstrzyga, w drodze decyzji administracyjnej, starosta właściwy ze względu na miejsce zamieszkania wnioskodawcy, a w przypadku braku takiego miejsca - Prezydent m.st. Warszawy jako organ wykonawczy gminy Warszawa-Centrum.

Art. 9.

1. Podania w sprawach określonych w ustawie osoby zamieszkałe w Polsce składają organom, o których mowa w art. 8. Jeżeli wnioskodawca zamieszkuje za granicą, podanie składa się za pośrednictwem konsula Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Właściwość miejscową starostów określa, w stosunku do osób zamieszkałych za granicą, kolejno: ostatnie miejsce ich zamieszkania albo ostatnie miejsce pobytu w Polsce. W przypadku

braku takich podstaw właściwy jest Prezydent m.st. Warszawy jako organ wykonawczy gminy Warszawa-Centrum.

Art. 10.

1. W razie wątpliwości, pisownię lub brzmienie imienia i nazwiska ustala starosta, na wniosek strony.
  2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio w przypadkach dostosowania pisowni imion i nazwisk do zasad pisowni polskiej zgodnie z fonetycznym brzmieniem.
- Ustalenie pisowni określone w ust. 2 może nastąpić również z urzędu, jeżeli imię lub nazwisko ma brzmienie polskie.

Art. 11.

1. Organ, o którym mowa w art. 8, zawiadamia o zmianie imienia lub nazwiska urzędy stanu cywilnego właściwe ze względu na miejsce sporządzenia aktu urodzenia i małżeństwa wnioskodawcy oraz miejsce sporządzenia aktów urodzeń jego małoletnich dzieci, a ponadto właściwy urząd skarbowy i organ Policji, wojskową komendę uzupełnień i organy ewidencji ludności oraz Centralny Rejestr Skazanych.
- Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio w przypadkach przewidzianych w art. 10.

Art. 11a.

1. Określone w ustawie zadania i kompetencje starosty są zadaniami z zakresu administracji rządowej.
2. Wojewodowie sprawują nadzór nad działalnością organów powiatu w zakresie realizacji obowiązków określonych w ustawie.
3. Wojewoda jest organem odwoławczym od orzeczeń administracyjnych wydanych przez organy powiatu na podstawie ustawy.

Art. 12.

Traci moc dekret z dnia 10 listopada 1945 r. o zmianie i ustalaniu imion i nazwisk (Dz. U. Nr 56, poz. 310).

**ROZPORZĄDZENIE
PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ
z dnia 24 października 1934 r.**

o ustalaniu nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz o numeracji nieruchomości.

(Dz.U. Nr 94, poz. 850, z późn. zm.)

Na podstawie art. 44 ust. 6 Konstytucji i ustawy z dnia 15 marca 1934 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz. U. R. P. Nr. 28, poz. 221) postanawiam co następuje:

Art. 1.

Rozporządzenie niniejsze reguluje sprawę ustalania nazw:

- a) miejscowości zamieszkałych, to jest wszelkich samoistnych osiedli, odróżniających się od osiedli sąsiednich odrębną nazwą, a przy jednakowej nazwie odmiennym określeniem rodzaju ("miasto" i "wieś", "wieś" i "folwark", "folwark" i "leśniczówka" i t. p.),
- b) miejscowości niezamieszkałych oraz
- c) obiektów fizjograficznych (rzek, szczytów i łańcuchów górskich, dolin itp.).

Art. 2.

1. Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych wraz z ich pisownią ustala i zmienia Minister Spraw Wewnętrznych w drodze rozporządzeń, ogłaszanych w Monitorze Polskim.

2. Pierwsze na podstawie rozporządzenia niniejszego ogólne ustalenie nazw urzędowych dokonane będzie rozporządzeniami, z których każde obejmie nazwy wszystkich miejscowości i obiektów fizjograficznych na obszarze co najmniej jednego województwa. Rozporządzenia te ogłoszone będą w urzędowej części "Wykazu Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej", wydawanego przez Główny Urząd Statystyczny.

Art. 3.

1. Ustanawia się przy Ministrze Spraw Wewnętrznych Komisję Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych.

2. Komisja składa się z przewodniczącego i sześciu członków, w tym trzech przedstawicieli sfer naukowych oraz po jednym przedstawicielu Ministerstw: Spraw Wojskowych, Komunikacji oraz Poczty i Telegrafów.

3. Przewodniczącego Komisji i przedstawicieli sfer naukowych powołuje Minister Spraw Wewnętrznych, przyczem tych ostatnich po porozumieniu się z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Przedstawicieli Ministerstw wyznaczają właściwi ministrowie. W tym samym trybie powołuje się zastępcę przewodniczącego i zastępców członków Komisji.

4. Za zgodą przewodniczącego mogą brać udział w posiedzeniach Komisji z głosem doradczym delegaci zainteresowanych urzędów, wyznaczeni przez właściwe władze.

Art. 4.

1. Komisja jest organem opiniodawczym i obraduje nad sprawami, przedłożonymi jej przez przewodniczącego.

2. Regulamin czynności Komisji wyda Minister Spraw Wewnętrznych.

Art. 5.

1. W celu przygotowywania materiału dla obrad Komisji Minister Spraw Wewnętrznych może powoływać czasowo komisje regionalne ustalania nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych.

2. Skład komisji regionalnych i regulamin ich czynności ustali Minister Spraw Wewnętrznych.

Art. 6. (skreślony).

Art. 7.

W stosunkach publicznych wolno używać nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych jedynie w brzmieniu urzędowym, ustalonym w trybie rozporządzenia niniejszego.

Art. 8.

1. W każdym mieście na narożnikach ulic i placów zarząd miejski umieści i będzie utrzymywał w należyтым stanie tabliczki z nazwami ulic i placów.

Minister Spraw Wewnętrznych może rozszerzyć obowiązki, wymienione w ust. (1), również na inne osiedla, wskazując zarazem, na kim ciąży obowiązek umieszczania i utrzymywania tabliczek.

Art. 9.

1. Każda nieruchomość w miejscowościach, zarówno zabudowana jak i przeznaczona w prawomocnym planie zabudowania pod zabudowę, powinna być oznaczona numerem porządkowym przez organy zarządzające związków samorządowych .

2. Zasady numeracji nieruchomości ustali Minister Spraw Wewnętrznych w drodze rozporządzenia.

2. Właściciele budynków i ogrodzonych placów niezabudowanych obowiązani są umieścić na swej nieruchomości i utrzymywać w należytym stanie tabliczki z numerami porządkowymi, oznaczonymi w trybie ust. (1) i (2).

Art. 10.

Kto wykracza przeciwko przepisom art. 7 lub złośliwie usuwa, niszczy albo uszkodza tabliczki, wymienione w art. 8 i 9, podlega w drodze administracyjnej karze aresztu do miesiąca lub grzywny do 750 złotych.

Art. 11. (uchylony).

Art. 12.

Wykonanie rozporządzenia niniejszego porucza się Ministrowi Spraw Wewnętrznych.

Art. 13.

1. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia i obowiązuje na całym obszarze Państwa.

2. Jednocześnie tracą moc obowiązującą wszelkie przepisy w sprawach, unormowanych rozporządzeniem niniejszym, z wyjątkiem przepisów art. 43 ust. (1) pkt. p) i art. 65 ust. (1) ustawy z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorjalnego (Dz. U. R. P. Nr. 35, poz. 294).

USTAWA

z dnia 17 lipca 2001 r.

Prawo o ustroju sądów powszechnych.

(Dz.U. Nr 98, poz. 1070)

Art. 5.

§1. Językiem urzędowym jest język polski.

§2. Osoba niewładająca w wystarczającym stopniu językiem polskim ma prawo do występowania przed sądem w znanym przez nią w języku i bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza.

§3. O przyznaniu tłumacza osobie, o której mowa w § 2, orzeka sąd właściwy do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji. Wniosek o przyznanie tłumacza zgłoszony w toku sprawy rozpoznaje sąd tej instancji, w której sprawa się toczy.

PRZEPISY DOTYCZĄCE KULTURY

USTAWA

z dnia 29 grudnia 1992 r.

o radiofonii i telewizji.

(Dz.U. z 1993 r. Nr 7, poz. 34, z późn. zm.)

Art. 2.

1. Prawo rozpowszechniania programów radiowych i telewizyjnych przysługuje jednostkom publicznej radiofonii i telewizji oraz osobom, które uzyskały koncesję na taką działalność.

2. Ustawy nie stosuje się do:

1) programu rozpowszechnianego lub rozprowadzanego wyłącznie w obrębie jednego budynku,

2) programu rozpowszechnianego lub rozprowadzanego w systemie, w którym urządzenia nadawcze i odbiorcze należą do tej samej osoby, prowadzącej działalność gospodarczą lub inną zarejestrowaną działalność publiczną, a treść programu ogranicza się do spraw związanych z tą działalnością i jest adresowana do pracowników lub innego określonego kręgu osób związanych z nadawcą,

3) programu rozprowadzanego w sieci kablowej, jeżeli liczba indywidualnych odbiorców nie przekracza 250.

Art. 18.

1. Audycje lub inne przekazy nie mogą propagować działań sprzecznych z prawem, z polską racją stanu oraz postaw i poglądów sprzecznych z moralnością i dobrem społecznym, w szczególności nie mogą zawierać treści dyskryminujących ze względu na rasę, płeć lub narodowość.

Art. 21.

2. Programy publicznej radiofonii i telewizji powinny:

9) uwzględniać potrzeby mniejszości narodowych i grup etnicznych.

PRZEPISY DOTYCZĄCE OŚWIATY

USTAWA

z dnia 7 września 1991 r.

o systemie oświaty.

(tekst jednolity Dz.U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329, z późn. zm.)

Art. 13.

1. Szkoła i placówka publiczna umożliwia uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury.

2. Na wniosek rodziców nauka, o której mowa w ust. 1, może być prowadzona:

1) w osobnych grupach, oddziałach lub szkołach,

- 2) w grupach, oddziałach lub szkołach - z dodatkową nauką języka oraz własnej historii i kultury,
  - 3) w międzyszkolnych zespołach nauczania.
3. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, warunki i sposób wykonywania przez szkoły i placówki zadań, o których mowa w ust. 1 i 2, w szczególności minimalną liczbę uczniów, dla których organizuje się poszczególne formy nauczania wymienione w ust. 2.

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ
z dnia 24 marca 1992 r.

w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych.
(Dz. U. Nr 34, poz. 150)

Na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, poz. 425 i z 1992 r. Nr 26, poz. 113) zarządza się, co następuje:

§ 1.

1. Przedszkola i szkoły publiczne zapewniają uczniom warunki umożliwiające podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej oraz własnej historii i kultury.
2. Warunki, o których mowa w ust. 1, stwarzane są w toku powszechnie dostępnych zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych.

§ 2.

Nadzór nad prawidłową realizacją praw oświatowych uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych, zwanych dalej "mniejszościami", sprawuje kurator oświaty.

§ 3.

1. Nauka języka ojczystego mniejszości oraz inne zajęcia, o których mowa w § 1 ust. 2, są organizowane na zasadzie dobrowolności. Organizuje je dyrektor szkoły (przedszkola) na pisemny wniosek rodziców lub prawnych opiekunów dzieci. W przypadku młodzieży ze szkół ponadpodstawowych deklaracje wyrażające wolę korzystania z nauki w szkole, o której mowa w § 4, mogą składać sami uczniowie.
2. Zgłoszenie na naukę języka ojczystego mniejszości przyjmuje dyrektor szkoły przy zapisie dziecka do szkoły (przedszkola) lub w okresie przygotowania nowego roku szkolnego, a więc w kwietniu i maju każdego roku. Zgłoszenie to jest ważne do czasu ukończenia szkoły (przedszkola). W zgłoszeniu należy określić formę nauczania zgodną z § 4.

§ 4.

1. Nauczanie języka ojczystego określonej mniejszości może być prowadzone:
  - 1) w przedszkolach i szkołach z ojczystym językiem nauczania,
  - 2) w przedszkolach i szkołach dwujęzycznych,
  - 3) w szkołach z dodatkową nauką języka ojczystego mniejszości,

- 4) w międzyszkolnych zespołach nauczania języka ojczystego mniejszości.
2. Szkoły (przedszkola) dla mniejszości są organizowane i finansowane na podstawie przepisów dotyczących przedszkoli i szkół publicznych odpowiedniego typu, z uwzględnieniem przepisów § 6.
3. Szkoła podstawowa z ojczystym językiem nauczania mniejszości może być bezobwodowa, jeśli posiada internat lub organizuje dowożenie uczniów.

§ 5.

1. Przez "szkołę z ojczystym językiem nauczania" rozumie się szkołę prowadzącą nauczanie w języku danej mniejszości, z wyjątkiem nauczania języka i literatury polskiej oraz historii.
2. W przedszkolu z ojczystym językiem nauczania zajęcia są prowadzone wyłącznie w języku ojczystym danej mniejszości.
3. W oddziałach dla dzieci sześcioletnich wprowadza się język polski w wymiarze 4 godzin tygodniowo.
4. Przez "szkołę dwujęzyczną" rozumie się szkołę (przedszkole) prowadzącą nauczanie w dwóch równoważnych językach, którymi w tym przypadku są: język polski i język ojczysty mniejszości.
5. Przez "szkołę z dodatkową nauką języka ojczystego" rozumie się szkołę prowadzącą nauczanie wszystkich przedmiotów w języku polskim, z wyjątkiem przedmiotu dodatkowego, którym jest język ojczysty danej mniejszości.

§ 6.

Klasa (oddział), w której nauczanie odbywa się w języku ojczystym mniejszości, może być zorganizowana wówczas, gdy na naukę w tej klasie (oddziale) zgłosi się co najmniej 7 uczniów w szkole podstawowej i 14 w szkole ponadpodstawowej.

§ 7.

1. W przypadku gdy liczba uczniów zgłoszonych jest mniejsza niż ustalona w § 6, nauczanie w języku mniejszości organizuje się w grupach międzyoddziałowych lub międzyklasowych, przy czym:

- 1) grupa międzyoddziałowa, tj. utworzona z uczniów różnych oddziałów tej samej klasy (np. IIIa i IIIb), nie może liczyć mniej niż 7 uczniów,
- 2) grupa międzyklasowa, tj. utworzona z uczniów różnych klas (np. II i III), pracuje na zasadach stosowanych w klasach łączonych i nie powinna liczyć mniej niż 3 i więcej niż 14 uczniów,
- 3) jeśli na naukę języka ojczystego mniejszości zgłosi się 1 uczeń w klasie, może on uczyć się tego języka w grupie dwujęzycznej lub międzyklasowej.

2. Jeśli w szkole nie ma możliwości zorganizowania nauczania języka ojczystego mniejszości z powodu zbyt małej liczby zgłoszonych uczniów lub z braku nauczyciela, dyrektor szkoły przekazuje listę uczniów zgłoszonych na naukę tego języka organowi prowadzącemu szkołę publiczną, który, uwzględniając możliwości komunikacyjne, organizuje międzyszkolne zespoły nauczania języka ojczystego. Liczba uczniów w zespole międzyszkolnym nie może być mniejsza niż 3 i większa niż 20.

§ 8.

1. W szkołach z ojczystym językiem nauczania obowiązują plany nauczania, określone w przepisach o ramowych planach nauczania, oraz minimum programowe z języka ojczystego.

2. W szkołach z dodatkową nauką języka ojczystego oraz w międzyszkolnych zespołach nauczania obowiązujący tygodniowy wymiar godzin przeznaczonych na naukę tego języka wynosi 3 godziny.

3. W wyjątkowo uzasadnionych przypadkach zezwala się organom prowadzącym szkołę na zwiększenie liczby godzin przeznaczonych na nauczanie języka ojczystego mniejszości.

§ 9.

Nauczanie języka, historii i geografii kraju mniejszości w szkołach z ojczystym językiem nauczania odbywa się na podstawie programów dopuszczonych do użytku szkolnego przez Ministra Edukacji Narodowej.

§ 10.

W szkołach z dodatkową nauką języka ojczystego i w szkołach dwujęzycznych wprowadza się elementy historii i geografii kraju, z którego wywodzi się dana mniejszość, w ramach obowiązującego wymiaru czasu, przeznaczonego na realizację programu tych przedmiotów. Dobór zagadnień poszerzających treści programowe pozostawia się do decyzji rady pedagogicznej.

§ 11.

Dyrektor szkoły może, w miarę możliwości lokalowych, finansowych i kadrowych, organizować inne formy zajęć umożliwiające podtrzymywanie tradycji i kultury mniejszości oraz naukę języka ojczystego lub dialektu w ramach przyznanych środków budżetowych.

§ 12.

Proces wychowawczy w szkołach dla mniejszości oraz nauczanie przedmiotów humanistycznych powinny służyć poszanowaniu polskiego i światowego dziedzictwa kulturowego oraz podtrzymywaniu tradycji i kultury regionalnej.

§ 13.

1. Na wniosek rodziców uczniowie narodowości niepolskiej pobierający naukę języka ojczystego mogą być zwolnieni z nauki innego, obowiązującego języka obcego.

2. Uczniowie narodowości polskiej uczęszczający do szkół, które organizują nauczanie języka ojczystego określonej mniejszości, mogą - na wniosek rodziców - uczyć się tego języka jako obowiązkowego języka obcego.

3. Zgłoszenie ucznia na naukę języka ojczystego mniejszości w szkole lub w zespole międzyszkolnym jest równoznaczne z zaliczeniem tego języka do przedmiotów obowiązkowych dla tego ucznia, ze wszystkimi konsekwencjami wynikającymi z regulaminu oceniania, klasyfikowania i promowania, a w odniesieniu do uczniów szkół średnich - także z regulaminu egzaminu dojrzałości.

§ 14.

W szkołach z ojczystym językiem nauczania mniejszości świadectwa szkolne wystawia się w języku polskim i w języku danej mniejszości.

§ 15.

Absolwenci szkół z ojczystym językiem nauczania mniejszości mają dostęp do szkół polskich wyższego szczebla.

§ 16.

W wykonywaniu zadań, o których mowa w § 1 ust. 1, organy prowadzące szkoły (przedszkola) oraz dyrektorzy tych placówek współdziałają z terenowymi ogniwami organizacji społeczno-kulturalnych mniejszości.

§ 17.

Nauczanie religii, o którym mowa w art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, regulują odrębne przepisy, dotyczące organizowania nauczania religii w szkołach.

§ 18.

Traci moc zarządzenie nr 67 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 1988 r. w sprawie organizowania nauki języka ojczystego dla dzieci i młodzieży narodowości niepolskiej w szkołach podstawowych i liceach ogólnokształcących (Dz.Urz. MEN Nr 11, poz. 69).

§ 19.

Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 14 kwietnia 1992 r.

w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach.

(Dz.U. Nr 36, poz. 155, z późn. zm.)

Na podstawie art. 12 ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. Nr 95, poz. 425 i z 1992 r. Nr 26, poz. 113) zarządza się, co następuje:

§ 1.

1. W publicznych przedszkolach organizuje się, w ramach planu zajęć przedszkolnych, naukę religii na życzenie rodziców (opiekunów prawnych). W publicznych szkołach podstawowych, gimnazjach, ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych, zwanych dalej «szkołami», organizuje się w ramach planu zajęć szkolnych naukę religii i etyki:

1) w szkołach podstawowych i gimnazjach - na życzenie rodziców (opiekunów prawnych),

2) w szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych - na życzenie bądź rodziców (opiekunów prawnych), bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu religii i etyki decydują sami uczniowie.

2. Życzenie, o którym mowa w ust. 1, jest wyrażane w najprostszej formie oświadczenia, które nie musi być ponawiane w kolejnym roku szkolnym, może natomiast zostać zmienione.

3. Uczestniczenie lub nieuczestniczenie w przedszkolnej albo szkolnej nauce religii lub etyki nie może być powodem dyskryminacji przez kogokolwiek w jakiegokolwiek formie.

§ 2.

1. Przedszkole i szkoła mają obowiązek zorganizowania lekcji religii dla grupy nie mniejszej niż siedmiu uczniów danej klasy lub oddziału (wychowanków grupy przedszkolnej). Dla mniejszej

liczby uczniów w klasie lub oddziale (wychowanków w grupie) lekcje religii w przedszkolu lub szkole powinny być organizowane w grupie międzyoddziałowej lub międzyklasowej.

2. Jeżeli w przedszkolu lub szkole na naukę religii danego wyznania lub wyznań wspólnie nauczających zgłosi się mniej niż siedmiu uczniów (wychowanków), organ prowadzący przedszkole lub szkołę, w porozumieniu z właściwym kościołem lub związkiem wyznaniowym, organizuje naukę religii w grupie międzyszkolnej lub w pozaszkolnym (pozaprzedszkolnym) punkcie katechetycznym. Liczba uczniów (wychowanków) w grupie lub punkcie katechetycznym nie powinna być mniejsza niż trzy.

3. Jeżeli w grupie międzyszkolnej lub pozaszkolnym (pozaprzedszkolnym) punkcie katechetycznym uczestniczą uczniowie szkół (wychowankowie przedszkoli) prowadzonych przez różne organy, organy te ustalają, w drodze porozumienia, zasady prowadzenia grup lub punktów katechetycznych.

4. W szczególnie uzasadnionych przypadkach organ prowadzący przedszkole lub szkołę, w ramach posiadanych środków, może - na wniosek kościoła lub związku wyznaniowego - zorganizować nauczanie religii danego wyznania w sposób odmienny niż określony w ust. 1-3.

5. Dopuszcza się nieodpłatne udostępnienie sal lekcyjnych na cele katechetyczne, w terminach wolnych od zajęć szkolnych, kościołom i związkom wyznaniowym również nie organizującym nauczania religii w ramach systemu oświatowego.

§ 3.

1. Uczniom, których rodzice lub którzy sami wyrażają takie życzenie (§ 1 ust. 1), szkoła organizuje lekcje etyki w oparciu o programy dopuszczone do użytku szkolnego na zasadach określonych w art. 22 ust. 2 pkt 3 ustawy o systemie oświaty.

2. W zależności od liczby zgłoszonych uczniów zajęcia z etyki mogą być organizowane według zasad podanych w § 2.

3. Szkoła jest obowiązana zapewnić w czasie trwania lekcji religii lub etyki opiekę lub zajęcia wychowawcze uczniom, którzy nie korzystają z nauki religii lub etyki w szkole.

§ 4.

Nauczanie religii odbywa się na podstawie programów opracowanych i zatwierdzonych przez właściwe władze kościołów i innych związków wyznaniowych i przedstawionych Ministrowi Edukacji Narodowej do wiadomości. Te same zasady stosuje się wobec podręczników do nauczania religii.

§ 5.

1. Przedszkole lub szkoła zatrudnia nauczyciela religii, katechetę przedszkolnego lub szkolnego, zwanego dalej «nauczycielem religii», wyłącznie na podstawie imiennego pisemnego skierowania do danego przedszkola lub szkoły, wydanego przez:

- 1) w przypadku Kościoła Katolickiego - właściwego biskupa diecezjalnego,
- 2) w przypadku pozostałych kościołów oraz innych związków wyznaniowych - właściwe władze zwierzchnie tych kościołów i związków wyznaniowych.

2. Cofnięcie skierowania, o którym mowa w ust. 1, jest równoznaczne z utratą uprawnień do nauczania religii w danym przedszkolu lub szkole. O cofnięciu skierowania właściwe władze kościołów lub innych związków wyznaniowych powiadamiają dyrektora przedszkola lub szkoły oraz organ prowadzący. Na okres pozostały do końca roku szkolnego kościół lub inny związek wyznaniowy może skierować inną osobę do nauczania religii, z tym że równocześnie pokrywa on koszty z tym związane.

3. Nauczyciel religii prowadzący zajęcia w grupie międzyszkolnej lub pozaszkolnym (pozaprzedszkolnym) punkcie katechetycznym albo uczący na terenie kilku szkół lub przedszkoli jest zatrudniany przez dyrektora szkoły lub przedszkola wskazanego przez organ prowadzący, o którym mowa w § 2 ust. 2, lub przez organ wskazany w porozumieniu, o którym mowa w § 2 ust.

4. Nauczycieli religii zatrudnia się zgodnie z Kartą Nauczyciela.

§ 6.

Kwalifikacje zawodowe nauczycieli religii określają odpowiednio Konferencja Episkopatu Polski Kościoła Katolickiego oraz właściwe władze zwierzchnie kościołów lub innych związków wyznaniowych - w porozumieniu z Ministrem Edukacji Narodowej.

§ 7.

1. Nauczyciel religii wchodzi w skład rady pedagogicznej szkoły, nie przyjmuje jednak obowiązków wychowawcy klasy.

2. Nauczyciel religii ma prawo do organizowania spotkań z rodzicami swoich uczniów również poza wyznaczonymi przez szkołę lub przedszkole zebraniami ogólnymi, wcześniej ustalając z dyrektorem szkoły lub przedszkola termin i miejsce planowanego spotkania.

3. Nauczyciel religii może prowadzić na terenie szkoły organizacje o charakterze społeczno-religijnym i ekumenicznym na zasadach określonych w art. 56 ustawy o systemie oświaty. Z tytułu prowadzenia organizacji nie przysługuje mu dodatkowe wynagrodzenie.

4. Nauczyciel religii ma obowiązek wypełniania dziennika szkolnego.

5. Nauczyciel religii uczący w grupie międzyklasowej (międzyoddziałowej), międzyszkolnej oraz w punkcie katechetycznym ma obowiązek prowadzić odrębny dziennik zajęć, zawierający te same zapisy, które zawiera dziennik szkolny.

§ 8.

1. Nauka religii w przedszkolach i szkołach publicznych wszystkich typów odbywa się w wymiarze dwóch zajęć przedszkolnych (właściwych dla danego poziomu nauczania) lub dwóch godzin lekcyjnych tygodniowo. Wymiar lekcji religii może być zmniejszony jedynie za zgodą biskupa diecezjalnego Kościoła Katolickiego albo władz zwierzchnich pozostałych kościołów i innych związków wyznaniowych.

2. Tygodniowy wymiar godzin etyki ustala dyrektor szkoły.

§ 9.

1. Ocena z religii lub etyki umieszczana jest na świadectwie szkolnym bezpośrednio po ocenie ze sprawowania. W celu wyeliminowania ewentualnych przejawów nietolerancji nie należy zamieszczać danych, z których wynikałoby, na zajęcia z jakiej religii (bądź etyki) uczeń uczęszczał.

2. Ocena z religii (etyki) nie ma wpływu na promowanie ucznia do następnej klasy.

3. Ocena z religii (etyki) jest wystawiana według skali ocen przyjętej w danej klasie.

5. Uczniowie korzystający z nauki religii lub etyki organizowanej przez organy prowadzące szkoły według zasad określonych w § 2 ust. 2-4 otrzymują ocenę z religii/etyki na świadectwie wydawanym przez szkołę, do której uczęszcząją, na podstawie zaświadczenia katechety lub nauczyciela etyki.

§ 10.

1. Uczniowie uczęszczający na naukę religii uzyskują trzy kolejne dni zwolnienia z zajęć szkolnych w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych, jeżeli religia lub wyznanie, do którego należą, nakłada na swoich członków tego rodzaju obowiązek. Pieczę nad uczniami w tym czasie zapewniają katecheci. Szczegółowe zasady dotyczące organizacji są przedmiotem odrębnych ustaleń między organizującymi rekolekcje a szkołą.
2. O terminie rekolekcji dyrektor szkoły powinien być powiadomiony co najmniej miesiąc wcześniej.
3. Jeżeli na terenie szkoły prowadzona jest nauka religii więcej niż jednego wyznania, kościoły i związki wyznaniowe powinny dążyć do ustalenia wspólnego terminu rekolekcji wielkopostnych.

§ 11.

1. Do wizytowania lekcji religii upoważnieni są odpowiednio wizytatorzy wyznaczeni przez biskupów diecezjalnych Kościoła Katolickiego i właściwe władze zwierzchnie pozostałych kościołów i innych związków wyznaniowych. Lista tych osób jest przekazana do wiadomości organom sprawującym nadzór pedagogiczny.
2. Nadzór pedagogiczny nad nauczaniem religii i etyki, w zakresie metodyki nauczania i zgodności z programem prowadzą dyrektor szkoły (przedszkola) oraz pracownicy nadzoru pedagogicznego, na zasadach określonych odrębnymi przepisami.
3. W uzasadnionych przypadkach wnioski wynikające ze sprawowania nadzoru pedagogicznego mogą być przekazywane odpowiednio biskupowi diecezjalnemu Kościoła Katolickiego oraz właściwym władzom zwierzchnim pozostałych kościołów i innych związków wyznaniowych.

§ 12.

W pomieszczeniach szkolnych może być umieszczony krzyż. W szkole można także odmawiać modlitwę przed i po zajęciach. Odmawianie modlitwy w szkole powinno być wyrazem wspólnego dążenia uczniów oraz taktu i delikatności ze strony nauczycieli i wychowawców.

§ 13.

1. Tracą moc:

- 1) instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 1990 r. dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91,
- 2) instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 1990 r. dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91, określająca zasady współdziałania z kościołami i związkami wyznaniowymi poza Kościołem Rzymskokatolickim,
- 3) decyzja nr 25 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 1991 r.,
z zastrzeżeniem ust 2.

2. Do czasu wydania zarządzeń przewidzianych w przepisach o stosunku Państwa do poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych zachowują moc instrukcje wymienione w ust. 1 odnośnie do nauki religii w przedszkolach i w zakładach opiekuńczo-wychowawczych.

§ 14.

Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie czternastu dni od dnia ogłoszenia, z wyjątkiem § 9, który wchodzi w życie z dniem 1 września 1992 r.

**ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ**

z dnia 21 marca 2001 r.

**w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów
i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych.**

(Dz. U. Nr 29, poz. 323, z późn. zm.)

Na podstawie art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 i Nr 106, poz. 496, z 1997 r. Nr 28, poz. 153 i Nr 141, poz. 943, z 1998 r. Nr 117, poz. 759 i Nr 162, poz. 1126 oraz z 2000 r. Nr 12, poz. 136, Nr 19, poz. 239, Nr 48, poz. 550, Nr 104, poz. 1104, Nr 120, poz. 1268 i Nr 122, poz. 1320) zarządza się, co następuje:

§ 40.

4. Absolwenci szkół lub oddziałów z nauczaniem ojczystego języka mniejszości narodowej zdają również egzamin maturalny z tego języka, jako przedmiotu obowiązkowego, w części wewnętrznej i zewnętrznej.

§ 41.

2. Jako egzamin maturalny z języka obcego nowożytnego, zdawanego jako przedmiot obowiązkowy lub przedmiot wybrany, można zdawać egzamin z języka ojczystego mniejszości narodowej, jeżeli nie był on językiem nauczonym w szkołach lub oddziałach, o których mowa w § 40 ust. 4, oraz z języka grupy etnicznej.

§ 42.

Absolwenci szkół lub oddziałów z ojczystym językiem nauczania mniejszości narodowej lub grupy etnicznej, jako językiem wykładowym, oraz absolwenci szkół lub oddziałów dwujęzycznych mogą zdawać na egzaminie maturalnym przedmioty w języku polskim lub – z wyjątkiem języka polskiego - odpowiednio w języku danej mniejszości narodowej lub grupy etnicznej albo w danym języku obcym, będącym drugim językiem nauczania. Wyboru języka, w którym będzie zdawany przedmiot, absolwent dokonuje wraz z deklaracją dotyczącą wyboru przedmiotu, o której mowa w § 48 ust. 1 pkt 6.

§ 48.

1. Zdający, nie później niż do dnia 30 września roku szkolnego, w którym przystępuje do egzaminu maturalnego w sesji wiosennej i odpowiednio do dnia 30 czerwca roku szkolnego poprzedzającego rok szkolny, w którym przystępuje do egzaminu maturalnego w sesji zimowej, składa przewodniczącemu szkolnego zespołu egzaminacyjnego, o którym mowa w § 49 ust. 1, pisemną deklarację dotyczącą wyboru:

2) poziomu egzaminu maturalnego w części wewnętrznej i zewnętrznej z języka obcego nowożytnego zdawanego jako przedmiot obowiązkowy i w części zewnętrznej z języka polskiego, języka ojczystego mniejszości narodowej oraz matematyki,

3) tematu z języka obcego nowożytnego, zdawanego jako przedmiot obowiązkowy, jeżeli zdający wybiera poziom rozszerzony egzaminu, a także tematu z języka obcego nowożytnego zdawanego jako przedmiot wybrany oraz języka polskiego i języka ojczystego mniejszości

narodowej w części wewnętrznej egzaminu maturalnego, wybranego z list tematów, o których mowa w § 53 ust. 1 pkt 1 i 2.

§ 53.

1. Nauczyciele danego przedmiotu w szkole przygotowują:

- 1) listę tematów z języka polskiego, a w przypadku szkół lub oddziałów z nauczaniem języka ojczystego mniejszości narodowej - także listę tematów z języka ojczystego danej mniejszości,
- 2) listy tematów z języków obcych nowożytnych zdawanych jako przedmiot obowiązkowy na poziomie rozszerzonym oraz języków obcych nowożytnych zdawanych jako przedmiot wybrany, a także z języków obcych nowożytnych zdawanych jako przedmiot obowiązkowy w szkołach lub oddziałach dwujęzycznych, w tym języków, o których mowa w § 41 ust. 2,

§ 56.

1. Egzamin maturalny w części wewnętrznej z języka polskiego i języka ojczystego mniejszości narodowej trwa około 25 minut i składa się z dwóch części:

- 1) prezentacji tematu wybranego z listy tematów, o której mowa w § 53 ust. 1 pkt 1,
- 2) rozmowy zdającego z egzaminującym, która jest związana z prezentowanym tematem.

2. Prezentacja, o której mowa w ust. 1 pkt 1, polega na omówieniu wybranego przez zdającego tematu.

3. Szkoła zapewnia sprzęt niezbędny do wykorzystania materiałów pomocniczych dla prezentacji tematu, wykonanych przez zdającego.

4. Projekcja filmu lub odtwarzanie nagranej wypowiedzi lub muzyki może trwać do 5 minut czasu przeznaczanego na prezentację.

5. W części przeznaczonej na prezentację egzaminujący nie przerywają wypowiedzi zdającemu.

6. Rozmowa, o której mowa w ust. 1 pkt 2, powinna dotyczyć prezentowanego tematu i wykorzystanej do opracowania tematu bibliografii.

§ 61.

Zdający zdał egzamin maturalny w części wewnętrznej:

- 1) z języka polskiego i języka ojczystego mniejszości narodowej, zdawanego jako przedmiot obowiązkowy - jeżeli uzyskał co najmniej 30 punktów,

§ 71.

1. Egzamin maturalny w części zewnętrznej z języka polskiego i języka ojczystego mniejszości narodowej może być zdawany na dwóch poziomach.

4. W czasie trwania egzaminu zdający może korzystać:

- 2) na egzaminie z języka ojczystego mniejszości narodowej - ze słowników językowych.

§ 84.

Zdający zdał egzamin maturalny w części zewnętrznej:

1) na poziomie podstawowym z języka polskiego, języka ojczystego mniejszości narodowej, języka obcego nowożytnego lub języka, o którym mowa w § 41 ust. 2, zdawanego jako przedmiot obowiązkowy, oraz matematyki - jeżeli z każdego z tych przedmiotów uzyskał co najmniej 30 punktów,

2) na poziomie rozszerzonym z języka polskiego, języka ojczystego mniejszości narodowej, języka obcego nowożytnego lub języka, o którym mowa w § 41 ust. 2, zdawanego jako

przedmiot obowiązkowy, oraz matematyki - jeżeli z każdego z tych przedmiotów uzyskał co najmniej 40 punktów na poziomie podstawowym i co najmniej 40 punktów na poziomie rozszerzonym,

§ 86.

1. Zdający zdał egzamin maturalny, jeżeli w części wewnętrznej i części zewnętrznej egzaminu, ze wszystkich przedmiotów obowiązkowych na poziomie podstawowym, a w przypadku szkół lub oddziałów z nauczaniem języka ojczystego mniejszości narodowej - także z tego języka, oraz z jednego przedmiotu wybranego, uzyskał co najmniej liczbę punktów określoną w § 61 i 84.

ZAŁĄCZNIK Nr 1

WARUNKI I SPOSÓB PRZEPROWADZANIA EGZAMINU DOJRZAŁOŚCI

§ 2.

5. Absolwenci szkół lub oddziałów z ojczystym językiem nauczania mniejszości narodowej - oprócz przedmiotów wymienionych w ust. 2 i 4 - zdają ponadto egzamin dojrzałości w części pisemnej i części ustnej z języka ojczystego.

§ 18.

2. W przypadku otrzymania oceny niedostatecznej z drugiego przedmiotu zdawanego w części pisemnej oraz z części pisemnej egzaminu z języka ojczystego mniejszości narodowej, zdający ma prawo przystąpić do poprawkowego egzaminu ustnego, jeżeli w dwóch ostatnich klasach otrzymał z danego przedmiotu oceny końcoworoczne co najmniej dobre. Ocena z poprawkowego egzaminu ustnego jest końcową oceną części pisemnej egzaminu dojrzałości z danego przedmiotu.

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ

z dnia 27 grudnia 2001 r.

w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2002.

(Dz.U. Nr 156, poz. 1822)

ZAŁĄCZNIK Nr 1

ALGORYTM PODZIAŁU CZĘŚCI OŚWIATOWEJ SUBWENCJI OGÓLNEJ DLA JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO NA ROK 2002

2. Dla każdej jednostki samorządu terytorialnego będącej organem prowadzącym lub dotującym szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadpodstawowe oraz placówki systemu oświaty ustala się przeliczeniową liczbę uczniów ogółem U_p w bazowym roku szkolnym, według wzoru:

$$U_p = \sum_{i=1}^N U_{p,i} = \sum_{i=1}^N (U_{r,i} + U_{u,i} + U_{z,i})$$

gdzie znaczenie poszczególnych symboli jest następujące:

U_p - przeliczeniowa liczba uczniów ogółem,

$U_{p,i}$ - przeliczeniowa liczba uczniów w i-tej jednostce samorządu terytorialnego, z uwzględnieniem indeksu $i = 1 - 2.489$ dla gmin (w tym "część gminna" miast na prawach powiatu), $i = 2.490 - 2.554$ dla miast na prawach powiatów, $i = 2.555 - 2.869$ dla pozostałych powiatów, $i = 2.870 - 2.885$ dla samorządów województw, w bazowym roku szkolnym,

$U_{r,i}$ - statystyczna liczba uczniów, ustalona według sprawozdań GUS dla bazowego roku szkolnego poprzedzającego rok budżetowy:

- dla uczniów szkół i placówek publicznych dla młodzieży - 1,0 U_r ,
- dla uczniów szkół publicznych dla dorosłych - 0,7 U_r ,
- dla uczniów szkół niepublicznych dla dorosłych - 0,35 U_r ,
- dla uczniów szkół niepublicznych dla młodzieży - 1,0 U_r ,

$U_{u,i}$ - uzupełniająca liczba uczniów w bazowym roku szkolnym poprzedzającym rok budżetowy w zakresie zadań szkolnych, obliczana według wzoru:

$$U_{u,i} = P_1 * N_{1,i} + P_2 * N_{2,i} + \dots + P_{21} * N_{21,i}$$

gdzie:

- P_1 do P_{21} oznaczają wagi,

- N_1 do N_{21} przypisane wagom liczebności uczniów w jednostce samorządu terytorialnego z indeksem $i = 1 - 2.885$, określone następująco:

$P_{13} = 0,20$ dla uczniów klas/szkół dla mniejszości narodowych i grup etnicznych – $N_{13,i}$,

$P_{14} = 0,50$ dla uczniów klas/szkół dla mniejszości narodowych i grup etnicznych, w których podstawowym językiem nauczania jest język mniejszości narodowej lub grupy etnicznej, a liczba uczniów w szkole nie przekracza 42 – $N_{14,i}$ (waga P_{14} wyklucza się z wagą P_{13}).

PRZEPISY ZAWARTE W KODEKSACH

USTAWA

z dnia 23 kwietnia 1964 r.

Kodeks cywilny.

(Dz.U. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.)

Art. 23.

Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.

USTAWA
z dnia 17 listopada 1964 r.

Kodeks postępowania cywilnego.
(Dz.U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.)

Art. 256.

Sąd może zażądać, aby dokument w języku obcym był przełożony przez tłumacza przysięgłego.

Art. 265.

§ 1. Do przesłuchania świadka nie władającego dostatecznie językiem polskim sąd może przybrać tłumacza.

USTAWA
z dnia 6 czerwca 1997 r.

Kodeks karny.
(Dz.U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.)

Art. 57.

§ 1. Jeżeli zachodzi kilka niezależnych od siebie podstaw do nadzwyczajnego złagodzenia albo obostrzenia kary, sąd może tylko jeden raz karę nadzwyczajnie złagodzić albo obostrzyć, biorąc pod uwagę łącznie zbiegające się podstawy łagodzenia albo obostrzenia.

§ 2. Jeżeli zbiegają się podstawy nadzwyczajnego złagodzenia i obostrzenia, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie albo obostrzenie kary.

Art. 118.

§ 1. Kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto, w celu określonym w § 1, stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia grożące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzeń w obrębie grupy lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

Art. 119.

§ 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto publicznie nawołuje do popełnienia przestępstwa określonego w § 1.

Art. 194.

Kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 195.

§ 1. Kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym.

Art. 196.

Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 256.

Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 257.

Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

USTAWA

z dnia 6 czerwca 1997 r.

Kodeks postępowania karnego.

(Dz.U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.)

Art. 72.

Jeżeli oskarżony nie włada językiem polskim, postanowienie o przedstawieniu, uzupełnieniu lub zmianie zarzutów, akt oskarżenia oraz orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie doręcza się oskarżonemu wraz z tłumaczeniem; za zgodą oskarżonego można przestać na ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia kończącego postępowanie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu.

Art. 204.

§ 1. Należy wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przesłuchania:

- 1) głuchego lub niemego, a nie wystarcza porozumienie się z nim za pomocą pisma,
- 2) osoby nie władającej językiem polskim.

§ 2. Należy również wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przełożenia na język polski pisma sporządzonego w języku obcym lub odwrotnie albo zapoznania oskarżonego z treścią przeprowadzanego dowodu.

§ 3. Do tłumacza stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące biegłych.

Art. 407.

Oskarżonemu, który nie włada językiem polskim, należy przed udzieleniem głosu przetłumaczyć przynajmniej skrót przemówień.

USTAWA

z dnia 14 czerwca 1960 r.

Kodeks postępowania administracyjnego.

(tekst jednolity: Dz.U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071, z późn. zm.)

Art. 69.

§ 1. Protokół przesłuchania powinien być odczytany i przedstawiony do podpisu osobie zeznającej niezwłocznie po złożeniu zeznania.

§ 2. W protokołach przesłuchania osoby, która złożyła zeznanie w języku obcym, należy podać w przekładzie na język polski treść złożonego zeznania oraz wskazać osobę i adres tłumacza, który dokonał przekładu; tłumacz ten powinien podpisać protokół przesłuchania.

USTAWA

z dnia 26 czerwca 1994 r.

Kodeks pracy.

(tekst jednolity: Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94, z późn. zm.)

Art. 11³.

Jakakolwiek dyskryminacja w stosunkach pracy, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, przekonania, zwłaszcza polityczne lub religijne, oraz przynależność związkową - jest niedopuszczalna.

PRZEPISY ZAWARTE W UMOWACH DWUSTRONNYCH

UMOWY ZAWARTE Z REPUBLIKĄ BIAŁORUŚ

Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy

z dnia 23 czerwca 1992 r.

(Dz.U. z 1993 r. Nr 118, poz. 527)

Art. 13.

Umawiające się Strony zobowiązują się do respektowania międzynarodowych zasad i standardów dotyczących ochrony praw mniejszości narodowych, w szczególności zawartych w międzynarodowych paktach praw człowieka, Akcie końcowym Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Dokumencie spotkania kopenhaskiego w sprawie ludzkiego wymiaru oraz Paryskiej Karcie dla Nowej Europy.

Art. 14.

1. Umawiające się Strony potwierdzają, że osoby należące do mniejszości polskiej w Republice Białoruś oraz mniejszości białoruskiej w Rzeczypospolitej Polskiej mają prawo, indywidualnie lub wspólnie z innymi członkami swojej grupy, do swobodnego zachowania, rozwijania i wyrażania swojej tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej, bez jakiegokolwiek dyskryminacji i w warunkach pełnej równości wobec prawa.

2. Umawiające się Strony potwierdzają, że przynależność do mniejszości narodowej jest sprawą indywidualnego wyboru dokonywanego przez osoby i że nie mogą z tego wynikać dla niej żadne negatywne następstwa.

Art. 15.

Umawiające się Strony gwarantują, że osoby wymienione w artykule 14 mają w szczególności prawo, indywidualnie lub wspólnie z innymi członkami swej grupy, do:

- swobodnego posługiwania się językiem ojczystym w życiu prywatnym i publicznym, dostępu do informacji w tym języku, jej rozpowszechniania i wymiany, a także używania swych imion i nazwisk w brzmieniu przyjętym dla języka ojczystego,
- zakładania i utrzymywania własnych instytucji, organizacji lub stowarzyszeń oświatowych, kulturalnych i innych, które mogą ubiegać się o dobrowolną pomoc finansową lub inną, jak również o pomoc państwową, zgodnie z prawem krajowym, korzystać z dostępu do środków masowego przekazu, a także uczestniczyć w działalności międzynarodowych organizacji pozarządowych,
- wyznawania i praktykowania swej religii, w tym nabywania i wykorzystywania materiałów religijnych oraz prowadzenia oświatowej działalności religijnej w języku ojczystym,
- ustanawiania i utrzymywania niezakłóconych kontaktów między sobą na terytorium swego Państwa, jak również kontaktów poprzez granice z obywatelami innych państw, z którymi

łączą je wspólne pochodzenie etniczne lub narodowe, dziedzictwo kulturalne lub przekonania religijne,

- korzystania ze środków prawnych, przewidzianych ustawodawstwem wewnętrznym Państwa zamieszkania, dla urzeczywistnienia i ochrony swych praw.

Art. 16.

1. Umawiające się Strony będą rozwijać konstruktywną współpracę w zakresie ochrony praw osób należących do mniejszości narodowych, traktując je jako czynnik wzmocnienia wzajemnego zrozumienia i dobrosąsiedzkich stosunków między narodami polskim i białoruskim.

2. Umawiające się Strony w trakcie realizacji rozwoju regionalnego będą uwzględniać społeczne i ekonomiczne interesy osób wymienionych w artykule 14 oraz ich organizacji lub stowarzyszeń.

3. Umawiające się Strony będą starać się zapewnić osobom, o których mowa w artykule 14, odpowiednie możliwości nauczania ich języka ojczystego lub nauczania w tym języku w placówkach oświatowych, a także, gdzie jest to możliwe i konieczne, posługiwania się językiem ojczystym wobec władz publicznych. W programach nauczania placówek oświatowych, do których uczęszczają wyżej wymienione osoby, będzie uwzględniona w szerszym zakresie historia i kultura mniejszości narodowych.

4. Umawiające się Strony będą szanować prawo osób, o których mowa w artykule 14, do uczestnictwa w sprawach publicznych, w szczególności dotyczących ochrony i umacniania ich tożsamości, a także w razie potrzeby przeprowadzać konsultacje z organizacjami lub stowarzyszeniami tych osób.

Art. 17.

Umawiające się Strony są zgodne co do tego, że osoby, o których mowa w artykule 14, powinny przestrzegać ustawodawstwa Państwa swego zamieszkania.

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty

z dnia 27 listopada 1995 r.

(Dz.U. z 1996 r. Nr 76, poz. 365)

Art. 13.

Umawiające się Strony zapewnią osobom należącym do polskiej mniejszości narodowej w Republice Białoruś i białoruskiej mniejszości narodowej w Rzeczypospolitej Polskiej warunki sprzyjające zachowaniu, rozwojowi i wyrażaniu ich tożsamości narodowej, etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej bez jakiegokolwiek dyskryminacji i na warunkach pełnej równości wobec prawa. Umawiające się Strony będą w ramach swojego ustawodawstwa wewnętrznego wszechstronnie wspierać działalność organizacji społecznych, oświatowych i kulturalnych wyżej wymienionych osób i stwarzać warunki dla pozyskiwania przez nie pomocy materialnej z terytorium Państwa drugiej Umawiającej się Strony.

Art. 14.

Każda z Umawiających się Stron, zgodnie ze swoimi wewnętrznym ustawodawstwem, stworzy na terytorium swego Państwa osobom wymienionych w art. 13 niniejszej umowy warunki do nauczania języka ojczystego. W tym celu każda z Umawiających się Stron:

- zapewni zainteresowanym osobom na zasadzie dobrowolności dostęp do nauki języka ojczystego i nauki w języku ojczystym w przedszkolach, szkołach podstawowych i średnich, w systemach edukacyjnych Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Białoruś, a także dążyć będzie do stworzenia możliwości nauczania w języku ojczystym na poziomie uniwersyteckim,
- sprzyjać będzie nauczaniu i podnoszeniu poziomu nauczania języka, historii i kultury drugiej Umawiającej się Strony na wszystkich szczeblach kształcenia poza państwowym systemem edukacji,
- zapewni odpowiednie przygotowanie i doskonalenie kadr nauczycielskich dla szkół mniejszości narodowych,
- zapewni, za wzajemną zgodą, możliwość pracy nauczycielom skierowanym do szkół przez drugą Umawiającą się Stronę.

UMOWA

między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji.

z dnia 21 stycznia 1995 r.
(Dz.U. z 1997 r. Nr 32, poz.185)

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej i Rząd Republiki Białoruś, zwane dalej Stronami,

- działając w interesie obu Narodów i ich wzajemnego zrozumienia,
- pragnąc uczcić w godny sposób miejsca pamięci i spoczynku na terytoriach Polski i Białorusi żołnierzy i osób cywilnych zmarłych, poległych i pomordowanych w wyniku walk o niepodległość oraz wojen lub represji,
- mając na względzie postanowienia artykułu 25 Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z dnia 23 czerwca 1992 r.,
- kierując się odpowiednimi postanowieniami Konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny z 12 sierpnia 1949 r. oraz protokołów dodatkowych do nich, uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

W rozumieniu niniejszej umowy:

"miejsca pamięci i spoczynku" to miejsca związane z walką o niepodległość, wojnami lub represjami,

"urządzenie miejsc pamięci i spoczynku" to wyznaczanie ich granic, postawienie nagrobków, pomników i obiektów upamiętniających oraz umieszczanie tablic pamiątkowych,

"utrzymanie miejsc pamięci i spoczynku" to zachowanie w należyтым porządku grobów, nagrobków, pomników, obiektów upamiętniających i tablic pamiątkowych.

Artykuł 2

1. Niniejsza umowa reguluje współpracę Stron przy rozwiązywaniu spraw związanych z ustalaniem, rejestracją, urządzeniem, zachowaniem i należyтым utrzymaniem miejsc pamięci

i spoczynku - polskich w Republice Białoruś i białoruskich w Rzeczypospolitej Polskiej - żołnierzy i osób cywilnych zmarłych, poległych i pomordowanych w wyniku walk o niepodległość, wojen lub represji. Postanowienia niniejszej umowy obejmują także sprawy związane z ekshumacją szczątków zwłok i godnym ich pamięci ponownym pochowaniem.

2. Strony wymieniają posiadane informacje dotyczące położenia miejsc pamięci i spoczynku, ich liczby i wielkości oraz danych osobowych zmarłych, poległych i pomordowanych, jak również wszelkie inne informacje dotyczące tych osób, związane z realizacją niniejszej umowy. Każda ze Stron sporządza i przekazuje drugiej Stronie wykazy wszystkich miejsc pamięci i spoczynku.

3. W przypadku ujawnienia nowych miejsc pamięci i spoczynku, Strona, na której terytorium państwowym one się znajdują, podejmuje niezwłoczne działania w celu ich ochrony. Miejsca te, za wzajemnym porozumieniem Stron, będą umieszczone w wykazach, o których mowa w ustępie 2 niniejszego artykułu.

Artykuł 3

1. Każda ze Stron na swoim terytorium państwowym zapewnia utrzymanie miejsc pamięci i spoczynku osób wymienionych w ustępie 1 artykułu 2 zgodnie z odpowiednimi postanowieniami Konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny i protokołów dodatkowych do nich.

2. Każda ze Stron informuje natychmiast drugą Stronę o wszystkich przypadkach zbezczeszczenia, zniszczenia lub uszkodzenia miejsc pamięci i spoczynku oraz podejmuje niezwłoczne działania w celu przywrócenia tym miejscom należnego porządku, ukarania sprawców i zapobiegania podobnym aktom w przyszłości.

3. Strony będą dążyć do usunięcia z terenu otaczającego miejsca pamięci i spoczynku wszelkich obiektów nie liczących z powagą tych miejsc.

4. Za zgodą Stron sposób urządzania i utrzymania miejsc pamięci i spoczynku może zostać dodatkowo sprecyzowany. Obok już istniejących mogą być stosowane inne formy uczczenia pamięci zmarłych, poległych i pomordowanych.

5. Przy realizacji przedsięwzięć wymienionych w niniejszym artykule Strony uwzględniają tradycje narodowe i religijne.

Artykuł 9

1. Obywatelom państwa jednej Strony zapewnia się swobodny dostęp do miejsc pamięci i spoczynku znajdujących się na terytorium państwowym drugiej Strony.

2. Każda ze Stron sprzyja odwiedzaniu tych miejsc, szczególnie w dniach doniosłych świąt i rocznic, przez osoby pragnące uczcić pamięć zmarłych, poległych i pomordowanych.

UMOWY ZAWARTE Z CZESKĄ I SŁOWACKĄ REPUBLIKĄ FEDERACYJNĄ
(OBOWIĄZUJĄ W STOSUNKACH Z REPUBLIKĄ CZESKĄ
I Z REPUBLIKĄ SŁOWACKĄ)

**Układ między Rzeczpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną
o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy.**

z dnia 6 października 1991 r.

(Dz.U. z 1992 r. Nr 59, poz. 296)

Art. 8.

1. Umawiające się Strony potwierdzają, że osoby należące do czeskiej i słowackiej mniejszości narodowej w Rzeczypospolitej Polskiej oraz osoby należące do polskiej mniejszości narodowej w Czeskiej i Słowackiej Republice Federacyjnej mają prawo, indywidualnie jak też wspólnie z innymi członkami swej grupy, do swobodnego wyrażania, zachowania i rozwijania swej tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej oraz do rozwijania swej kultury we wszystkich kierunkach, bez jakichkolwiek prób jej asymilacji wbrew ich woli.

Umawiające się Strony respektować będą prawa i wypełniać obowiązki dotyczące mniejszości narodowych zgodnie ze standardami międzynarodowymi, w szczególności europejskimi.

2. Umawiające się Strony oświadczają, że osoby wymienione w ustępie 1 niniejszego artykułu mają prawo indywidualnie jak też wspólnie z innymi członkami swej grupy:

- swobodnie posługiwać się swoim językiem ojczystym w życiu prywatnym i publicznym i obok potrzeby znajomości języka urzędowego lub języków urzędowych danego Państwa - posługiwać się językiem ojczystym w urzędach państwowych, zgodnie z prawem krajowym;
- mieć dostęp do informacji w języku ojczystym, jej rozpowszechniania i wymiany;
- mieć odpowiednie możliwości nauczania swego języka ojczystego i nauki w swoim języku ojczystym;
- zakładać i utrzymywać własne instytucje, organizacje i stowarzyszenia gospodarcze, oświatowe, kulturalne i religijne.

3. Przynależność do mniejszości narodowej jest sprawą osobistego wyboru każdego obywatela. Z wyboru tego nie mogą wynikać żadne niekorzystne następstwa.

4. Przynależność do mniejszości narodowej nie zwalnia obywatela z obowiązku lojalnego postępowania wobec swego Państwa, przestrzegania jego przepisów prawnych i korzystania ze swoich praw zgodnie z prawem krajowym.

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej o współpracy kulturalnej i naukowej.

z dnia 16 września 1991 r.

(Dz.U. z 1992 r. Nr 42, poz. 184)

Art. 6.

Umawiające się Strony zagwarantują swobodny rozwój kulturalny narodowej mniejszości polskiej w Czeskiej i Słowackiej Republice Federacyjnej oraz mniejszości czeskiej i słowackiej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Każda z Umawiających się Stron, zgodnie ze swoim ustawodawstwem, zagwarantuje w szczególności:

- a) aby prawa i obowiązki osób należących do mniejszości narodowej były równe prawom i obowiązkom innych obywateli,
- b) aby osoby należące do mniejszości narodowej mogły utrzymywać i rozwijać swą własną kulturę w różnych jej aspektach, łącznie z językiem, literaturą, religią oraz zachowaniem dziedzictwa kulturalnego i historycznego swojego narodu, oraz uczestniczyć w nauczaniu w języku ojczystym,
- c) działalność szkół z językami ojczystymi drugiej Umawiającej się Strony, z możliwością wykorzystywania w nich polskich nauczycieli w Czeskiej i Słowackiej Republice Federacyjnej oraz czeskich i słowackich nauczycieli w Rzeczypospolitej Polskiej według zapotrzebowania Strony przyjmującej,
- d) aby osoby należące do mniejszości narodowej mogły uczyć lub pobierać naukę o ich własnej kulturze, łącznie z przekazywaniem języka, religii i kulturalnej tożsamości,
- e) aby osoby należące do mniejszości narodowej mogły rozpowszechniać, mieć dostęp i wymieniać informacje w swym języku ojczystym,
- f) możliwości działania organizacji społeczno-kulturalnych mniejszości narodowych, w tym w szczególności działalności wydawniczej i prasowej w ich językach poprzez stworzenie odpowiednich warunków formalnoprawnych, jak i wspieranie materialne i finansowe.

Art. 7.

Umawiające się Strony będą popierać nauczanie i upowszechnianie języka lub języków i literatury drugiego Państwa i w tym celu udzielać wszechstronnej pomocy w nauczaniu tych języków w szkołach, uczelniach i instytucjach kulturalno-oświatowych, jak również popierać działalność katedr i lektoratów języków polskiego, czeskiego i słowackiego w swoich uniwersytetach.

Umawiające się Strony będą popierać wymianę uczniów, studentów, wykładowców, nauczycieli, lektorów i naukowców z dziedziny języków i literatury polskiej, czeskiej i słowackiej oraz wymianę i kształcenie tłumaczy.

Umawiające się Strony będą popierać wspólne opracowywanie pomocy naukowych, w tym słowników, organizowanie kursów i seminariów językowych, wspólne badania w zakresie polonistyki, bohemistyki i słowacystyki oraz wydawanie i wymianę literatury i prac naukowych z tych dziedzin.

UMOWY ZAWARTE Z REPUBLIKĄ LITEWSKĄ

Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy

z dnia 26 kwietnia 1994 r.

(Dz.U. 1995 r. Nr 15, poz. 71)

Art. 13.

1. Układające się Strony zobowiązują się do poszanowania międzynarodowych zasad i standardów dotyczących ochrony praw mniejszości narodowych, w szczególności zawartych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w Międzynarodowych paktach praw człowieka, w odpowiednich dokumentach Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, a także w Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, wraz z protokołami dodatkowymi, przyjętymi przez obie strony.

2. Osoby należące do mniejszości polskiej w Republice Litewskiej, czyli osoby posiadające obywatelstwo litewskie, które są polskiego pochodzenia albo przyznają się do narodowości, kultury lub tradycji polskiej oraz uznają język polski za swój język ojczysty, a także osoby należące do mniejszości litewskiej w Rzeczypospolitej Polskiej, czyli osoby posiadające obywatelstwo polskie, które są litewskiego pochodzenia albo przyznają się do narodowości, kultury lub tradycji litewskiej oraz uznają język litewski za swój język ojczysty, mają prawo indywidualnie lub wspólnie z innymi członkami swej grupy do swobodnego wyrażania, zachowania i rozwijania swej tożsamości narodowej, kulturowej, językowej i religijnej, bez jakiegokolwiek dyskryminacji i przy zachowaniu pełnej równości wobec prawa.

3. Strony potwierdzają, że przynależność do mniejszości narodowej jest sprawą indywidualnego wyboru dokonywanego przez osobę i że nie mogą z tego wynikać dla niej żadne negatywne następstwa. Nikt nie może być zmuszony do udowodnienia swej narodowości ani do jej wyrzeczenia się.

Art. 14.

Układające się Strony oświadczają, że osoby wymienione w artykule 13 ustęp 2 mają w szczególności prawo do:

- swobodnego posługiwania się językiem mniejszości narodowej w życiu prywatnym i publicznie,
- dostępu do informacji w tym języku, jej rozpowszechniania i wymiany oraz posiadania własnych środków masowego przekazu,
- uczenia się języka swojej mniejszości narodowej i pobierania nauki w tym języku,
- zgodnego z prawem krajowym zakładania i utrzymywania własnych instytucji, organizacji lub stowarzyszeń, w szczególności kulturalnych, religijnych i oświatowych, w tym szkół wszystkich szczebli, które mogą się ubiegać o dobrowolne wkłady finansowe i inne, z kraju i z zagranicy, jak również o pomoc publiczną, oraz uczestniczenia w międzynarodowych organizacjach pozarządowych,
- wyznawania i praktykowania swojej religii, w tym nabywania, posiadania i wykorzystywania materiałów religijnych oraz prowadzenia oświatowej działalności religijnej w języku mniejszości narodowej,

- ustanawiania i utrzymywania nie zakłóconych kontaktów między sobą w obrębie swego kraju, jak również kontaktów poprzez granicę z obywatelami innych państw, z którymi łączy ich wspólne pochodzenie narodowe,
- używania swych imion i nazwisk w brzmieniu języka mniejszości narodowej; szczególne regulacje dotyczące pisowni imion i nazwisk zostaną określone w odrębnej umowie,
- uczestniczenia w życiu publicznym bezpośrednio lub za pośrednictwem swobodnie wybranych przedstawicieli na szczeblu władz państwowych i lokalnych oraz dopuszczenia do służby publicznej na równi z innymi obywatelami.

Art. 15.

Układające się Strony będą na swych terytoriach chroniły tożsamość narodową, kulturową, językową i religijną osób wymienionych w artykule 13 ustęp 2 oraz tworzyły warunki jej rozwijania.

Strony w szczególności:

- rozważą dopuszczenie używania języków mniejszości narodowych przed swymi urzędami, szczególnie zaś w tych jednostkach administracyjno-terytorialnych, w których dużą część ludności stanowi mniejszość narodowa,
- zapewnią mniejszościom narodowym dostęp do publicznych środków masowego przekazu,
- zapewnią odpowiednie możliwości nauczania języka mniejszości narodowej i pobierania nauki w tym języku w przedszkolach, szkołach podstawowych i średnich,
- będą podejmować niezbędne środki dotyczące ochrony tożsamości mniejszości narodowej po należytej konsultacji, łącznie z kontaktami z organizacjami lub stowarzyszeniami grup wymienionych w artykule 13 ustęp 2,
- będą uwzględniać historię i kulturę grup wymienionych w artykule 13 ustęp 2 w związku z nauczaniem historii i kultury w placówkach oświatowych,
- powstrzymają się od jakichkolwiek działań mogących doprowadzić do asymilacji członków mniejszości narodowej wbrew ich woli oraz zgodnie ze standardami międzynarodowymi powstrzymają się od działań, które prowadziłyby do zmian narodowościowych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości narodowe.

Art. 16.

1. Żadne z postanowień przewidzianych w artykule 14 nie może być interpretowane jako dające prawo do prowadzenia jakiejkolwiek działalności lub dokonania jakichkolwiek działań sprzecznych z Kartą Narodów Zjednoczonych, zasadami prawa międzynarodowego, szczególnie z zasadą poszanowania integralności terytorialnej państwa oraz dokumentami Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

2. Każda osoba należąca do mniejszości narodowej polskiej w Republice Litewskiej oraz litewskiej w Rzeczypospolitej Polskiej powinna być jak każdy obywatel lojalna wobec państwa swego zamieszkania, kierując się obowiązkami wynikającymi z ustawodawstwa tego państwa.

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty

z dnia 17 grudnia 1998 r.

Art. 9.

Umawiające się Strony stworzą osobą należącym do mniejszości polskiej w Republice Litewskiej i osobom należącym do mniejszości litewskiej w Rzeczypospolitej Polskiej warunki sprzyjające zachowaniu, rozwojowi i wyrażaniu ich tożsamości narodowej, religijnej i językowej.

W tym celu każda z Umawiających się Stron będzie na swoim terytorium państwowym wspierać działalność instytucji oświatowych i kulturalnych oraz organizacji społecznych mniejszości narodowych, a także będzie sprzyjać zachowaniu ich więzi kulturowych z rodakami zamieszkującymi na terytorium państwowym drugiej strony.

Umawiające się Strony, każda na swoim terytorium państwowym, zapewnią wyżej wymienionym osobom dostęp do publicznych środków masowego przekazu, a także na zasadach dobrowolności, dostęp do oświaty w języku ojczystym na poziomie przedszkolnym, podstawowym i średnim.

Umawiające się Strony zapewnią kształcenie i doskonalenie kadr nauczycielskich dla szkół mniejszości, możliwość zatrudnienia w szkołach mniejszości nauczycieli, skierowanych przez drugą Stronę, możliwość upowszechniania znajomości języka ojczystego, historii, geografii i kultury ojczystej i podnoszenia poziomu ich nauczania. Umawiające się Strony będą współpracować w zakresie przygotowywania programów nauczania oraz podręczników do nauki języka i literatury polskiej, historii i geografii Polski dla szkół, podstawowych i średnich z polskim językiem nauczania na Litwie, a także programów nauczania oraz podręczników do nauki języka i literatury litewskiej, historii i geografii Litwy dla szkół podstawowych i średnich z litewskim językiem nauczania w Polsce.

Porozumienie między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Kultury i Oświaty Republiki Litewskiej w dziedzinie oświaty i szkolnictwa wyższego

z dnia 21 lutego 1992 r.

Ministerstwo Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej oraz Ministerstwo Kultury i Oświaty Republiki Litewskiej zwane dalej "stronami",

opierając się na najlepszych tradycjach dobrosąsiedztwa państwa polskiego i litewskiego i dążąc do dalszego głębszego zrozumienia wzajemnego oraz rozwijając współpracę opartą na obustronnym szacunku, na zasadach nieingerencji w sprawy oświaty i szkolnictwa wyższego drugiej strony,

będąc przekonane o tym, że trudne i niejednoznaczne a niekiedy i dramatyczne dziedzictwo historyczne, które przypadło w udziale narodowi polskiemu i litewskiemu, nie powinno przeszkadzać obustronnie korzystnej i równoprawnej współpracy,

uważając, że współpraca Polski i Litwy w dziedzinie oświaty i szkolnictwa wyższego ma duże znaczenie w umacnianiu przyjaźni narodów polskiego i litewskiego oraz wzbogaca ich kulturę,

przyjmując założenie, że oświata i szkolnictwo wyższe mniejszości narodowych są integralnymi częściami systemów edukacji obu stron i regulowane są zgodnie z prawem każdej strony,
zawierają niniejsze porozumienie.

Art. 1.

Strony w zakresie swych pełnomocnictw i możliwości oraz działając zgodnie z ustawami Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej, będą rozszerzały współpracę w dziedzinie oświaty, obejmującą różne formy i szczeble kształcenia dzieci i młodzieży oraz doskonalenie zawodowe nauczycieli.

Strony w miarę swych sił i możliwości będą dokładały wszelkich starań, aby dzieciom mniejszości litewskiej zamieszkałym w Polsce i dzieciom mniejszości polskiej zamieszkałym na Litwie były stworzone możliwości otrzymania wykształcenia w języku ojczystym, poznania kultury, tradycji oraz historii swego narodu, zarazem opanowania języka państwowego kraju zamieszkania, poznania jego kultury i historii oraz stania się jego pełnoprawnymi i lojalnymi obywatelami.

Strony - w trybie przewidzianym w swoim prawie - nadawać będą niepublicznym szkołom podstawowym i średnim, w których nauczanie prowadzi się w języku polskim na Litwie i w języku litewskim w Polsce, prawo wydawania świadectw. Dokumenty ukończenia szkoły będą miały taką samą moc jak i dokumenty szkół publicznych, jeżeli poziom kształcenia w szkołach niepublicznych spełnia wymogi odpowiadające państwowym standardowym wykształcenia.

Strony rozpatrzą sprawę kształcenie w języku polskim w szkołach wyższych na Litwie oraz w języku litewskim w szkołach wyższych w Polsce.

Art. 4.

3. Zgodnie ze swoim prawem strony będą udzielały sobie wzajemnej pomocy w organizacji pracy szkół podstawowych i średnich, w których prowadzi się nauczanie w języku polskim na Litwie i w języku litewskim w Polsce. Pomoc ta dotyczyć będzie w szczególności wymiany uczniów i nauczycieli tych szkół, a także pozwoli korzystać ze wspólnie przygotowanych i w ustalonym trybie aprobowanych przez strony podręczników.

Program współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministrem Oświaty i Nauki Republiki Litewskiej na lata 1998-2001

z dnia 16 listopada 1998 r.

Art. 1.

Strony będą wzajemnie wymieniać informacje dotyczące systemów edukacji swego kraju, planów ich rozwoju i kierunków reformowania oraz aktów normatywnych w dziedzinie oświaty.

Art. 2.

Strony będą popierały bezpośrednią współpracę między szkołami wszystkich szczebli, w szczególności w rejonach przygranicznych. Współpracę tę będą koordynowały terenowe organy oświaty. Warunki wymiany będą każdorazowo uzgadniane przez partnerów.

Art. 3.

Strony, w miarę możliwości, będą udzielały metodycznej pomocy znajdującym się na terytorium drugiego państwa szkołom i przedszkolom, w którym prowadzone jest nauczanie języka i w języku drugiej Strony.

Art. 4.

Strony będą współpracowały w dziedzinie opracowania podręczników o programów nauczania języka i literatury polskiej, historii o geografii Polski dla szkół z polskim językiem nauczania na Litwie, a także podręczników i programów nauczania języka i literatury litewskiej, historii o geografii Litwy dla szkół z Litewskim językiem nauczania w Polsce.

Art. 6.

1. Strony będą kontynuować organizowanie w obu krajach kursów doskonalenia nauczycieli języka ojczystego - języka polskiego w szkołach Litwy i języka litewskiego w szkołach Polski. Strony będą uznawały podnoszone tą drogą kwalifikacje.
2. Strony co roku będą uzgadniały jakich przedmiotów nauczyciele będą wysyłani i przyjmowani na kursy doskonalenia zawodowego w obu krajach.

Art. 15.

Dwustronna Komisja do badania problemów nauczania historii rozszerzy swoje prace o problematykę z zakresu geografii i literatury. W tym celu Strony włączą do składu polskiej i litewskiej części Komisji ekspertów z tych dziedzin. Posiedzenia Komisji będą odbywały się zgodnie z Protokołem Ministerstwa Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwa Kultury i Oświaty Republiki Litewskiej podpisanym w dniu 21 lutego 1992 roku w Wilnie.

UMOWY ZAWARTE Z REPUBLIKĄ FEDERALNĄ NIEMIEC

Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy.

z dnia 17 czerwca 1991 r.

(Dz.U. z 1992 r. Nr 14 , poz. 56)

Art. 20

1. Członkowie mniejszości niemieckiej w Rzeczypospolitej Polskiej, to znaczy osoby posiadające polskie obywatelstwo, które są niemieckiego pochodzenia albo przyznają się do języka, kultury lub tradycji niemieckiej, a także osoby w Republice Federalnej Niemiec, posiadające niemieckie obywatelstwo, które są polskiego pochodzenia albo przyznają się do języka, kultury lub tradycji

polskiej, mają prawo, indywidualnie lub wspólnie z innymi członkami swej grupy, do swobodnego wyrażania, zachowania i rozwijania swej tożsamości etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej bez jakiegokolwiek próby asymilacji wbrew ich woli. Mają oni prawo do pełnego i skutecznego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności bez jakiegokolwiek dyskryminacji i w warunkach pełnej równości wobec prawa.

2. Umawiające się Strony realizują prawa i obowiązki zgodnie ze standardami międzynarodowymi dotyczącymi mniejszości, w szczególności zgodnie z Powszechną deklaracją praw człowieka Narodów Zjednoczonych z 10 grudnia 1948 r., Europejską konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r., Konwencją o zwalczaniu wszelkich form dyskryminacji rasowej z 7 marca 1966 r., Międzynarodowym paktem praw obywatelskich i politycznych z 16 grudnia 1966 r., Aktem końcowym KBWE z 1 sierpnia 1975 r., Dokumentem kopenhaskiego spotkania w sprawie ludzkiego wymiaru KBWE z 29 czerwca 1990 r., jak również Paryską kartą dla nowej Europy z 21 listopada 1990 r.

3. Umawiające się Strony oświadczają, że osoby wymienione w ustępie 1 mają w szczególności prawo, indywidualnie lub wspólnie z innymi członkami swej grupy, do:

- swobodnego posługiwania się językiem ojczystym w życiu prywatnym i publicznie, dostępu do informacji w tym języku, jej rozpowszechniania i wymiany,
- zakładania i utrzymywania własnych instytucji, organizacji lub stowarzyszeń oświatowych, kulturalnych i religijnych, które mogą się ubiegać o dobrowolne wkłady finansowe i inne, jak również o pomoc publiczną, zgodnie z prawem krajowym, oraz które posiadają równoprawny dostęp do środków przekazu swojego regionu,
- wyznawania i praktykowania swej religii, w tym nabywania, posiadania i wykorzystywania materiałów religijnych oraz prowadzenia oświatowej działalności religijnej w języku ojczystym,
- ustanawiania i utrzymywania nie zakłóconych kontaktów między sobą w obrębie swego kraju, jak również kontaktów poprzez granice z obywatelami innych państw, z którymi łączą ich wspólne pochodzenie etniczne lub narodowe, dziedzictwo kulturalne lub przekonania religijne,
- używania swych imion i nazwisk w brzmieniu języka ojczystego,
- zakładania i utrzymywania organizacji lub stowarzyszeń w obrębie swojego kraju oraz uczestniczenia w międzynarodowych organizacjach pozarządowych,
- korzystania na równi z innymi ze skutecznych środków prawnych dla urzeczywistnienia swoich praw, zgodnie z prawem krajowym.

4. Umawiające się Strony potwierdzają, że przynależność do grup wymienionych w ustępie 1 jest sprawą indywidualnego wyboru osoby i że nie mogą z niego wynikać żadne niekorzystne następstwa.

Art. 21.

1. Umawiające się Strony będą na swych terytoriach chroniły tożsamość etniczną, kulturalną, językową i religijną grup wymienionych w artykule 20 ustęp 1 oraz tworzyły warunki do wspierania tej tożsamości. Doceniają szczególne znaczenie wzmożonej konstruktywnej współpracy w tej dziedzinie. Współpraca ta powinna umacniać pokojowe współzycie i dobre sąsiedztwo narodów polskiego i niemieckiego oraz przyczyniać się do porozumienia i pojednania między nimi.

2. Umawiające się Strony będą w szczególności:

- w ramach obowiązujących ustaw wzajemnie umożliwiać i ułatwiać podejmowanie działań na rzecz wspierania członków grup wymienionych w artykule 20 ustęp 1 lub ich organizacji,

- mimo konieczności uczenia się oficjalnego języka odnośnego Państwa, dążyć zgodnie z właściwymi przepisami prawa krajowego do zapewnienia członkom grup wymienionych w artykule 20 ustęp 1 odpowiednich możliwości nauczania ich języka ojczystego lub w ich języku ojczystym w publicznych placówkach oświatowych, jak również tam, gdzie to jest możliwe i konieczne, posługiwania się nim wobec władz publicznych,
  - uwzględniać historię i kulturę grup wymienionych w artykule 20 ustęp 1 w związku z nauczaniem historii i kultury w placówkach oświatowych,
  - szanować prawo członków grup wymienionych w artykule 20 ustęp 1 do skutecznego uczestnictwa w sprawach publicznych, łącznie z udziałem w sprawach dotyczących ochrony i wspierania ich tożsamości,
  - podejmować niezbędne środki w tym celu po należytej konsultacji, zgodnie z procedurą podejmowania decyzji w danym Państwie, łącznie z kontaktami z organizacjami lub stowarzyszeniami grup wymienionych w artykule 20 ustęp 1.
2. Umawiające się Strony będą stosować postanowienia artykułu 3 w odniesieniu do spraw określonych w niniejszym artykule oraz w artykułach 20 i 22.

Art. 22.

1. Żadnego z zobowiązań wynikających z artykułów 20 i 21 nie można interpretować jako pociągającego za sobą prawo do angażowania się w jakąkolwiek działalność lub prowadzenia jakichkolwiek działań wbrew celom i zasadom Karty Narodów Zjednoczonych, innym zobowiązaniom wynikającym z prawa międzynarodowego lub wbrew postanowieniom Aktu końcowego KBWE, łącznie z zasadą integralności terytorialnej państw.

2. Każda osoba należąca w Rzeczypospolitej Polskiej bądź w Republice Federalnej Niemiec do grup wymienionych w artykule 20 ustęp 1 jest odpowiednio do powyższych postanowień obowiązana, jak każdy obywatel, lojalnie postępować wobec odnośnego Państwa, kierując się obowiązkami wynikającymi z ustawodawstwa tego Państwa.

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej.

z dnia 14 lipca 1997 r.

(Dz.U. z 1999 r. Nr 39, poz. 379)

Art. 4.

1. Umawiające się Strony będą dążyć do umożliwiania wszystkim zainteresowanym szerokiego dostępu do kultury, języka, literatury i historii drugiego kraju. W tym celu będą one popierać państwowe i niepaństwowe inicjatywy i instytucje.

Umawiające się Strony będą dokładać wszelkich starań zmierzających do umożliwiania, rozszerzania i ułatwiania przedsięwzięć mających na celu wspieranie we własnym kraju nauki i popularyzację języka drugiego kraju w szkołach wyższych, szkołach i innych placówkach oświatowych, a także w ramach pozaszkolnych form nauczania języka.

Umawiające się Strony będą zachęcać do tworzenia klas i szkół dwujęzycznych, szczególnie w regionach przygranicznych.

Umawiające się Strony będą dokładać starań na rzecz rozszerzania możliwości studiów polonistycznych i germanistycznych w szkołach wyższych obu krajów.

2. Umawiające się Strony będą umożliwiać i ułatwiać we własnym kraju realizację odpowiednich przedsięwzięć wspierających drugiej Strony, zwłaszcza takich, jak:

- a) delegowanie nauczycieli, lektorów i doradców-konsultantów,
- b) udział nauczycieli i studentów w kursach szkoleniowych i doskonalących, organizowanych przez drugą Stronę, jak również wymiana doświadczeń w zakresie nowoczesnych metod i technologii nauczania języków obcych,
- c) udostępnianie podręczników i materiałów dydaktycznych oraz współpraca przy opracowywaniu podręczników,
- d) wykorzystanie możliwości, jakie stwarzają radio i telewizja dla poznania i popularyzacji języka drugiej Umawiającej się Strony.

Art. 5.

W ramach współpracy Umawiające się Strony będą dążyć do osiągnięcia takiego przedstawiania historii, geografii i kultury drugiego kraju w swoich podręcznikach, które sprzyjać będzie lepszemu wzajemnemu zrozumieniu i poznaniu; zachęcać one będą do uwzględniania przy tym zaleceń niezależnej Polsko-Niemieckiej Komisji do spraw Podręczników Szkolnych.

Art. 6.

Umawiające się Strony będą popierać współpracę, we wszystkich jej formach i płaszczyznach, w dziedzinie nauki, szkolnictwa i oświaty, szczególnie w sferze szkół wyższych i organizacji naukowych, szkół ogólnokształcących i zawodowych, organizacji i placówek pozaszkolnego kształcenia i doskonalenia zawodowego dorosłych, administracji szkolnictwa i szkolenia zawodowego oraz innych instytucji oświatowych i naukowych.

Strony będą zachęcać instytucje działające w tych dziedzinach w swoich krajach do:

- 1) współpracy we wszystkich dziedzinach stanowiących przedmiot wspólnego zainteresowania;
- 2) partnerskich kontaktów między szkołami wyższymi oraz innymi placówkami naukowymi i oświatowymi obu krajów;
- 3) realizacji wspólnych przedsięwzięć oświatowych i badawczych;
- 4) wzajemnego wysyłania delegacji i osób w celu wymiany informacji i doświadczeń oraz udziału w konferencjach i sympozjach naukowych;
- 5) wymiany naukowców, doktorantów, administracyjnych pracowników szkół wyższych, nauczycieli, instruktorów, studentów, uczniów w ramach pobytów naukowych, szkoleniowych, studyjnych i informacyjnych;
- 6) wymiany literatury naukowej, pedagogicznej i dydaktycznej, materiałów dydaktycznych, poglądowych i informacyjnych oraz filmów dla celów dydaktycznych i naukowych, jak również organizowania odpowiednich wystaw specjalistycznych.

Art. 12.

Umawiające się Strony będą popierać bezpośrednie kontakty między grupami społecznymi i stowarzyszeniami, takimi jak związki zawodowe, stowarzyszenia kulturalne, związki twórcze, kościoły, wspólnoty wyznaniowe, a także fundacjami i organizacjami pozarządowymi, w celu wspierania współpracy, oraz będą zachęcać do realizacji przedsięwzięć służących celom niniejszej umowy.

UMOWY ZAWARTE Z FEDERACJĄ ROSYJSKĄ

Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy.

z dnia 22 maja 1992 r.

(Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 291)

Art. 16

1. Strony będą kierować się powszechnie przyjętymi standardami międzynarodowymi, dotyczącymi gwarancji przestrzegania praw człowieka i praw mniejszości narodowych, zawartymi w szczególności w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka oraz w dokumentach Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, przede wszystkim w dziedzinie ludzkiego wymiaru.

2. Strony uznają wolność wyznania za jedno z podstawowych praw człowieka i będą kierować się z tą zasadą, gwarantując, zgodnie ze swoim ustawodawstwem, obywatelom Rzeczypospolitej Polskiej pochodzącym z Rosji i obywatelom Federacji Rosyjskiej polskiego pochodzenia, niezależnie od ich narodowości i wyznania, prawo posiadania swobodnego dostępu do obiektów i miejsc kultu religijnego, a także prawo do wychowania i edukacji religijnej.

3. Strony będą sprzyjać obywatelom Rzeczypospolitej Polskiej pochodzącym z Rosji i obywatelom Federacji Rosyjskiej polskiego pochodzenia w zachowaniu i krzewieniu tożsamości etnicznej, własnej kultury oraz nauczaniu języka ojczystego na poziomie przedszkolnym i szkolnym.

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty.

z dnia 25 sierpnia 1993 r.

(Dz.U. z 1994 r. Nr 36, poz. 133)

Art. 13.

Strony będą popierać działalność mającą na celu zachowanie i rozwój tożsamości narodowej, kulturalnej, religijnej i językowej Polaków zamieszkałych w Rosji oraz przedstawicieli narodów i grup etnicznych Federacji Rosyjskiej zamieszkałych w Polsce.

W tym celu będą one popierać zachowanie powiązań kulturalnych mniejszości z ich ojczyzną etniczną, zachowanie tradycji, zapewniając możliwość swobodnych kontaktów, w tym podróży do etnicznej ojczyzny. Strony będą udzielać wszechstronnego poparcia dla działalności organizacji społeczno-kulturalnych mniejszości narodowych i w ramach wewnętrznego ustawodawstwa umożliwią im otrzymywanie pomocy materialnej z etnicznej ojczyzny.

POROZUMIENIE
o współpracy Ministerstwa Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwem
Oświaty Federacji Rosyjskiej na lata 1994 - 1999

z dnia 24 lutego 1994 r.

Art. 11.

Strony będą udzielać niezbędnej pomocy w upowszechnianiu znajomości języka ojczystego i podnoszeniu poziomu jego nauczania na wszystkich szczeblach edukacji /wychowanie przedszkolne, nauczanie początkowe, szkoły podstawowe, szkoły ponadpodstawowe, szkolnictwo wyższe pedagogiczne/ wśród obywateli rosyjskich polskiego pochodzenia, zamieszkujących w Federacji Rosyjskiej oraz wśród obywateli polskich pochodzenia rosyjskiego zamieszkujących w Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 13.

Zgodnie z Ustawą o systemie Rzeczypospolitej Polskiej i Ustawą o systemie edukacji Federacji Rosyjskiej Strony będą popierać potrzeby oświatowe obywateli polskich rosyjskiego pochodzenia i obywateli rosyjskich polskiego pochodzenia. W tym celu Strony popierać będą lokalne organy oświatowe w zapraszaniu i zatrudnianiu w szkołach i przedszkolach Federacji Rosyjskiej, w których nauczany jest język polski jako ojczysty, nauczycieli i wychowawców przedszkoli z Polski, w których nauczany jest język rosyjski jako ojczysty, nauczycieli i wychowawców przedszkoli z Federacji Rosyjskiej.

UMOWA

między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach
i miejscach pamięci ofiar wojen i represji.

z dnia 22 lutego 1994 r.

(Dz.U. Nr 112, poz. 543)

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej i Rząd Federacji Rosyjskiej, zwane dalej Stronami, biorąc pod uwagę postanowienia artykułu 17 Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy z dnia 22 maja 1992 r., a także podpisane wraz z nim wspólne oświadczenie Prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej i Federacji Rosyjskiej, uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

1. Niniejsza umowa reguluje współpracę Stron w zakresie rozwiązywania wszelkich spraw związanych z ustalaniem, rejestracją, urządzeniem, zachowaniem i należyтым utrzymaniem miejsc pamięci i spoczynku - polskich w Federacji Rosyjskiej i rosyjskich w Rzeczypospolitej Polskiej - żołnierzy i osób cywilnych poległych, pomordowanych i zamęczonych w wyniku wojen i represji, zwanych dalej "miejscami pamięci i spoczynku". Postanowienia niniejszej umowy obejmują także sprawy związane z ekshumacją szczątków zwłok i godnym ich pamięci ponownym pochowaniem.

2. Strony realizując współpracę, o której mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu, kierują się postanowieniami niniejszej umowy, celami i zasadami Konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny z 12 sierpnia 1949 r. i Protokołów dodatkowych do tych konwencji, a także państwowymi, narodowymi i religijnymi zwyczajami i tradycjami narodów Polski i Rosji.

3. Postanowienia niniejszej umowy obejmują groby żołnierzy i osób cywilnych, nie mieszczących się w określeniu ustępu 1 niniejszego artykułu, lecz które znajdują się na terenie miejsc spoczynku, o których mowa w ustępie 1.

Artykuł 2

1. Strony będą wymieniać wszelkie posiadane informacje, dotyczące położenia miejsc pamięci i spoczynku, ich liczby i wielkości oraz danych osobowych poległych, pomordowanych i zamęczonych.

2. Na podstawie informacji, o których mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu, każda ze Stron sporządzi wykaz wszystkich znanych miejsc pamięci i spoczynku.

3. Każda ze Stron umieści w wykazie i zapewni ochronę wszystkich ujawnionych miejsc pamięci i spoczynku, powiadamiając o tym drugą Stronę.

4. Urządzenie miejsc pamięci i spoczynku przewiduje wyznaczenie ich granic, postawienie nagrobków, znaków pamięci, pomników lub innych obiektów upamiętniających.

W poszczególnych przypadkach, za zgodą Stron, sposób urządzenia i utrzymania miejsc pamięci i spoczynku może zostać dodatkowo sprecyzowany. Obok istniejących mogą być wznoszone nowe pomniki i inne formy uczczenia pamięci poległych, pomordowanych i zamęczonych, jeśli mają one istotne uzasadnienie historyczne.

Artykuł 10

1. Każda ze Stron, zgodnie z ustawodawstwem swojego Państwa, zapewni na swoim terytorium państwowym swobodny dostęp obywateli obu Państw do miejsc pamięci i spoczynku.

2. Strony, stosownie do potrzeb, będą sprzyjać zakładaniu i utrzymywaniu muzeów i ośrodków spotkań w pobliżu miejsc pamięci i spoczynku, w celu zapoznania z przeszłością zainteresowanych osób, głównie młodzieży, i podejmowania działań na rzecz pojednania narodów.

WSPÓLNE OŚWIADCZENIE MINISTRÓW SPRAW ZAGRANICZNYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ I FEDERACJI ROSYJSKIEJ

W związku z podpisaniem dnia 22 lutego 1994 r. w Krakowie Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji oraz dążąc do budowania stosunków polsko-rosyjskich na jakościowo nowej podstawie, a także do przewyciężenia negatywnej spuścizny przeszłości, mając świadomość ogromu cierpień spowodowanych przez reżim stalinowski, a także pamiętając o niepowetowanych stratach, jakie poniosły narody Polski i Rosji, Ministrowie Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej i Federacji Rosyjskiej wyrażają przekonanie, że miejsca pamięci i spoczynku ofiar wojen i represji, obywateli polskich na terytorium Federacji Rosyjskiej i rosyjskich na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, powinny być objęte należnym staraniem i opieką.

Kierując się dobrą wolą i wartościami humanitarnymi, Strona rosyjska zamierza rozpocząć w maju 1994 r. w Katyniu i Miednoje ekshumację szczątków ofiar totalitaryzmu, w tym oficerów polskich, oraz uczestniczyć w godnym ich pamięci pochowaniu. Strona rosyjska oświadcza, iż jest gotowa ponieść związane z tym koszty oraz udzielić pomocy w urządzeniu cmentarzy-pomników w Katyniu i Miednoje.

Strona rosyjska zamierza również udzielać dalszej pomocy w pracach nad urządzeniem innych cmentarzy w miejscach martyrologii obywateli polskich na terytorium Federacji Rosyjskiej.

Strona polska oświadcza, iż jest gotowa ściśle współdziałać ze Stroną rosyjską dla zapewnienia należytej troski o znajdujące się na terytorium Polski miejsca spoczynku żołnierzy nie objęte działaniem umowy. Decyzje pociągające za sobą zmianę statusu takich miejsc spoczynku będą podejmowane po uprzednim poinformowaniu urzędów konsularnych Rosji w Polsce.

Obie Strony będą rozwijać współpracę w celu zachowania na swoich terytoriach państwowych miejsc pamięci związanych z historią Polski i Rosji.

UMOWY ZAWARTE Z UKRAINĄ

Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy.

z dnia 18 maja 1992 r.

(Dz.U. z 1993 r. Nr 125, poz. 573)

Art.11

1. Strony, zgodnie z ogólnie obowiązującymi standardami międzynarodowymi, dotyczącymi ochrony mniejszości narodowych, uznają prawo członków mniejszości polskiej na Ukrainie i ukraińskiej w Rzeczypospolitej Polskiej, indywidualnie lub wspólnie z innymi członkami danej mniejszości, do zachowania, wyrażania i rozwijania swojej tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej, bez jakiegokolwiek dyskryminacji i w warunkach pełnej równości wobec prawa. Strony podejmą niezbędne działania w celu realizacji tego prawa, w szczególności prawa do:

- nauczania i uczenia się języka ojczystego i w języku ojczystym, swobodnego posługiwania się nim, dostępu, rozpowszechniania i wymiany informacji w tym języku,
- zakładania i utrzymywania własnych instytucji i stowarzyszeń oświatowych, kulturalnych i religijnych,
- wyznawania i praktykowania swej religii,
- używania imion i nazwisk w brzmieniu przyjętym dla języka ojczystego,
- ustanawiania i utrzymywania niezakłóconych kontaktów między sobą w obrębie kraju zamieszkania, jak również przez granice.

2. Strony potwierdzają, że przynależność do mniejszości narodowej jest sprawą indywidualnego wyboru osoby i że nie mogą z tego wynikać dla niej żadne niekorzystne następstwa. Każda ze Stron będzie chroniła na swoim terytorium tożsamość narodową mniejszości drugiej Strony przed jakimkolwiek działaniem zagrażającym tej tożsamości i tworzyła warunki do jej umacniania.

3. Każda osoba należąca do mniejszości polskiej na Ukrainie oraz ukraińskiej w Rzeczypospolitej Polskiej jest zobowiązana, jak każdy obywatel, do lojalności wobec Państwa swego zamieszkania, kierując się ustawodawstwem tego Państwa.

**Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy
w dziedzinie kultury, nauki i oświaty**

z dnia 20 maja 1997 r.

(Dz.U. z 2000 r. Nr 3, poz. 29)

Art. 12.

Umawiające się Strony zobowiązują się zapewnić osobom należącym do mniejszości ukraińskiej zamieszkałej na terenie Rzeczypospolitej Polskiej i osobom należącym do mniejszości polskiej zamieszkałej na terenie Ukrainy warunki sprzyjające zachowaniu, rozwojowi i wyrażaniu ich tożsamości narodowej, religijnej, kulturowej i językowej, bez jakiegokolwiek dyskryminacji i na warunkach pełnej równości.

Każda z Umawiających się Stron będzie na swoim terytorium państwowym wszechstronnie wspierać działalność towarzystw narodowo-kulturalnych wyżej wymienionych osób, zapewni możliwość uzyskiwania przez nie pomocy materialnej z ich etnicznej ojczyzny, a także będzie sprzyjać zachowaniu więzi kulturowych tych osób z rodakami zamieszkałymi na terytorium państwowym drugiej Strony.

Art. 13.

Każda z Umawiających się Stron zapewni na swoim terytorium osobom wymienionym w artykule 12 niniejszej umowy możliwość nauczania ich języka ojczystego oraz nauki w tym języku, z uwzględnieniem historii i kultury ich etnicznej ojczyzny.

W tym celu każda ze Stron:

- zapewni tym osobom dostęp do nauki w języku ojczystym i nauki tego języka oraz historii i kultury ojczystej w przedszkolach, szkołach podstawowych i średnich w ramach państwowych systemów oświatowych Polski i Ukrainy oraz umożliwi podnoszenie poziomu nauczania tych przedmiotów,
- zapewni odpowiednie przygotowanie i doskonalenie kadr nauczycielskich dla instytucji oświatowych nauczających języka mniejszości lub w języku mniejszości,
- zapewni możliwość pracy nauczycielom skierowanym do szkół na podstawie porozumienia Stron.

POROZUMIENIE

**o współpracy między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej
a Ministerstwem Oświaty i Nauki Ukrainy**

Z dnia 2 lipca 2001 r.

Art. 1.

Strony będą współpracowały na zasadach wzajemności i równych praw, zwracając szczególną uwagę na następujące zagadnienia:

- wymi­nę in­for­ma­cji o sys­te­mach edu­ka­cji, pla­nach ich roz­wo­ju i kie­run­kach re­for­mo­wa­nia,
- kształ­ce­nie kadr w spe­cja­lizacji będą­cych przed­mio­tem obu­stron­ne­go za­in­te­re­so­wa­nia,
- roz­wój i pod­no­sz­e­nie po­zi­o­mu nauczania języka polskiego na Ukrainie i języka ukraińskiego w Rzecz­pos­po­li­tej Pol­skiej,
- za­pe­w­nie­nie mniejszościom narodowym – ukraińskiej w Rzecz­pos­po­li­tej pol­skiej i pol­skiej na Ukrainie, war­un­ków do nauki języka ojczystego i w języku ojczystym na po­zi­o­mie przed­sz­ko­l­nym, pod­sta­wo­wym i po­nad­pod­sta­wo­wym, a tak­że w szko­łach wyż­szych,
- po­pie­ra­nie współ­pra­cy nau­ko­wej między szko­łami wyż­szymi, w szczególności wspól­nych badań nad histo­ri­ą sto­sun­ków pol­sko-ukraińskich oraz w dzied­zi­nie polonistyki i ukrai­nis­tyki,
- po­pie­ra­nie orga­ni­zo­wa­nia wspól­nych imprez nau­ko­wych, kon­fe­re­ncji, sym­po­zjów, olimpiad i kon­kur­so­w dla młodzi­eży,
- roz­wój bez­po­śred­nich kon­tak­tów i współ­pra­cy między szko­łami wyż­szymi, po­nad­pod­sta­wo­wymi i pod­sta­wo­wymi.

Art. 6.

Strony za­pe­w­nią oso­bą na­le­żą­cym do mniejszości ukraińskiej zamieszkałej na tery­to­rium rzecz­pos­po­li­tej Pol­skiej i oso­bom na­le­żą­cym do mniejszości pol­skiej zamieszkałej na tery­to­rium Ukrainy war­un­ki do nauki w języku ojczystym i nauki tego języka oraz histo­rii i kul­tu­ry ojczystej w przed­sz­ko­łach, szko­łach pod­sta­wo­wych i po­nad­pod­sta­wo­wych ogólnokształcą­cych w ramach sys­te­mów oświa­ty publicznej Pol­ski i Ukrainy oraz sprzy­jać będą pod­no­sz­e­niu po­zi­o­mu nauczania tych przed­mio­tów.

Strony sprzy­jać będą stwa­rza­niu war­un­ków do uczenia się języka ojczystego w szko­łach wyż­szych, zwró­cą szczegól­ną uwagę na kształ­ce­nie nauczycieli języka polskiego i ukraińskiego, pod­no­sz­e­nia ich kwalifikacji jak również dosko­na­le­nie znajomości języka przez nauczycieli in­nych przed­mio­tów wykładanych w tym języku.

Art. 8.

Strony będą udzielać sobie wzajemnej pomocy w zakresie zaopatrywania szkół i placówek oświa­to­wych w podręczniki, literaturę metodyczną, środki dydaktyczne celem zaspoko­je­nia potrzeb oświa­to­wych członków mniejszości narodowych.

UMOWA

między Rządem Rzeczy­pos­po­li­tej Pol­skiej a Rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych.

z dnia 21 marca 1994 r.

(Dz.U. Nr 112, poz. 545)

Rząd Rzeczy­pos­po­li­tej Pol­skiej i Rząd Ukrainy, zwane dalej Umawiającymi się Stronami, zgod­nie z dą­że­niem swoich narodów do godnego uczczenia miejsc pamięci i spoczynku osób poległych i pomordowanych zarówno na tery­to­rium Rzeczy­pos­po­li­tej Pol­skiej, jak i Ukrainy na skutek wojen i represji politycznych, mając na względzie postanowienia artykułu 17 Traktatu między Rzecz­pos­po­li­tą Pol­ską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przy­jaz­nych sto­sun­kach i współ­pra­cy, podpisanego w Warszawie dnia 18 maja 1992 r.,

kierując się odpowiednimi postanowieniami Konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny z dnia 12 sierpnia 1949 r. oraz Protokołów dodatkowych do nich, dążąc do zapewnienia wolnego przepływu informacji i pełnego dostępu do potwierdzonej źródłowo prawdy, działając na rzecz zbliżenia obu narodów i ich wzajemnego zrozumienia w przyszłości, uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

Umawiające się Strony będą się kierować postanowieniami niniejszej umowy przy rozwiązywaniu wszelkich problemów związanych z ustalaniem, rejestracją, urządzeniem, zachowaniem i należyтым utrzymaniem miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, jak również z ekshumacją szczątków zwłok i ponownym, godnym ich pamięci, pochowaniem.

Artykuł 2

Umawiające się Strony uzgodniły, że w niniejszej umowie:

"miejsce pamięci" to miejsce związane z walką lub męczeństwem,

"urządzenie miejsc pamięci i spoczynku" to wyznaczanie ich granic, postawienie nagrobków, pomników i obiektów upamiętniających oraz umieszczanie tablic pamiątkowych,

"utrzymanie miejsc pamięci i spoczynku" to ochrona grobów, nagrobków, pomników i obiektów upamiętniających oraz ich zachowanie w należyтым porządku.

Artykuł 3

1. Umawiające się Strony będą wymieniać posiadane informacje dotyczące położenia miejsc pamięci i spoczynku, ich liczby i wielkości oraz danych osobowych poległych i pomordowanych, jak również wszelkie inne informacje dotyczące tych osób, związane z realizacją niniejszej umowy. Na podstawie tych informacji sporządzone zostaną oficjalne wykazy miejsc pamięci i spoczynku.

2. W przypadku ujawnienia nowych miejsc pamięci lub spoczynku, Umawiająca się Strona, na której terytorium państwowym one się znajdują, podejmie niezwłocznie działania w celu ich ochrony. Miejsca te, za wzajemnym porozumieniem Umawiających się Stron, umieszczone będą w oficjalnych wykazach.

Artykuł 4

1. Każda z Umawiających się Stron na swoim terytorium państwowym będzie utrzymywać miejsca pamięci i spoczynku żołnierzy i osób cywilnych drugiej Umawiającej się Strony, wymienione w artykule 1 niniejszej umowy, zgodnie z odpowiednimi postanowieniami Konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny i Protokołów dodatkowych do nich.

2. Każda z Umawiających się Stron na swoim terytorium państwowym będzie sprzyjać przedsięwzięciom drugiej Umawiającej się Strony w zakresie urządzania miejsc pamięci i spoczynku oraz uczczenia pamięci poległych i pomordowanych. Mogą być przy tym wykorzystywane symbole narodowe i religijne. W poszczególnych przypadkach za zgodą Umawiających się Stron mogą być stosowane również inne formy upamiętnienia poległych i pomordowanych.

3. Umawiające się Strony będą się wzajemnie informować o przypadkach wandalizmu na miejscach pamięci lub spoczynku oraz będą podejmować działania w celu odnowienia tych miejsc i zapobiegania podobnym aktom w przyszłości.

4. Umawiające się Strony będą dążyć do usunięcia z terenów, na których znajdują się miejsca pamięci lub spoczynku, oraz z terenów bezpośrednio do nich przylegających wszelkich obiektów nie odpowiadających statusowi tych miejsc.

5. Przy realizacji powyższych przedsięwzięć na miejscach pamięci i spoczynku Umawiające się Strony będą uwzględniać w razie potrzeby zwyczaje narodowe i tradycje religijne innych narodów.

Artykuł 10

1. Każda z Umawiających się Stron, zgodnie z ustawodawstwem swojego Państwa oraz istniejącymi porozumieniami dwustronnymi, zapewni obywatelom Państwa drugiej Umawiającej się Strony swobodny dostęp do miejsc pamięci i spoczynku poległych i pomordowanych rodaków.

2. Umawiające się Strony będą sprzyjać zakładaniu i utrzymaniu muzeów i ośrodków spotkań w pobliżu miejsc pamięci i spoczynku.